

II. Helvét Hitvallás

Heinrich Bullinger

I. RÉSZ

A szentírásról, az Isten igaz beszédéről

1. Hisszük és valljuk, hogy a szent próféták és apostolok mindkét szövetségbeli kánoni iratai, Istennek tulajdon igaz beszéde, és azok kellő hitelessége önmaguktól van, nem emberektől. Mert maga az Isten szólt az atyákhoz, a prófétákhoz és az apostolokhoz, és hozzánk is szól még mindig a szent iratok által.

2. És ebben a szentírásban a Krisztus egyetemes egyháza a legteljesebben előadva találja mind azt, ami az idvezítő hitre, mind azt, ami az Istennek tetsző élet helyes folytatására tartozik. Annakokáért határozottan megparancsolta Isten, hogy semmi ahhoz ne tétessék, se el ne vétessék abból. (5 Móz. 4,2 12,32) Mi tehát úgy vélekedünk, hogy ezekből az iratokból kell tanulni az igazi bölcsességet és kegyességet, mint szintén az egyházak reformálását és kormányzását és a kegyesség minden teendőjére vonatkozó utasítást, végül a hittételek bebizonyítását és elvetését, avagy minden tévelygés megcáfolását, sőt minden intést is, az apostol ama mondása szerint: A teljes Írás Istentől ihletett és hasznos a tanításra, a feddésre...(2 Tim. 3,16). És ismét: Ezeket írom neked - úgymond az apostol Timótheusnak - hogy megtudhasd ezekből, mi módon kell forgolódni az Isten házában. (1 Tim. 3,14-15) Ugyanő mondja továbbá a thessalonikabelieknek: Midőn vettétek az Isten beszédét, melyet hallottatok mi tőlünk, nem úgy vettétek azt, mint embereknek beszédét, hanem mint Istennek beszédét, miképpen hogy bizony az is. (1 Thess. 2,13) Mert maga az Úr mondotta az evangéliomban: Nem ti vagytok, akik szólani fogtok, hanem a ti mennyei Atyátoknak Lelke az, aki szólani fog ti általatok. (Máté 10,20) Azért aki titeket hallgat engem hallgat, aki titeket megvet, engem vet meg. (Luk. 10,16 Ján. 13,20)

3. Midőn tehát manapság Istennek ezt a beszédét, törvényesen hívatott prédikátorok hirdetik az egyházban: hisszük, hogy Istennek tulajdon beszéde hirdettetik és azt fogadják be a hívek, és nem szükséges Istennek más igéjét költeni vagy várni az égből; és nyilván a hirdettett igére kell ügyelni, nem az azt hirdető lelkipásztorra, aki ha gonosz és bűnös is, mindazáltal Isten igéje igaz és jó marad.

4. És nem gondoljuk, hogy a külsőképpen való igehirdetés azért látszik mintegy eredménytelennek, mivelhogya az igaz vallásban való oktatás a Szentlélek belső megvilágosításától függ, amint írva van: Nem tanítja senki az ő felebarátját, mert mindnyájan megismernek engem, (Jer. 31,34) és: Sem aki plántál, valami, sem aki öntöz, hanem Isten, aki előmenetelt ad. (1 Kor. 3,7) Mert, bár senki sem mehet Krisztushoz, hanemha az Atya vonandja őt (Ján. 6,44) és belsőképpen a Szentlélek megvilágosítja: mindazáltal tudjuk, hogy Isten igenis akarja, hogy az Ő beszéde nyilvánosan is hirdettessék. Isten az Ő Szentleke, avagy angyal szolgálata által, szintén oktathatta volna Kornéliust, Péter apostol munkája nélkül is: mégis Péterhez utasítja őt, akiről az angyal így szólt: Az megtanít téged, mit kell cselekedned. (Csel. 10,6) Mert aki belsőképpen megvilágosít, Szentleket ajándékozván az embereknek, ugyanő tanítványainak ezt a parancsolatot adta: Elmenvén mind e széles világra, prédikáljátok az evangéliomot minden teremtménynek. (Márk 16,15) Ez okból prédikálta Pál apostol Filippiben a bíborárús Lydiának az ígét külsőképpen, belsőképpen

pedig megnyitá az Úr ama nő szívét. (Csel. 16,14) Ugyanez a Pál, gyönyörű gondolatbeli emelkedés után erre a következtetésre jut: Tehát a hit hallásból van, a hallás pedig Isten ígéje által. (Róm. 10,17) Mindamellet elismerjük, hogy Isten, külső szolgálat nélkül is megvilágosíthatja az embereket; akiket akar és amikor akarja: ez hatalmában van. Mi azonban az emberek oktatásának szokásos módjáról szólunk, amint azt Isten úgy parancsolatban, mint példában előnkbe adta.

5. Annakokáért megvetjük az Artemon, a manikheusok, a valentiniánusok, Cerdo és a marcioniták minden eretnekségét, akik tagadták a szent iratoknak a Szentlélektől való eredetét: azok közül némelyeket részint el nem fogadtak, részint megtoldottak és meghamisítottak.

6. Ám azt sem titkoljuk el, hogy az ó szövetség némely könyveit a régiek apokrifus, mások egyházi iratoknak nevezték, tudniillik ámbár akarták, hogy azokat a gyülekezetekben olvassák, de még sem akarták azt, hogy valamely hitigazságnak ezekből való bebizonyítását előmozdítsák. Mint például Augustinus is említi, (De civitate Dei 18, cap. 38.) hogy a Királyok könyveiben egyes próféták nevei és könyvei idézve vannak, de hozzáteszi, hogy azok nincsenek meg a kánonban és hogy a mi meglevő könyveink elégségesek a kegyességre.

II. RÉSZ

A szent iratok magyarázásáról, az egyházi atyákról, egyházi gyűlésekről és a hagyományokról

1. Péter apostol azt mondja, hogy a szent iratok nem magyarázhatók egyéni tetszés szerint. (2 Pét. 1,20) Ez okból mi nem helyeslünk akármiféle írásmagyarázást, tehát nem ismerjük el igazi és valódi írásmagyarázásnak azt, amelyet a római egyház véleményének neveznek, amelynek elfogadását tudniillik a római egyház védelmezői mindenkire egyenesen ráerőszakolni iparkodnak; hanem csakis azt az írásmagyarázást ismerjük el igazhitűnek és valódinak, amely magokból a szent iratokból van merítve (mindenesetre annak a nyelvnek szelleméből, a melyen azokat írták, továbbá a körülmények megfontolásával és a hasonló vagy nem hasonló, több és világosabb szent irati helyek figyelembe vételével fejtegetve), amely a hit és szeretet szabályával megegyez és főképpen Isten dicsőségére s az emberek idvességére szolgál.

2. E szerint mi nem becsméljük a görög és latin egyházi atyák írásmagyarázatait, sem az ő vitatkozásaikat és a szent dolgokról való értekezéseiket - amennyiben a szentírással megegyeznek - nem vetjük el; de kíméletesen elfordulunk tőlök, ha észrevesszük, hogy a szent iratoktól eltérő, vagy ezekkel ellenkező dolgokat adnak elő. És nem gondoljuk, hogy ezzel valami méltatlanságot követünk el ellenök; mert ők magok mindannyian egyértelműleg azt akarják, hogy irataikat ne tekintsük egyenlőknek a kánoni iratokkal, sőt inkább azt parancsolják, hogy vizsgáljuk meg: mennyiben egyeznek, vagy ellenkeznek azok a szent iratokkal, és követelik, hogy amik a szentírással megegyeznek, azokat elfogadjuk, amik pedig attól eltérnek, azokat mellőzzük. Hasonló módon tárgyalandók az egyházi gyűlések határozmányai, vagy kánonai is. Annakokáért nem tűrjük, hogy vallási vitákban, vagy hitbeli

dolgokban, az egyházi atyák pusztá nyilatkozataival, vagy az egyházi gyűlések határozányaival, még kevésbé, hogy a bevett szokásokkal, vagy valami régi eredetű rendelettel zaklassanak bennünket.

3. Hitbeli dolgokban tehát nem ismerünk el más bírót, csak egyedül az Istent, aki a szentírásban kijelenti, mi az igaz, mi a hamis, mit kell követni, mit kell kerülni. E szerint mi csakis a lelkiképpen gondolkozó embereknek, az Isten beszédéből merített nézeteibe nyugszunk bele.

Bizonyára Jeremiás és a többi próféták komolyan kárhoztatták a papok ama gyűléseit, melyeket ők az Isten törvénye ellenére hívtak egybe; egyszersmind gondosan arra is intettek, hogy ne hallgassunk azokra az atyákra és ne induljunk el azoknak az útján, akik saját találékonyságuk szerint járva, az Isten törvényétől elpártoltak.

4. Hasonlóképpen megvetjük az emberi hagyományokat, amelyeket bár szépen hangzó címekkel ékesítenek föl, mintha isteniek és apostoliak volnának, melyeket az apostolok élő szóval és talán az apostoli férfiak kezével adtak volna által az utánok következő püspököknek és az egyháznak: ámde, ha a szent iratokkal összehasonlítjuk őket, ezektől eltérnek és ebből a különbözőségükből bebizonyosodik róluk, hogy teljességgel nem apostoliak.

Mert valamint az apostolok, egymástól különböző dolgokat nem tanítottak: éppenúgy az apostoli férfiak, az apostolok tanításával ellenkezőt nem hirdettek. Sőt istentelen dolog volna azt állítani, hogy az apostolok élő szóval olyasmiket tanítottak, amik az ő irataikkal ellenkeznek. Pál apostol világosan mondja, hogy ő minden egyházban ugyanazt tanította; (1 Kor. 4,17) és más helyütt ezt mondja: Nem írunk nektek mást, mint amit olvastok, vagy jól ismertek. (2 Kor. 1,13) Másutt ismét bizonyosságot tesz arról, hogy ő és tanítványai (tudniillik az apostoli férfiak) ugyanazon úton járnak és ugyanazon Lélek szerint cselekszenek mindent. (2 Kor. 12,18) A zsidóknak is voltak hajdan ősi hagyományaik, a melyeket azonban szigorúan megcáfolt az Úr, bebizonyítván, hogy azoknak megtartása az Isten törvényére nézve ártalmas és hogy ezekkel hiába tisztelik az Istent. (Máté 15,9 Márk 7,7)

III. RÉSZ

Istenről, az Ő egységéről és a Szentháromságról

1. Hisszük és tanítjuk, hogy Isten az Ő lényére vagyis természetére nézve egy, aki önmagától van, önmagában mindenekre elégséges, láthatatlan, test nélkül való, véghetetlen, örökkévaló, minden dolognak, úgy a láthatóknak, mint a láthatatlanoknak teremtője, a legfőbb Jó, élő és mindeneknek életet adó, mindeneket megtartó, mindenható és mindenek felett bölcs, kegyelmes és irgalmas, igaz és igazmondó. Ámde irtózzunk a többistenítéstől, mert világosan meg van írva: A te Urad Istened egy Isten (5 Móz. 6,4). Én vagyok a te Urad Istened, ne legyenek tenéked idegen isteneid Én előttem (2 Móz. 20,3). Én vagyok az Úr és több nincs, rajtam kívül nincs Isten! És nincs több Isten nálam, igaz Isten és megtartó nincs kívülem. (Ésa. 45,5.21) Az Úr, az Úr, irgalmas és kegyelmes Isten, késedelmes a haragra, nagy irgalmasságú és igazságú. (2 Móz. 34,6)

2. Mindazáltal hisszük és tanítjuk, hogy ugyanaz a véghetetlen, megoszthatatlan egy Isten, személyeire nézve szétválaszthatatlanul és összeelegyíthetetlenül különböző, tudniillik Atya, Fiú és Szentlélek, úgy hogy az Atya öröktől fogva szülte a Fiút; a Fiú kibeszélhetetlen módon született, a Szentlélek pedig mindkettőtől származik, még pedig öröktől fogva és mindkettővel imádandó; úgy, hogy nincs három Isten, hanem van három személy, akik egyenlő lényegűek, egyformán örökkévalók és egyenlők, míg lényökre nézve különbözők és rendre nézve egyik a másiknak előtte van, ám anélkül, hogy valamely egyenlőtlenség volna közöttük. Mert természet vagyis lény tekintetében annyira egyesülve vannak, hogy egy az Isten, és az isteni lény közös az Atyával, a Fiúval és a Szentlélekkel.

3. A szentírás ugyanis a személyek világos megkülönböztetését tanítja nekünk, amennyiben az angyal a szent szűzhöz egyebek között így szól: A Szentlélek száll tereád és a magasságban lakozó Istennek ereje árnyékoz meg téged; annakokáért is, ami tőled születik, mivelhogy szent lesz: Isten Fiának hivatik. (Luk. 1,35) De meg Krisztus keresztelesekor is mennyei szózat hallatszott, mely ezt mondá Krisztus felől: Ez az én szerelmes Fiam. (Máté 3,17) És a Szentlélek galamb alakjában megjelent. (Ján. 1,32) És midőn az Úr megparancsolta tanítványainak a keresztelest, meghagyta, hogy keresztelejenek az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevébe. (Máté 28,19) Más helyen így szól az evangéliomban: Szentlelket küld az Én Atyám az Én nevemben. (Ján. 14,26) Ismét: Mikor eljövend ama Vigasztaló, akit Én bocsátok néktek az Atyától, az igazságnak Lelke, aki az Atyától származik, Ő bizonyosságot tesz Énrőlem. (Ján. 15,26) Egy szóval: elfogadjuk az apostoli hitvallást, amely igaz hitet tanít nekünk.

4. Kárhozzatjuk tehát a zsidókat és mohamedánokat és mindazokat, kik a szentséges és imádandó Szentháromságot káromolják. Viszont kárhozzatunk minden eretnekséget és eretneket, a kik azt tanítják, hogy a Fiú és Szentlélek, elnevezés szerint Isten, továbbá hogy a Szentháromságban van valami teremtett és szolgáló, vagyis a másiknak alárendelt, hogy végre is van benne egyenlőtlen, nagyobb vagy kisebb, testből való vagy testiképpen kiábrázolt, módra vagy akaratra nézve különböző, elegyített, vagy elkülönített elem; mintha a Fiú és a Szentlélek csak tulajdonságai és sajátságai volnának az egy Atya Istennek, a mint a monarchiánusok, novatiánusok, Praxeas, patripassiánusok, Sabellius, Samosatai Pál, Aëtius, Macedonius, az anthropomorphiták, Arius és más hozzájuk hasonlók vélekedtek.

IV. RÉSZ

A bálványokról, vagyis Istennek, Krisztusnak és a szenteknek képeiről

1. Mivel Isten láthatatlan lélek és végetlen lény: ez okból Őt semminemű művészet vagy kép által kiábrázolni nem lehet; tehát nem tartózkodunk attól, hogy az Istenről való képeket, a szentírás szerint merő hazugságoknak nevezzük. Megvetjük annakokáért nemcsak a pogányok bálványait, hanem a keresztyének képeit is. Mert bár Krisztus emberi természetet öltött magára, mindazáltal ezt nem azért cselekedte, hogy szobrászoknak és festőknek szolgáljon minta gyanánt. Tagadta Ő, hogy a törvénynek és a prófétáknak eltörlése végett jött alá, (Máté 5,17) a törvényben és a próféták írásaiban pedig tiltva vannak a képek. (2 Móz. 20,4 3 Móz. 19,4 5 Móz. 4,15 Ésa. 44,9) Tagadta, hogy testi jelenléte használna valamit

az egyháznak; megígérte, hogy Lelkével mindenkor velünk lesz. (Ján. 16,17) Kicsoda hinné hát el, hogy az Ő testének árnya vagy képe bármi részben is hasznára volna a hívőknek? És mivel Lelke által bennünk lakozik: ennél fogva Isten templomai vagyunk. (2 Kor. 6,16) De ugyan mi köze van Isten templomának a képekhez? És minthogy a boldogult lelkek és dicsőült égi lények földi életükben mindennemű tiszteltetést visszautasítottak (Csel. 3,12 14,11.15 Jel. 14,7 22,9) és a képszobrok ellen harcoltak: ugyan kicsoda tartaná valószínűnek azt, hogy a dicsőült égi lakosoknak és angyaloknak tetszenének az ő képeik, amelyek előtt az emberek térdet hajtanak, fövegeiket leveszik és más ilyes tiszteletadást nyilvánítanak.

2. Hogy azonban az emberek a vallásban oktatást nyerjenek s az isteni dolgokra és saját idvességükre intessenek, e célból az Úr azt parancsolta, hogy az evangélium hirdettessék (Márk 16,15), de nem azt, hogy a közönséget festett képek által oktassák. Sákramentumokat is szerzett, de képszobrokat sehol sem rendelt. Egyébiránt bármerre tekintünk: az Istentől teremtett élő és igazi valóságok mindenütt szemünk elé tűnnek, amelyek, ha kellőleg megfigyeljük őket, sokkal inkább hatnak a szemlélőre, mint az összes emberek által készített összes képek, vagy hitvány, mozdulatlan, tétlen és élettelen festmények, a melyekről igazán mondotta a próféta: Szájok van, de nem szólnak, szemeik vannak, de nem látnak. (Zsolt. 115,5) Ez okból helyeseljük ama régi írónak Lactantiusnak eme nyilatkozatát: Kétségen kívül való dolog, hogy ahol kép van, ott nincs semmi vallás. (Inst. div. 1. II., c. 18.) És azt állítjuk, hogy helyesen cselekedett ama boldogult püspök Epiphanius, aki midőn templom ajtajánál olyan függönyt talált, melyre Krisztus vagy valamely szent képe volt festve: letépte azt és eldobta, mert a szent iratok tekintélye ellen való dolognak tartotta, hogy Krisztus egyházában embernek a képe függjön; annakokáért megparancsolta, hogy Krisztus egyházában ezentúl, a mi vallásunkkal ellenkező ilyesféle függönyöket föl ne függessenek, sőt inkább meg kell szüntetni azt a botránkoztatást, amely méltatlan a Krisztus egyházához és a hívő néphez. Helyeseljük továbbá Augustinusnak az igaz vallásról való eme nyilatkozatát: A mi vallásunk ne legyen emberi művek tisztelése. Mert jobbak magok a művészek, akik azokat készítik: mégsem tartozunk őket tisztelni. (De vera religione, c. 55.)

V. RÉSZ

Isten imádásáról, tiszteletéről és segítségül hívásáról az egyedüli Közbenjáró Jézus Krisztus által

1. Tanítjuk, hogy egyedül az igaz Istent kell imádni és tisztelni. Ezt a tisztességet senki másra nem ruházzuk, az Úr ama parancsolata szerint: A te Uradat Istenedet imádjad és csak Ő néki szolgálj. (Máté 4,10) Bizonyára minden próféta a legkomolyabban felgerjedett Izráel népe ellen, valahányszor ez, idegen isteneket és nem egyedül csak az egy igaz Istent imádták és tisztelték. Tanítjuk azonban, hogy Istent úgy kell imádni és tisztelni, ahogy arra Ő maga tanított bennünket, tudniillik lélekben és igazságban (Ján. 4,23) nem babonáskodással, hanem őszinteséggel, az Ő igéje szerint, hogy egykoron ne szóljon hozzánk is eképpen: Kicsoda kívánta ezt a ti kezeitekből? (Ésa. 66,3) Mert Pál apostol is így szól: Isten nem tiszteltetik embereknek kezei által, mintha Ő valamiben szűkölködnék... (Csel. 17,25)

2. Egyedül Őt hívjuk segítségül életünknek minden bajai és viszontagságai közepett, még pedig a mi egyedüli Közbenjárónk és Szószólónk Jézus Krisztus által. Mert világosan megparancsolta nekünk: Hívj segítségül engemet a te nyomorúságodnak idején és Én megszabadítalak tégedet és te dicsőítesz engemet. (Zsolt. 50,15) De nagy kegyesen meg is ígérte nekünk az Úr, hogy: Valamit kérendetek az Atyától az én nevemben, megadja tinéktek. (Ján. 16,23) Viszont: Jőjjetek én hozzám mindnyájan, kik megfáradottak és megterheltek vagytok és én megnyugosztalak titeket. (Máté 11,28) És mert meg van írva: Mimódon hívják segítségül azt, akiben nem hiendenek? (Róm. 10,14) Mi pedig egyedül Istenben hiszünk: tehát egyedül Őt hívjuk segítségül, még pedig Krisztus által. Mert a miként Pál apostol mondja: Egy az Isten, egy a közbenjáró az Isten és emberek között, az ember Krisztus Jézus. (1 Tim. 2,5) Viszont: Ha valaki vétkezendik, van Szószólónk az Atyánál, az igaz Jézus Krisztus. (1 Ján. 2,1)

3. Annakokáért mi, a dicsőült égi lakókat vagy szenteket sem nem imádjuk, sem nem tiszteljük, sem segítségül nem hívjuk és őket az Atya előtt a mennyekben szószólóink vagy közbenjáróink gyanánt el nem ismerjük. Mert elég nekünk az Isten és a Közbenjáró Krisztus, és azt a tisztességet, mely egyedül Istent és az ő Fiát illeti meg, senki másra nem ruházzuk, mivel nyilván Ő maga mondotta: Az én dicsőségemet senki másnak nem adom. (Ésa. 42,8) Péter apostol is ezt tanítja: Nem adatott más név az embereknek az ég alatt, amely által kellene megtartatnunk, hanemha a Krisztus neve. (Csel.4,12) A kik benne hit által nyugalomtal találják, bizonyára Krisztuson kívül semmi mást nem keresnek.

Mindazáltal a megboldogultakat sem meg nem vetjük, sem róluk kicsinylőleg nem vélekedünk. Elismerjük ugyanis, hogy ők Krisztus élő tagjai, Istennek barátai, kik a testet és a világot dicsőségesen meggyőzték. Szeretjük tehát és tiszteljük is őket, mint atyánkfiait, csak hogy nem valamelyes imádással, hanem tisztességes becsüléssel, általában helyes dicsérettel.

Utánózzuk is őket, mert hitök és erényeik követői és az örök idvesség örökös társai lévén, leghőbb vágyódással és esdekléssel óhajtunk velük együtt örökké Istennél lakozni és örvendezni Krisztusban. E tekintetben helyeseljük Augustinusnak az igaz vallásról való eme nyilatkozatát: Ne legyen a mi vallásunk meghalt embereknek a tisztelése; mert ha kegyesen éltek, akkor nem olyanok, hogy ilyen tisztességre vágyjanak, sőt inkább azt kívánják, hogy Őt tiszteljük, akinek világosságában ők örvendeznek a fölött, hogy mi szolgatársai vagyunk az ő érdemének. Tisztelni valók tehát, mivel méltók a követésre, de kegyességökért semmi esetre sem imádandók. (De vera religione, c. 55.)

4. Még kevésbé hisszük, hogy a megboldogultak ereklyéit tisztelni vagy imádni szabad volna. Azok a régi szentek azt tartották, hogy eléggé megtisztelték halottaikat, ha azok földi részeit - minekutána a lelkek égbe szállott - tisztességesen eltakarították; és minden ősüknek legnemesebb hagyatékaiul tekintették az ő erényeiket, tanításukat és hitöket, amelyeket miképpen az elhunytak magasztalásával ajánlottak: azonképpen önmagok is törekedtek megvalósítani földi életökben. Éppen azok az ősök nem esküdtek másképpen, hanem csakis a Jehova Isten nevére, amint azt az isteni törvény parancsolja, (5 Móz. 10,20) a mely megtiltja az idegen istenek nevére való esküvést. (2 Móz. 23,13) Következésképpen a szentekre kívánt esküt mi sem tesszük le. Annakokáért mindezen dolgokban megvetjük azt a tant, mely a boldogult égi lakosoknak szerfelett sokat tulajdonít.

VI. RÉSZ

Az Isten gondviseléséről

1. Hisszük, hogy ennek a bölcs, örökkévaló és mindenható Istennek gondviselése tartja fenn és kormányozza mindazt, ami a mennyben, földön és minden teremtményben van. Erről tesz tanúbizonyságot Dávid, mondván: Felmagasztaltatott az Úr minden pogány nép felett; dicsősége túl van az egeken. Kicsoda hasonló az Úrhoz, a mi Istenükhöz, aki a magasságban lakozik? Aki magát megalázva tekint szét mennyen és földön. (Zsolt 113,4-5) Viszont így szól: Minden utamat jól tudod. Mikor még nyelvemen sincs a szó, immár egészen érted azt Uram. (Zsolt 139,3-4) Pál apostol is erről tesz bizonyosságot, így szólván: Ő általa élünk, mozgunk és vagyunk (Csel. 17,28) és Őtőle, Ő általa és Ő benne vannak mindenek. (Róm. 11,36) Nagy igazán és a szentírás szerint hangoztatta tehát Augustinus, (De agone Christi, c. 8) hogy az Úr mondá: Nemde vesznek két verebecskét egy kis filléren? de mégis csak egy sem esik azok közül a földre a ti Atyátok akarata nélkül. (Máté 10,29) E szavaival azt akarta bebizonyítani, hogy még amit igen csekélynek tartanak is az emberek, azt is az Isten mindenhatósága kormányozza. Úgy szól továbbá az igazság is, hogy Ő táplálja az ég madarait és ruhazza a mező liliomait, sőt még fejünk hajszálait is mind számon tartja. (Máté 6,26) 2. Kárhoztatjuk tehát az Isten gondviselését tagadó epikureusokat és mindazokat, akik káromlólag azt mondják, hogy Isten messze távol az égsarkok körül él és sem reánk, sem a mi dolgainkra nem tekint és nem ügyel. Elítélte az ilyeneket ama királyi proféta Dávid is, eképpen szólván: Uram, meddig még, meddig örvendeznek még a hitetlenek? Ezt mondják: Nem látja az Úr és nem veszi észre a Jákób Istene! Esméljete ti bolondok a nép között! És ti balgatagok mikor tértek eszetekre? Aki a fület alkotta, avagy nem hall-e? és aki a szemet teremtette, avagy nem lát-e? (Zsolt. 94,3.7-9) 3. Mindazáltal nem becsméljük mint haszontalanokat, azokat az eszközöket, melyek által az isteni gondviselés munkálkodik, sőt inkább tanítjuk, hogy azokhoz alkalmazkodnunk kell, amennyiben Isten igéje ajánlja. Ez okból helytelenítjük azok vakmerő beszédeit, akik azt mondogatják, hogy: ha mindent az Isten gondviselése intéz, akkor legalább is hiábavaló minden igyekezetünk és szorgalmatoskodásunk; elegendő, ha ráhagyunk mindent az isteni gondviselés kormányzására, nem szükséges, hogy ezentúl bármivel is törődjünk, vagy valamit cselekedjünk. Mert ámbár Pál apostol tudta, hogy az Isten gondviselése alatt hajózott, ki így szólott hozzá: Rómában is bizonyosságot kell tenned, (Csel. 23,11) aki ezenfelül ezt is ígérte neki: Közületek egy is el nem vész, közületek senkinek még csak haja szála sem hull le fejről, (Csel. 27,22.34) mindazáltal ugyanazon Pál, midőn a hajósok menekülésre gondoltak, így szólott a századoshoz és a vitézekhez: Ha ezek a hajóban nem maradnak, ti meg nem szabadulhattok. (Csel 27,31) Mert Isten, aki minden dolognak a végét elhatározta, egyszersmind rendelkezett a kezdetről és az eszközökről is, amelyek által a célhoz el lehet jutni.

4. A pogányok az eseményeket a vaksorsnak és a bizonytalan véletlennek tulajdonítják. De Jakab nem akarja, hogy így szóljunk: Ma vagy holnap elmegyünk ama városba és kereskedünk; hanem hozzáteszi: Holott ezt kellene mondanotok: Ha az Úr akarandja és élünk, ím ezt vagy azt fogjuk cselekedni. (Jakab 4,13.15) Augustinus is így szól: Mindaz, ami a dolgok folyamatában, a léha emberek előtt, véletlenül történőnek látszik, csakis az Ő igéje által történik, mert semmi sem lesz az Ő parancsolata nélkül. (Enarrat. in Psalm. 148.) Ilyen véletlen történetnek látszott az, hogy Saul, midőn az apja szamarait kereste, Sámuel

prófétával találkozott; de már azelőtt mondotta az Úr a prófétának: Holnap ilyenkor küldök hozzád egy embert a Benjamin földéről. (1 Sám. 9,16)

VII. RÉSZ

A mindenség teremtéséről, az angyalokról, a sátánról és az emberről

1. Ez a jó és mindenható Isten teremtett mindent, úgy a láthatót, mint a láthatatlant az Ő örök igéje által, és mindazt fenntartja az Ő örökkévaló Lelke által, amiképpen erről bizonysgot tesz Dávid, mondván: Az Úr szavára lettek az egek és szájának leheletére minden seregök. (Zsolt. 33,6) Mindaz pedig, amit Isten teremtett - amint az Írás mondja - igen jó vala, az ember hasznára és javára szánva. Azt mondjuk azonban, hogy mindez egy eredetből származott.

2. Kárhozzatjuk annál fogva a manikheusokat és marcionitákat, akik istentelen módon, a jónak és rossznak két lényezetet és természetet, viszont két ős okot és két egymással ellentétes istent - jót és gonoszt - költöttek.

3. Minden teremtmény között kitűnnek az angyalok és az emberek. Az angyalokról így szól a szentírás: Aki a szeleket teszi követeivé, a lángoló tüzet szolgálivá. (Zsolt. 104,4) Hasonlóképpen: Avagy nem szolgálatra való lelkek-e mindazok, azokért küldve szolgálatra, akik örökölni fogják az idvességet. (Zsid. 1,14) A sátánról pedig maga az Úr Jézus tesz bizonysgot, hogy az emberölő volt eleitől fogva és az igazságban nem állott meg, mert nincs őbenne igazság. Mikor hazugságot szól, a magáéból szól, mert hazug ő és hazugságnak apja. (János 8,44) Azt tanítjuk tehát, hogy némely angyalok megmaradtak az engedelmisségben és Isten és az emberek hű szolgálatára rendeltettek; mások pedig önhibájok következtében elestek és romlásba jutottak s minden jónak és a hívőknek ellenségeivé lettek.

4. Az emberről meg úgy szól az Írás, hogy kezdetben jónak teremtetett, az Isten képére és hasonlatosságára; hogy Isten őt a paradicsom kertébe helyezteté (1 Móz. 2) és mindent lábai alá vetett, amit Dávid a nyolcadik zsoltárban oly felségesen magasztal. Ezenkívül feleséget adott neki és megáldá őket. Azt mondjuk pedig, hogy az ember egy személyben két, mégpedig egymástól különböző lényegből áll, tudniillik halhatatlan lélekből, mely a testtől való elválás után nem alszik és nem vész el, és halandó testből, mely azonban az utolsó ítéletkor fel fog támasztatni halottaiból, hogy így az egész ember vagy életben, vagy halálban maradjon örökre.

5. Kárhozzatjuk mindazokat, akik a lélek halhatatlanságát gúnyolják, vagy elméskedő okoskodásukkal kétségbe vonják, vagy azt mondogatják, hogy a lélek aluszik, vagy hogy az: része az Istennek. Szóval, kárhozzatjuk mindazoknak a vélekedését, akik a teremtésről, az angyalokról, a sátánról és az emberről ellenkezőleg gondolkoznak, mint ahogy nekünk a szent iratokból tanították a Krisztus apostoli egyházában.

VIII. RÉSZ

Az ember bűnesetéről, a bűnről és a bűn okáról

1. Isten az embert kezdetben a maga képére, igazságban és valóságos szentségben, jónak és igaznak teremtette; de az ember a kígyónak ösztönzésére (1 Móz. 3) és a saját vétke miatt, a jóstól és igazságtól elpártolván: a bűn, halál és különféle bajok martaléka lett. És amilyenné lett az elesés miatt: olyanok mindazok, akik tőle származtak, tudniillik a bűn, halál és különféle bajok martalékai.

2. A bűnön pedig értjük az embernek azt a veleszületett romlottságát, mely amaz első szüleinktől mindnyájunkra ránk háramlott vagyis elterjedett, amely miatt mi, gonosz kívánságokba merülve (1 Móz. 5,4 8,21) és a jótól elfordulva, minden rosszhoz pedig vonzódva, telve minden gonosszággal, bizalmatlansággal, Isten megvetésével és gyűlölésével, önmagunktól semmi jót nem cseledehetünk, sőt, még nem is gondolhatunk. (2 Kor. 3,5) Sőt inkább, amint már esztendeink is szaporodnak, gonosz gondolatainkkal, beszédeinkkel és cselekedeteinkkel, amelyeket Isten törvénye ellen elkövetünk, rossz fához méltó gyümölcsöket termünk, (Máté 12,33) ennél fogva tulajdon érdemünk szerint az Isten haragjának martalékai lévén, igazságos büntetésekkel lakolunk, és így mindnyájunkat eltaszított volna magától az Isten, hacsak a szabadító Krisztus vissza nem vitt volna bennünket.

3. A halálon tehát nemcsak a testi halált értjük, amellyel egyszer a bűnökért mindnyájunknak meg kell halnunk: hanem az örök büntetéseket is, amelyeket bűneinkkel és romlottságunkkal megérdemeltünk. Mert az apostol azt mondja, hogy: Holtak valánk a vétkek és bűnök miatt és természet szerint haragnak fiai valánk, mint a többiek is. De Isten, aki gazdag az irgalmasságban, midőn holtak valánk a vétkek miatt, megelevenített minket együtt a Krisztussal (Eféz. 2) továbbá: Miképpen egy ember által jött be a világra a bűn és a bűn által a halál és aképpen a halál minden emberre elhatott, mivelhogy mindenek vétkeztek. (Róm. 5,12)

4. Elismerjük tehát, hogy minden emberben van eredendő bűn, elismerjük, hogy minden más bűn, amely ebből származik és bűnnek mondatik, valósággal is az, nevezék akármi néven, akár halálos, (Ján. 5,16) akár megbocsátható bűnöknek, akár annak, amelyet Szentlélek ellen való bűnnek hívnak, amely soha meg nem bocsáttatik. (Márk 3,29) Azt is megvalljuk, hogy a bűnök nem egyenlők, noha a romlottság és hitetlenség ugyanazon forrásából fakadnak, hanem egyik a másiknál súlyosabb, amint az Úr mondotta: Tűrhetőbb lesz Sodomának dolga, mint annak a városnak, amely az evangéliom beszédét megveti. (Máté 10,15 11,20)

5. Kárhozzatjuk tehát mindazokat, akik ezekkel ellenkezőket tanítottak, főképpen pedig Pelagiust és minden pelagianust a Jovinianus követőivel együtt, akik a stoikusokkal minden bűnt egyenlőnek tartottak. Ebben az ügyben mindenképpen egyetértünk Augustinussal, aki a maga véleményét a szent iratokból vette és védelmezte.

6. Kárhozzatjuk továbbá Florinust és Blastust, akik ellen Irenaeus is írt, és mindazokat, akik Istent tartják a bűn okozójául; minthogy nyilván meg van írva: Nem olyan Isten vagy Te, aki

hamisságban gyönyörködnél, nem lakhatik Te nálad gonosz; gyűlölsz Te minden bűnt cselekedőt, elveszted, akik hazugságot szólnak. (Zsolt. 5,5) És viszont: Mikor a sátán hazugságot szól, a magáéból szól, mert hazug ő és hazugságnak apja. (Ján. 8,44) Ám mimagunkban is elég bűn és romlottság van, úgy hogy nem szükséges, hogy Isten öntsön belénk új vagy nagyobb gonoszsgát. Következőleg, mikor a szentírás azt mondja, hogy az Isten megkeményít, megvakít és ferde gondolkozásra ad át valakit, ez úgy értendő, hogy Isten azt, igazságos ítélet szerint cselekszi, mint igazságos bíró és büntető. Végre, valahányszor a szentírásban az van mondva, vagy úgy látszik, hogy Isten valami gonoszt cselekszik: ez nem azért van mondva, mintha nem az ember cselekedné a gonoszt, hanem azért, mert Isten annak a megtörténését megengedi és nem akadályozza meg igaz ítéletéből; holott ha akarta volna, megakadályozhatta volna; vagy, mert az emberek gonoszsgát jóra fordítja, mint a József bátyjainak vétékét; vagy pedig, mert a bűnöket úgy igazgatja, hogy azok szertelenül ki ne törjenek és el ne harapózzanak. Augustinus így ír erről (Enchiridion ad Laur. c. 100.): Csodálatos és kibeszélhetetlen módon, nem az Ő akarata nélkül történik, ami az Ő akarata ellenére történik is. Mert nem történnék meg, ha Ő nem engedné, hogy megtörténjék.

És bizonyára nem akaratlanul engedi meg, hanem akarva. És Ő maga jó lévén, nem engedné meg, hogy a gonosz megtörténjék, hacsak a gonoszból is jót nem tudna létrehozni, mivelhogy Ő mindenható. Ezek az Augustinus szavai.

7. A többi kérdéseket, hogy vajjon Isten akarta-e az Ádám esetét? vagy, hogy csábította-e őt az elesésre? vagy, hogy miért nem akadályozta meg az esetet? és más hasonlókat, a tudákoskodó kérdések közé számítjuk, hacsak talán az eretnekek, vagy aféle alkalmatlankodó emberek kötekedése nem kényszerít arra, hogy azokat is kifejtsük az Isten igéjéből, amiképpen ezt nem egyszer cselekedték is az egyház kegyes tanítói; tudván, hogy az Úr megparancsolta, hogy az ember ne egyék a tiltott gyümölcsből, és a tilalom áthágását megbüntette; ám a gonosz dolgok is, amelyek megtörténnek, nem az Isten gondviselése, akarata és hatalma tekintetbe vételével olyanok, hanem a sátánra és a mi akaratunkra való tekintetből, amely ellenszegül az Isten akaratának.

IX. RÉSZ

Az ember szabad akaratáról és tehetségéről

1. Erre a tételre nézve, mely az egyházban mindig sok villongást okozott, azt tanítjuk, hogy az embernek háromféle helyzetét vagyis állapotát kell tekintetbe venni. Először, hogy milyen volt az ember a bűneset előtt, tudniillik igaz és szabad, aki mind a jóban megmaradhatott, mind a rosszra elhajolhatott; elhajlott pedig a rosszra és mind magát, mind az egész emberi nemzetséget bűnbe és halálba juttatta, amint fentebb mondtuk.

2. Azután tekintetbe kell venni, milyen volt az ember a bűneset után? Bár az ember nem vesztette el az értelmét és nem szűnt meg az akarata, sem éppen kődarabbá vagy fatuskóvá nem változott: ámde azok a tehetségek úgy megváltoztak és elerőtlenedtek az emberben, hogy többé nem képesek arra, amire képesek valának a bűneset előtt. Az értelem ugyanis

elhomályosult, az akarat pedig szabadból szolgálivá lett. Mert a bűnnek szolgál, nem akaratlanul, hanem akarva. Mindenesetre akaratnak mondjuk, nem akaratlanságnak.

3. Ami tehát a rosszat, vagy a bűnt illeti: az ember nem Istentől vagy a sától kényszerítve, hanem saját akaratából cselekszi a rosszat és ebben a tekintetben teljesen szabad akarata van. Ha pedig gyakran azt vesszük észre, hogy Isten az embert a legrosszabb cselekedetek és tervek végrehajtásában megakadályozza: ezzel Isten az embernek rosszra való szabadságát nem szünteti meg, hanem hatalmával elejét veszi annak, amit az ember máskülönbön szabadon határozott el magában. Így József bátyjai is szabadon határozzák el, hogy Józsefet megölik, de ezt nem tehetik meg, mert az Isten tanácsvégzésének másképpen tetszett.

4. Ami meg a jót és az erényeket illeti: az ember értelme önmagától nem helyesen ítél az isteni dolgok felől. Az evangéliomi és apostoli irat ugyanis mindenikönlől, akik idvezülni akarunk, újjászületést kíván: következésképpen az Ádámól való első születés semmit sem ér az idvességre nézve. Pál apostol szerint az érzéki ember nem fogadja el, amik az Isten Lelkétől vannak. (1 Kor 2,14) Ugyanő másutt kétségbe vonja, hogy önmagunktól képesek volnánk valami jónak elgondolására. (2 Kor. 3,5) Tudjuk azonban, hogy az akaratnak vezére az értelem, vagyis a belátás; mivel pedig a vezér vak: világos, hová jut az akarat is; tehát a még újjá nem született embernek nincs szabad akarata a jóra és ereje sincs a jónak cselekvésére. Az Úr az evangéliomban így szól: Bizony-bizony mondom nektek: valaki bűnt cselekszik, szolgálja a bűnnek. (Ján. 8,34) És Pál apostol szerint a testnek törekvése ellenségeskedés Isten ellen, mert az Isten törvényének nem engedelmeskedik, minthogy azt nem is teheti. (Róm. 8,7)

5. Tovább menve azt mondjuk, hogy a bűnbe esett emberben van némi megismerési képesség a földi dolgokra vonatkozólag. Mert Isten az Ő irgalmasságánál fogva meghagyta nála az észet, mely azonban jelentékenyen távol áll attól, amely a bűneset előtt megvolt az emberben. Isten parancsolja, hogy az észet műveljük, egyszersmind ajándékokat és előmenetelt is ad hozzá. És nyilvánvaló dolog, hogy az összes művészeti ágakban sem jutunk semmire az Isten áldása nélkül. Legalább a szentírás minden művészetet Istenre vezet vissza. (2 Móz. 31) Hiszen a művészetek eredetét a pogányok is isteneknek tulajdonították, mint azok feltalálóinak.

6. Végül lássuk, ha vajjon az újjászülötteknek van-e szabad akaratuk és mily határig? Az újjászületés alkalmával a Szentlélek az értelmet megvilágosítja, hogy Istennek titkait és akaratát megértse. Magát az akaratot is nemcsak megváltoztatja a Szentlélek, hanem képességekkel is felruhazza avégett, hogy a jót önként akarja és cselekedhesse is. (Róm 8,1) Ha ezt meg nem engedjük, akkor megtagadjuk a keresztyén szabadságot és törvényszerű szolgálást hozunk be. Ugyde Isten is így szól a próféta által: Törvényemet az ő belsejökbe helyezem és az ő szívökbe írom be. (Jer. 31,33) Az Úr is azt mondja az evangéliomban: Ha a Fiú megszabadít titeket, bizonyon szabadok lesztek. (Ján. 8,36) Pál meg ezt mondja: Néktek adatott az a kegyelem a Krisztusért, nemcsak hogy higgyetek Őbenne, hanem hogy érte szenvedjete is. (Fil. 1,29) Továbbá: Meg vagyok győződve arról, hogy aki elkezdette bennetek a jó dolgot, elvégzi a Jézus Krisztus napjáig; (Fil. 1,6) viszont: Isten az, aki munkálja bennetek mind az akaratot, mind a munkálkodást. (Fil. 2,13)

7. Mindazonáltal azt tanítjuk, hogy itt két dolgot kell figyelembe vennünk; először azt, hogy az újjászülöttek a jónak választásában és tevéseben nemcsak szenvedőlegesen, hanem

cselekvőleg is viselik magokat. Mert Isten indítja őket, hogy magok tegyék azt, amit tesznek. Helyesen említi meg erre nézve Augustinus, hogy Isten a mi segítőnknek nevezetetik. Már pedig csak azon lehet segíteni, aki valami tesz. A manikheusok az embert minden saját cselekvéstől megfosztották és mintegy kődarabnak vagy fatuskónak tartották.

8. Figyelembe veendő másodszer az, hogy az újjászülettekben bennük marad a gyarlóság. Mivel ugyanis a bűn bennünk lakozik és az újjászülettekben a test küzd a lélek ellen egész életünk végéig: ennél fogva nem egészen tökéletesen cselekszik az újjászülettek azt, amit magokban elhatároztak

Igazolja ezt az apostol (Róm. 7 és Gal. 5). E szerint az a mi szabad akaratunk amiatt gyenge, ami az ő Ádámából és a velünk született emberi romlottságból életünk végéig bennünk megmarad. De mivel a testiség erőinek és az ó ember maradványainak nincs annyi hatása, hogy végképpen kioltásák a lélek működését: ezért a hívőket szabadoknak mondjuk, de úgy ám, hogy gyarlóságukat megismerjék és ne kérkedjenek a szabad akarattal. A hívő léleknek ugyanis mindig szeme előtt lebegjen, amit Augustinus az apostol nyomán gyakran hangsúlyoz: Mid van, amit nem kaptál? Ha pedig kaptad, mit kérkedel, mintha nem kaptad volna? (1 Kor. 4,7) Ehhez járul még az, hogy nem mindjárt teljesül, amit magunkban elgondoltunk, mert a dolgok kimenetele Isten kezében van. Ezért kéri Pál apostol az Urat, hogy tegye szerencsésé az ő utazását (Róm. 1,10) Tehát, már csak ebből az okból is erőtelen a szabad akarat.

9. Egyébiránt senki sem tagadja, hogy külső dolgokban mind az újjászületteknek, mind az újjá nem születetteknek megvan a szabad akaratuk. Mert az embernek más élő lényekkel, (melyeknél nem csekélyebb), közös tulajdonsága az, hogy némely dolgot akar, más dolgot nem akar; nevezetesen, beszélhet és hallgathat, hazulról elmehet vagy otthon maradhat stb. Ámbár itt is mindig Isten hatalmára kell gondolnunk, amely cselekedte, hogy Bálám nem mehetett oda, ahova akart (4 Móz. 24), és Zakariás, midőn a templomból hazatért, nem szólhatott amint akart. (Luk. 1,22)

10. E tárgyra nézve kárhoztatjuk a manikheusokat, akik tagadják azt, hogy a jó emberben szabad akaratából állott elő a gonosz. A pelagianusokat is kárhoztatjuk, akik azt állítják, hogy a gonosz embernek elegendő szabad akarata van arra, hogy a jó parancsolatot teljesítse. Mindkettőjüket megcáfolja a szentírás, amely amazoknak ezt mondja: Teremté Isten az embert igaznak, (1 Móz. 1,27) emezeknek pedig így szól: Ha a Fiú megszabadít titeket, bizonytal szabadok lesztek. (Ján. 8,36)

X. RÉSZ

Isten eleverendeléséről és a szentek elválasztásáról

I. Isten öröktől fogva, szabadon és ingyen kegyelemből, személyválogatás nélkül eleve rendelte vagyis elválasztotta a szenteket, akiket Krisztusban idvezíteni akar, az apostol ama mondása szerint: Isten elválasztott minket Őbenne a világ megalapítása előtt; (Eféz. 1,4) továbbá: Ki megtartott minket és elhívott szent hívással, nem a mi cselekedeteink szerint,

hanem az Ő saját végezése és kegyelme szerint, mely adatott nekünk Krisztus Jézusban örök időknél előtte, megjelentetett pedig most a mi Megtartónknak Jézus Krisztusnak megjelenése által. (2 Tim. 1,9-10)

2. Tehát nem közbenjáró nélkül, noha nem is valamelyes érdemünkért, hanem Krisztusban és Krisztusért választott el Isten minket, úgy hogy éppen azok, a kik már hit által Krisztusba oltattak, egyszersmind elválasztottak is; ellenben azok, akik a Krisztuson kívül vannak, elvetettek az apostol ama mondása szerint: Magatokat próbáljátok meg, hogy vajon a hitben vagytok-e? Avagy nem ismeritek-e meg magatokon, hogy Jézus Krisztus bennetek van? hanemha elvetettek vagytok. (2 Kor. 13,5)

3. Végre elválasztotta Isten a szenteket Krisztusban bizonyos célból, melyet az apostol hasonlóképpen előad, mondván: Elválasztott minket Őbenne a világ megalapítása előtt, hogy szentek és feddhetetlenek legyünk Ő előtt, szeretettel eleve elrendelvén, hogy minket fiaivá fogad a Jézus Krisztus által, az Ő akaratának jókedve szerint, az Ő kegyelme dicsőségének dicséretére. (Eféz. 1,4-6)

4. És ámbár Isten ismeri azokat, akik az övéi, (2 Tim. 2,19) és valahol említés van téve a választottak kevés számáról: (Máté 20,16) mindazáltal mindenek felől jót kell remélnünk és senkit sem kell meggondolatlanul az elvetettek közé számlálni. Pál apostol a filippibelieknek ezt mondja: Hálát adok az én Istenemnek minden rólatok való emlékezésemkor (pedig az egész filippibeli gyülekezetről szól), hogy ti az evangéliomnak tudományában részesek lettetek; elhívén, hogy aki elkezdette bennetek a jó dolgot, elvégzi a Jézus Krisztus napjáig, miképpen méltó, hogy én ilyen értelemben legyek mindnyájatok felől. (Fil 1,3.5-7) És mikor az Urat kérdezték, ha vajon kevesen vannak-e, akik idvezülnek?: (Luk. 13,23) Ő nem azt válaszolja és mondja, hogy kevesen vagy többen fognak idvezülni, vagy kárhozatra jutni, sőt inkább intőleg szól, hogy kiki igyekezzék bemenni a szoros kapun. (Luk. 13,24) Mintha mondotta volna: Nem a ti dolgotok az, hogy ezek felől kíváncsian kérdezősködjetek, hanem inkább törekedjete arra, hogy az egyenes úton bejussatok a mennybe.

5. Annakokáért nem helyeseljük némelyeknek istentelen beszédeit, kik azt mondogatják: Kevesen vannak elválasztva, és mivel magamról nem tudom, ha vajon e kevesek számában benne vagyok-e: tehát élvezem az életet. Mások meg így beszélnek: Ha engem az Isten eleverendelt vagy elválasztott, akkor semmi sem fog meggátolni ennek a már határozottan bizonyos idvességnek bírásában, bármit cselekedjem is. Ha pedig az elvetettek közül való vagyok, akkor meg sem hit, sem bűbánat nem fog rajtam segíteni, mert az Isten végzése meg nem változtatható. Így hát hiábavaló minden tanítás és intés. Az ilyenek ellen küzd az apostol, így szólván: Az Úr szolgája legyen a tanításra alkalmas, türelmes és olyan, aki szelíden igazítsa útba az ellenmondókat, ha talán egykor az Isten az igazságnak megismerésére térítené őket és kijózanodnának a sátán töréből, aki fogva tartja őket a maga akaratára. (2 Tim. 2,24-26) De Augustinus is (De bono perseverantiae, cap. 14 sqq.) azt bizonyítgatja, hogy hirdetni kell egyaránt, mind a szabad elválasztás és eleverendelés kegyelmét, mind az intéseket és üdvös tanításokat. Helytelenítjük tehát azok eljárását, akik Krisztuson kívül kérdezik: Vajjon elválasztattak-e? és mit végezett felőlük az Isten öröktől fogva? Mert hallgatni kell az evangéliom hirdetését és azt hinni kell, és kétségtelennek kell tartani azt, hogy ha hiszsz és Krisztusban vagy: akkor elválasztott vagy. Mert az Atya az Ő

eleverendelésének örök tanácsát Krisztusban jelentette meg nekünk, amint azt éppen az apostol szavaival kifejtettem. (2 Tim. 1,9.19)

6. Mindenekelőtt tehát szükséges tanítani és figyelembe venni, hogy az Atyának mily nagy szeretete lett nyilvánvalóvá mi hozzánk; továbbá meg kell hallani, amit maga az Úr naponként hirdet nekünk az evangéliomban, amint hívogat és szól: Jöjjetek én hozzám mindnyájan, kik megfáradtatok és megterhelgettetek és én megnyugosztalak titeket. (Máté 11,28) Úgy szereté Isten a világot, hogy az Ő egyszülött Fiát adá, hogy minden, valaki hiszen Őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen. (Ján. 3,16) Viszont: Nem akarja az Atya, hogy elveszen egy is a kicsinyek közül. (Máté18,14) Krisztus legyen hát a tükör, amelyben a mi elválasztásunkat szemléljük. Arra nézve, hogy az életnek könyvébe be vagyunk írva, elég világos és erős bizonyosságunk lesz az, ha egyesülünk Krisztussal és Ő igaz hit által a miénk és mi az övéi vagyunk.

7. Vigasztaljon bennünket az eleverendelés felől való megpróbáltatás közepett, amelynél veszedelmesebb alig van, az: hogy Isten ígéretei egyetemesen szólnak a hívőknek, mert maga mondja: Kérjétek és megadatik néktek, (Luk. 11,9-10) mindenki, aki kér, kap. (Máté 7,7-8) Vigasztaljon az is, hogy Isten egyetemes egyházával így imádkozunk: Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben! és hogy a keresztség által Krisztus testébe oltattunk (Gal. 3,27) és az Ő testével és vérével gyakorta tápláltatunk az egyházban az örök életre. Ily módon erősödve, Pál apostol szerint munkáljuk a mi idvességünket félelemmel és rettegéssel. (Fil. 2,12)

XI. RÉSZ

Jézus Krisztusról, az igaz Istenről és emberről, a világ egyedüli Megváltójáról

1. Hisszük és tanítjuk, hogy Istennek Fiát a mi Urunk Jézus Krisztust, az Atya öröktől fogva eleve kijelölte vagyis eleverendelte a világ Megváltójául és hisszük, hogy Ő született, nemcsak akkor, midőn szűz Máriából testet öltött magára és nemcsak a világ alapjának letétele előtt, hanem a teljes örökkévalóság előtt, még pedig az Atyától, kibeszélhetetlen módon. Mert Ésaías ezt mondotta: Az Ő nemzetségét kicsoda beszélhetné meg? (Ésa. 53,8) Mikeás pedig ezt: Az Ő származása eleitől fogva öröktől fogva van. (Mik. 5,2) János is azt mondja az evangéliomban, hogy: Kezdetben vala az Ige és az Ige vala Istennél és az Ige Isten vala. (Ján. 1,1) Következésképpen a Fiú, istensége szerint egyenlő és azonos lényű az Atyával, igaz Isten; nem elnevezés, vagy fiúvá fogadás, vagy bizonyos tisztelet következtében, hanem lényé és természete szerint, amiként János apostol újlag mondja: Ez az igaz Isten és az örök élet. (1 Ján. 5,20) Pál apostol is így szól: A Fiút tette mindennek örökösévé, aki által a világot is teremtette, aki az Ő dicsőségének fényessége és lényének képmása és a mindenséget fenntartja hatalmának szavával. (Zsid. 1,2-3) Maga az Úr így szól az evangéliomban: Atyám! dicsőíts meg engemet Temagadnál azzal a dicsőséggel, amely dicsőségem volt e világ letétele előtt Tenálad. (Ján. 17,5) És az evangéliomban egy másik helyen ez van megírva: A zsidók meg akarták Jézust ölni, mivelhogy Istent saját Atyjának mondotta, egyenlővé tevén magát az Istennel. (Ján. 5,18)

2. Annakokáért megvetjük Ariusnak, valamint minden ariánusnak az Isten Fia ellen való kárhozatos tudományát, különösen pedig a spanyol Servet Mihály és minden pártfele káromlásait, melyeket a sátán rajtok keresztül mintegy a pokolból merített Isten Fia ellen és vakmerően és gonoszul hinteget szerte a világba.

3. Hisszük és tanítjuk azt is, hogy az örök Istennek örök Fia, Ábrahám és Dávid magvából Embernek fia lett, nem férfi által, mint Ebion mondotta, hanem a legtisztábban fogantatott a Szentlélektől és született ama mindig szűz Máriától, amint ezt az evangéliumi történet világosan előadja. Pál apostol is ezt mondja: Nyilván nem angyalokat vett föl, hanem Ábrahám magvát. (Zsid. 2,16) János apostol meg így szól: Amely lélek nem vallja Jézust testben eljött Krisztusnak, az nincs Istenből. (1 Ján. 4,3) Krisztusnak teste tehát nem volt látszólagos, sem égből aláhozott test, mint Valentinus és Marcion álmodták. Ezenkívül a mi Urunk Jézus Krisztusnak a lelke nem volt érzés és okosság nélkül való, amint Apollinaris vélekedett, sem a teste nem volt lélek nélkül való, amint Eunomius tanította, hanem okos lelke és érző teste volt, amely érzékeinél fogva a szenvedés idején valóságos fájdalmakat állott ki, miként erről maga is bizonyosságot tesz, mondván: Szomorú az én lelkem mind halálig (Máté 26,38) és: Most az én lelkem megrendült. (János12,27)

4. Valljuk tehát, hogy ugyanazon egy Urunk Jézus Krisztusban két természet van: isteni és emberi, és azt mondjuk, hogy ezek egymással úgy vannak összekötve vagyis egyesülve, hogy sem meg nem semmisülnek, sem össze nem zavarodnak, sem össze nem elegyednek: sőt inkább ez a két természet, tulajdonságának épségben maradása mellett egy személyben úgy egyesül, vagyis úgy van összekötve, hogy mi egy Úr Krisztust imádunk, nem kettőt; mondom: egyet, aki igaz Isten és ember; isteni természete szerint az Atyával, emberi természete szerint pedig velünk emberekkel azonos lényegű és hozzánk mindenben hasonló, kivéve a bűnt. (Zsid. 4,15) Mert valamint helytelenítjük a nestorianusok tanát, mely az egy Krisztusból kettőt csinál és a személy egységét megsemmisíti: éppenúgy határozottan kárhozzatjuk Eutyches és a monotheléták vagy monophysiták őrjöngését, akik az emberi természet tulajdonságát tagadják.

5. Következésképpen teljességgel nem tanítjuk, hogy Krisztusban az isteni természet szenvedett, vagy hogy Krisztus a maga emberi természete szerint még most is ezen a világon, sőt még mindenütt jelen volna. Mert sem nem véljük, sem nem tanítjuk, hogy Krisztus testének valósága a megdicsőülés alkalmával megszűnt, vagy istenivé, még pedig olyan formán istenivé lett, hogy tulajdonságait a testre és lélekre vonatkozólag levetkezte és teljesen isteni természetté vált és csakis egy lényegben kezdett volna létezni. Következésképp sem nem helyeseljük, sem el nem fogadjuk Schwenkfeldnek és a hozzá hasonló léha beszédű embereknek üres, homályos, zavaros és önmagoknak ellenmondó szószaporításait, sem nem tartunk velök.

6. Hisszük továbbá, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus - amint Péter apostol mondja - valósággal szenvedett és meghalt érettünk. (1 Pét. 3,18. 4,1) Megvetjük azonban a jakobiták és törökök istentelen őrjöngését, kik az Úr szenvedését gyalázzák.

7. Nem tagadjuk azonban, hogy Pál apostol szavai szerint a dicsőség Ura mi érettünk megfeszítettetett. (1 Kor. 2,8) Mert a tulajdonságok egymással való egyesülését, mely a szentírásból van véve és amelyet az egyetemes ősz egyház, az egymásnak látszólag

ellenmondó szentirati helyek magyarázatára és egyeztetésére használt, kegyelettel elfogadjuk és alkalmazzuk is.

8. Hisszük és tanítjuk, hogy ugyanazon Urunk Jézus Krisztus, abban az ő valóságos testében támadott fel a halálból, amelyben megfeszítettett és meghalt s nem mást támasztott fel az eltemetett test helyett, sem nem vett föl test helyett lelket, hanem a valóságos testet tartotta meg. Tehát, midőn a tanítványai azt vélték, hogy az Úr lelkét látják: megmutatja nekik kezeit és lábait, amint azok a szegek és sebek helyeivel megjegyvezve valának, mondván: Nézzétek meg az én kezeimet és lábaimat, mert én vagyok; tapogassatok meg engemet és lássatok; mert a léleknek nincs húsa és csontja, amint látjátok, hogy nekem van. (Luk. 24,37-39)

9. Hisszük, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus ugyanazon testben ment föl minden látható egeknek felette, magába a legfelsőbb égbe, tudniillik Istennek és a dicsőült lelkeknek lakóhelyébe, az Atya Istennek jobbjára felől, ami noha a dicsőségben és méltóságban való egyenlő közösséget jelenti: mindazáltal bizonyos hely gyanánt is vétetik, melyről az Úr így szól az evangéliomban: Elmegyek, hogy helyet készítsek néktek. (Ján. 14,2) Péter apostol is ekként szól: Krisztust az égnek kell befogadnia mind az ideig, míg majd minden helyreállítatik. (Csel. 3,21)

10. Az egekből pedig ugyanő jó el ítéletre akkor, amikor majd a gonoszság tetőfokra hág a világon és az antikrisztus az igaz vallást megvesztegetvén, mindeneket babonával és gonoszszággal áraszt el és az egyházat vérrel és tűzzel irtóztatós módon elpusztítja. (Dán. 11) Eljő pedig Krisztus az övéi megszabadítására és eljöveteleivel megsemmisíti az antikrisztust és ítéletet tart élők és holtak fölött.

11. Mert a halottak fel fognak támadni és akik ama (minden teremtmény előtt ismeretlen) napon még élnek, elváltoznak egy szempillantásban; minden hívők együtt felragadtatnak a levegő égbe, (1 Kor. 15,51-52) a Krisztus elébe, hogy aztán Ő vele bemenjenek a boldog hajlékokba, hogy örökké éljenek. (1 Thess. 4,17) A hitetlenek és istentelenek pedig a gonosz lelkekkel leszállanak a pokolba, hogy örökké égjenek és a kínoktól soha meg ne szabaduljanak. (Máté 25,46)

12. Kárhoztatjuk tehát mindazokat, akik tagadják a testnek valóságos feltámadását, vagy akik - miként jeruzsálemi János (aki ellen Hieronymus írt) - helytelenül vélekednek a megdicsőült testekről. Kárhoztatjuk azokat, akik azt vélték, hogy egykor a gonosz lelkek és istentelenek is mindnyájan idvezülni fognak és vége lesz a büntetéseknek. Mert világosan megmondotta az Úr: Az ő férgök meg nem hal és tűzők el nem aluszik. (Márk 9,44.48) Ezenkívül kárhoztatjuk a zsidós ábrándokat, mintha az ítélet napja előtt arany korszak állana be e földön és a kegyesek, legyőzvéen hitetlen ellenségeiket, a világ birodalmait elfoglalnák. Mert az evangéliomi igazságban (Máté 24 és 25 Luk.18) s az apostoli tanításban (2 Thess. 2 2 Tim. 3 és 4) egészen mást találunk előadva.

13. Továbbá a mi Urunk, az Ő szenvedésével és halálával s általában mindazokkal, amiket testben megjelenésétől kezdve érettünk cselekedett és szenvedett, minden híve iránt kiengesztelte a mennyei Atyát; eltörölte a bűnt, meggyőzte a halált; a kárhozatot és poklot megszüntette; halálból való feltámadásával pedig visszazerezte és helyreállította az életet és halhatatlanságot. (Róm. 4,25 10,9) Mert Ő a mi igazságunk; Ő az élet és a feltámadás;

(Ján. 6,39.40-47 11,25-26) Ő minden hívő teljessége és bevégzettsége, idvessége és legteljesebb megelégitése. Mert az apostol azt mondja: Tetszett az Atyának, hogy minden teljesség Őbenne lakozzék. (Kol. 1,19) És: Őbenne vagytok betelve. (Kol. 2,10)

14. Tanítjuk ugyanis és hisszük, hogy ez a mi Urunk Jézus Krisztus az emberi nemzetségnek, sőt az egész világnak egyedüli és örök Megváltója, akiben hit által tartatnak meg mindannyian, kik a törvény előtt, a törvény alatt és az evangéliom alatt idvezültek és akik még a világ végezetéig idvezülni fognak. Mert maga az Úr mondja az evangéliomban, hogy: Aki a juhoknak aklába nem az ajtón megy be, hanem másunnét hág be, tolvaj és rabló az. (Ján. 10,1) Én vagyok a juhoknak amaz ajtaja. (Ján. 10,7) Ismét egy másik helyen ugyanazon evangéliomban így szól: Ábrahám látta az én napomat és örvendezett. (Ján. 8,56) De Péter apostol is így szól: Nincsen senkiben másban idvesség; mert nincs is más név az ég alatt adva az emberek között, amely által kellene nekünk megtartatnunk. (Csel. 4,12) Hiszük tehát, hogy az Úr Jézus Krisztusnak kegyelme által tartatunk meg, valamint apáink is. (Csel. 15,11) Pál apostol is így szól: Minden mi apáink ugyanazt a lelki eledelt ették és mindnyájan ugyanazt a lelki italt itták. Ittak tudniillik a lelki kősziklából, mely őket kísérte. A kőszikla pedig Krisztus volt. (1 Kor. 10,3-4) Jánosnál is ezt olvassuk: Krisztus ama Bárány, aki megöletett a világ megalapításától fogva. (Jel. 13,8) És Keresztelő János ezt a bizonyosságot teszi róla: Krisztus az Istennek ama Báránya, aki elveszi a világ bűneit. (Ján. 1,29)

15. Határozottan valljuk és hirdetjük tehát, hogy Jézus Krisztus a világ egyedüli Megváltója és Idvezítője, Királya és Főpapja, amaz igaz és várva várt Messiás, ama szent és áldott, akit a törvény minden példázolata és a próféták jövendölései eleve kiabrázoltak és megígértek, Isten pedig nekünk ajándékozott és elbocsátott, hogy többé immár senki másra ne várjunk. Nincs is egyéb hátra, mint hogy mindnyájan Krisztusnak tulajdonítsunk minden dicsőséget, benne higgyünk és egyedül benne találjunk megnyugvást, eldobván s megvetvén rajta kívül minden más segítséget ez életben. Mert akik idvességöket Krisztuson kívül bármi egyébben keresik, azok az Isten kegyelméből kiestek és Krisztus nekik semmit sem használ. (Gal. 5,2-4)

16. És hogy e tételről kevés szóval sokat mondjunk, mindazt, ami a mi Urunk Jézus Krisztus megtestesülésének titkáról a szentírás alapján megállapított és a legnevezetesebb négy első, úgymint nicäai, konstantinápolyi, evezusi és kalcedoni zsinat symbolumaiban és határozmányjaiban, valamint Athanasius symbolumában és minden ezekhez hasonló hitformákban egybefoglalva van, mindezt őszinte szívvel hisszük és teljes nyíltsággal valljuk, minden ezekkel ellenkező véleményt helytelenítvén. És ily módon sértetlenül és épségben megőrizzük az igaz és egyetemes keresztyén hitet, tudván, hogy a nevezett symbolumokban semmi sem foglaltatik, ami az Isten beszédével megegyező nem volna és a hit tiszta értelmezését elő nem mozdítaná.

XII. RÉSZ

Az Isten törvényéről

I. Tanítjuk, hogy az Isten törvénye előnkbe adja az Ő akaratát, hogy mit kíván tőlünk, vagy mit nem kíván, hogy mi a jó és igaz, mi a rossz és igazságtalan. Valljuk tehát, hogy a törvény

jó és szent (Róm. 7,12) és Isten azt egykor saját kezével írta be az emberek szíveibe (Róm. 2,15) és ezért nevezeték természeti törvénynek, máskor pedig kezével a Mózes két táblájára véste és a Mózes könyveiben van bővebben kifejtve. (2 Móz. 20, 5 Móz. 5) Megérthetőség okáért felosztjuk azt először erkölcsi törvényre, mely a tíz parancsolatban, vagyis a Mózes könyve által megmagyarázott két táblán foglaltatik; azután szertartási törvényre, amely a szertartásokról és Isten tiszteletéről intézkedik és bíraskodási törvényre, amely az államkormányzást és gazdálkodást illető ügyekkel foglalkozik.

2. Hisszük, hogy Istennek ez a törvénye a legtökéletesebben föltárja az Ő összes akaratát és az élet minden viszonyára nézve szükséges összes parancsolatokat; mert különben nem tiltotta volna meg az Úr, hogy ehhez a törvényhez semmit se tegyünk, se el ne vegyünk belőle; (5 Móz. 4,2 12,32) nem parancsolta volna, hogy egyenesen a szerint járjunk és attól se jobbra se balra el ne hajoljunk.

3. Tanítjuk, hogy Isten ezt a törvényt nem azért adta az embereknek, hogy annak megtartása által megigazuljanak, hanem inkább azért, hogy annak bizonyossága folytán erőtlenségünket, bűnünket és kárhozatos voltunkat megismerjük és saját erőnkben nem bízva, hittel Krisztushoz térjünk. Mert az apostol világosan mondja, hogy a törvény haragot szül (Róm. 4,15) és a bűnnek ismerete törvény által van. (Róm. 3,20) És ha olyan törvény adatott volna, amely képes volna megigazítani vagy megeleveníteni, valósággal a törvényből volna az igazság; de az Írás (tudniillik az írott törvény) mindent bűn alá rekesztett, hogy az ígéret a Jézus Krisztusban való hit által adassék a hívőknek. Ekként a törvény Krisztusra vezérlő mesterünké lett, hogy hitből igazuljunk meg. (Gal. 3,21.22.24)

4. Nem tehetett, nem is tehet eleget egyetlenegy halandó ember sem az Isten törvényének és nem teljesítheti be azt a testünkben levő gyarlóság miatt, amely utolsó lehetünkig hozzánk tapad és bennünk marad. Ismét így szól az apostol: Ami a törvénynek lehetetlen vala, mivelhogy erőtelen vala a test miatt, az Isten az Ő Fiát elbocsátván bűn testének hasonlatosságában, a bűnért, kárhoztatá a bűnt a testben. (Róm. 8,3) Annakokáért Krisztus a törvénynek vége (Róm. 10,4) és annak helyettünk beteljesítője, aki miként a törvénynek átkától minket megváltott, átok levén érettünk: (Gal. 3,13) éppen úgy közli velünk hit által a törvénynek általa való beteljesítését, és az Ő igazságát és engedelmességét tulajdonítja nekünk az Isten.

5. Isten törvénye tehát annyiban szűnt meg, amennyiben többé nem kárhoztat minket és ránk nézve haragot nem hoz létre. Mert kegyelem alatt vagyunk és nem törvény alatt. (Róm. 6,14) Ezenkívül Krisztus a törvény minden példázatát betöltötte: tehát az árnyak eltűntek, amint eljött a test; úgy hogy már mind az igazságunk, mind a teljességünk Krisztusban van. Ám azért a törvényt nem vetjük meg becsmérlőleg, mert megemlékezünk az Úr szavairól: Nem jöttem, hogy a törvényt és prófétákat eltöröljem, hanem hogy betöltssem. (Máté 5,17) Tudjuk, hogy a törvény tárja föl előttünk az erények és bűnök fajait; tudjuk, hogy az írott törvény, ha az evangéliomból magyaráztatik meg, hasznos az egyháznak és ezért annak olvasását nem kell megszüntetni az egyházban. Mert noha Mózes orcáját lepel fedte be, mindazáltal az apostol azt mondja, hogy ezt a leplet Krisztus elvette és megsemmisítette. (2 Kor. 3,14) Kárhoztatjuk mindazt, amit a régibb és újabb eretnekek az Isten törvénye ellen tanítottak.

XIII. RÉSZ

Jézus Krisztus evangéliomáról, mint szintén az ígéretekről, a lélekről és a betűről

1. Noha az evangéliom szembehelyeztetik a törvénnyel, mert a törvény haragot szül (Róm. 4,15) és átkot kiált (5 Móz. 27,26), az evangéliom pedig kegyelmet és áldást hirdet; de meg János is azt mondja: A törvény Mózes által adatott, a kegyelem és a valóság Jézus Krisztus által lett (Ján. 1,17): mindazáltal egészen bizonyos, hogy azok, akik a törvény előtt és a törvény alatt voltak, nem voltak végképpen az evangéliom híjával; mert birtokukban voltak az evangéliomi kiváló ígéretek, amilyenek ezek: Az asszony magva a kígyónak fejére tapos; (1 Móz. 3,15) a te magodban áldatnak meg a földnek minden nemzetségei; (1 Móz. 22,18) nem múlik el Júdától a fejedelmi bot, sem a vezéri pálca térdei közül, míg eljő Siló; (1 Móz. 49,10) prófétát támasztok nékik az ő atyjokfiai közül (5 Móz. 18,15) stb.

2. Elismerjük bizonyára, hogy az atyáknak éppen úgy mint nekünk, két nemű ígéretek jelentettek ki, némelyek ugyanis a jelenlegi, vagyis földi dolgokra vonatkoztak, amilyenek a Kanaán földéről, a győzedelmekről és amilyenek még ma is a mindennapi kenyérről szóló ígéretek. Mások pedig úgy akkor, mint most, a mennyei és örök dolgokra, nevezetesen az isteni kegyelemre, a bűnök megbocsátására és a Jézus Krisztusban való hit által elnyerendő örök életre tartozók. Ám az ősöknek nemcsak külső vagyis földi, hanem lelki és mennyei ígéretek is valának Krisztusban. Mert amint Péter apostol mondja: Az idvesség felől tudakozódtak és nyomozódtak a próféták, akik a számotokra való kegyelemről jövendöltek. (1 Pét. 1,10) Ahonnan Pál apostol szintén azt mondja, hogy az Isten evangélioma eleve megígértetett az Isten prófétái által a szent írásokban. (Róm. 1,1-2) E szerint tagadhatatlanul világos, hogy az ősök nem voltak teljességgel minden evangéliom nélkül.

3. De habár ilyen formán volt is a mi apáinknak evangéliomuk a próféták irataiban, amely által idvességet is nyertek a Krisztusban való hit által: mégis tulajdonképpen azt az örömdetes és boldogító üzenetet nevezük evangéliomnak, amely szerint először Keresztelő János, azután maga az Úr Krisztus, majd az Ő apostolai és az apostolok utódai hirdették a világnak, hogy Isten már beteljesítette, amit a világ kezdetétől fogva ígért és elküldötte, sőt nekünk ajándékozta az Ő egyetlenegy Fiát és Benne az Atyával való megbékélést, a bűnöknek bocsánatát, minden teljességet és az örök életet. Helyesen nevezük tehát evangéliomnak a négy evangélistától megírt történetet, amely előadja: miképpen lettek és teljesedtek be ezek Krisztus által, miket tanított és cselekedett Krisztus és hogy Őbenne van a híveknek minden teljessége. Hasonlóképpen helyesen nevezük evangéliomi tudománynak az apostoli tanítást és írást, amelyben az apostolok föltárják, mi módon adta nekünk az Atya a Fiút és Őbenne mindent, ami az életre és idvességre való; úgy hogy ez, ha tiszta, még ma sem veszíti el ezt az oly kiváló elnevezést.

4. Viszont az apostol az evangéliomnak ama hirdetését léleknek és lélek szolgálatának nevezi, (2 Kor. 3,6.8) azért mert hit által válik az hathatóssá és élővé a hívők fülében, sőt szívében is, a megvilágosító Szentlélek által. Mert noha a betű, mely a lélekkel szembehelyeztetik, minden külső dolgot jelez, főképpen azonban jelenti a törvény tanítását, amely lélek és hit nélkül haragot szül és bűnt gerjeszt fel azok lelkében, akik nem élő hittal

hisznek. Ezért az apostol halál szolgálatának is nevezi; (2 Kor. 3,7) mert ide tartozik az apostol ama mondása: A betű megöl, a lélek megelevenít. (2 Kor. 3,6)

5. Álapostolok is hirdették az evangéliomot, csak hogy a törvény összelegyítésével meghamisítva, mintha Krisztus nem idvezíthetne törvény nélkül. Ilyenek valának az ebioniták, akik Ebion eretnektől eredtek és a nazaréusok, akiket hajdan mineusoknak is hívtak. Ezeket mindannyiójokat kárhozzatjuk, mert mi tisztán hirdetjük az evangéliomot és azt tanítjuk, hogy egyedül a Szentlélek által és nem a törvény által igazulnak meg a hívők. Erről a tételről, majd a megigazulásról szóló részben fogunk bővebben tárgyalni.

6. És bár az evangéliomi tudomány, a farizeusoknak a törvényről való tanításával összehasonlítva, új tudománynak látszott akkor, midőn azt először Krisztus hirdette, mivel Jeremiás is jövendölt az újszövetségről: (Jer. 31,31) mégis valójában nemcsak régi volt az és régi tudomány még most is, sőt régibb a világon levő minden tudománynál; (hiszen a római katolikusok az általok már elfogadott tudománnyal való összehasonlítás szerint még ma is újnak mondják). Mert az Isten öröktől fogva elvégezte, hogy megtartja a világot Krisztus által és ezt az Ő elevevégzését és örök tanácsát jelentette ki a világnak az evangéliom által. E szerint világos, hogy az evangéliomi vallás és tudomány a legrégebb mindazok között, amelyek valaha voltak, vannak és lesznek. Ezért mondjuk, hogy rútul tévelyegnek és Isten örök tanácsához méltatlan dolgokat szólnak mindazok, akik az evangéliomi tudományt és vallást csak a minapában keletkezettnek és alig harminc esztendő hitnek nevezik. Rájok illik Ésaías próféta ama mondása: Jaj azoknak, akik a gonoszt jónak mondják és a jót gonosznak; akik a sötétséget világossággá és a világosságot sötétséggé teszik és teszik a keserűt édessé és az édest keserűvé. (Ésa. 5,20)

XIV. RÉSZ

A bűnbánatról és az ember megtéréséről

1. Az evangéliommal kapcsolatban van a bűnbánatról szóló tan. Az Úr ugyanis így szól az evangéliomban: Hirdettetnie kell az Én nevemben a megtérésnek és a bűnök bocsánatának minden népek között. (Luk. 24,27) Bűnbánaton pedig értjük a bűnös ember lelkületének átváltozását, amelyet az evangéliomi ige és a Szentlélek idéz elő és amelyet az ember igaz hittel fogad el; minek következtében a bűnös ember a veleszületett romlottságot és az Isten igéje által elibe tárt összes bűneit megismeri és szíve szerint megbánja s nemcsak hogy sír miattok Isten előtt és szégyenérzettel őszintén bevallja, hanem felháborodással meg is veti azokat: immár komolyan gondolkozván a megjobbulásról, az ártatlanságra és erényekre való állhatatos törekvésről, hogy aztán szentül ebben gyakorolja magát életének hátralevő minden napjaiban. És íme, ez az igazi bűnbánat, nevezetesen az Istenhez és minden jóhoz való őszinte megtérés és a sátántól s minden gonosztól való elszánt elfordulás.

2. Határozottan mondjuk pedig, hogy ez a bűnbánat egyedül Isten ajándéka és nem a saját erőnk munkája. Mert az apostol parancsolja, hogy a hű egyházi szolga szelíden fenýítse az ellenszegülőket, ha talán egykor az Isten az igazság megismerésére térítené őket. (2 Tim. 2,24-25)

3. Már pedig amaz evangéliombeli bűnös nő, (Luk. 7,38) aki könnyeivel öntözte az Úr lábait, és Péter, aki Urának megtagadása miatt keservesen sírt és könnyezett: (Máté 26,75 Luk. 22,62) nyilván igazolják, milyenek kell lennie a bűnbánó lelkének, amely igazán sír az elkövetett bűnök miatt. De meg a tékozló fiú és az evangéliomban a farizeussal egybehasonlított vámszedő is, a legmegfelelőbb alakjában mutatják fel előttünk, miként kell megvallani bűneinket Isten előtt. Amaz így szólott: Atyám! Vétkeztem az ég ellen és te ellened, és nem vagyok immár méltó, hogy fiadnak hívassam, tégy engem olyanná, mint a te béreseid közül egy. (Luk. 15,18-19) Emez pedig még a szemeit sem mervén fölemelni az égre, veri vala mellét és kiáltá: Isten! légy irgalmas nékem bűnösnek. (Luk. 18,13) És mi nem kételkedünk afelől, hogy Isten őket kegyelmébe befogadta; mert János apostol ekként szól: Ha megvalljuk a mi bűneinket, hű és igaz az Isten, hogy megbocsássa nekünk bűneinket és megtisztítson minket minden hamisságtól. Ha azt mondjuk, hogy nem vétkeztünk, hazuggá tesszük Őt és az ő igéje nincs bennünk. (Ján. 1,9-10)

4. Hisszük pediglen, hogy elégséges ez az őszinte vallástétel, amely történik egyedül az Isten előtt, avagy külön, Isten és a bűnös között, vagy nyilvánosan a templomban, ahol a bűnről való egyetemes vallástételt mondjuk el. És a bűnbocsánat elnyerésére nézve nem is szükséges, hogy bárki is a maga bűneit a papnak vallja meg, ennek fülébe sugván azokat, hogy viszont a pap kezének fejre tétele által értesüljön a feloldoztatás felől: mert errenézve a szent iratokban sem parancsolat, sem példa nem fordul elő. Dávid bizonyoságot tesz és így szól: Vétkemet bevallám néked, bűnömet el nem fedeztem. Azt mondom: Bevallom hamisságomat az Úrnak és Te elvetted rólam bűneimnek terhét. (Zsolt. 32,5) De maga az Úr is, midőn imádkozni s egyszersmind bűneinket megvallani tanított, így szólt: Így imádkozzatok: Mi Atyánk! ki vagy a mennyekben, bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek. (Máté 6,9.12) Szükséges tehát, hogy Istennek, a mi Atyánknak megvalljuk bűneinket, és felebarátunkkal, ha őt megsértettük, béküljünk ki. A bűnbevallás ezen neméről mondja Jakab apostol: Valljátok meg egymásnak bűneiteket. (Jak. 5,16) Ha pedig valaki, bűneinek terhétől és bonyodalmas megkísértésektől lesújtva, tanácsot, oktatást és vigasztalást óhajt kérni külön vagy az egyház szolgájától, vagy az Úr törvényében jártas más atyafitól: azt nem helytelenítjük. Hasonlóképpen teljes mértékben helyeseljük azt az egyetemes és nyilvános bűnbevallást, melyet a templomban és a szent gyülekezetekben szokás elmondani, mert ez a szent iratokkal megegyező.

5. Az Isten országának kulcsairól, melyeket az Úr az apostoloknak adott át, sokan bámulatos dolgokat mesélnek és ezekből fegyvereket, szuronyokat, királyi pálcákat, koronákat és a legnagyobb országok, sőt a halandók lelkei és teste felett való hatalmat kovácsolnak. Mi egyszerűen Isten igéje szerint ítélvén, azt mondjuk, hogy minden törvényesen elhívott lelkipásztornál megvannak a kulcsok és ők gyakorolják is azoknak alkalmazását, midőn az evangéliomot hirdetik, azaz a hűségökre rábízott népet tanítják, intik, vigasztalják, feddik és fegyelemben tartják. Mert ily módon az engedelmeskedők előtt a mennyországot föltárják és az engedetlenek előtt bezárják. Ezeket a kulcsokat az Úr az apostoloknak ígérte (Máté 16,19) és meg is adta, (Márk 16,15 Luk. 24,47 Ján. 20,23) midőn tanítványait kibocsátá és nekik meghagyta, hogy hirdessék az egész világon az evangéliomot és bocsássák meg a bűnöket. Az apostol azt mondja a korinthusbeliekhez írott levelében, hogy az Úr az egyház szolgáira bízta a megbékéltetés szolgálatát (2 Kor. 5,18.20) és mindjárt meg is magyarázza, miben áll az, tudniillik a megbékéltetés beszédében vagyis tudományában. És még világosabban értelmezi szavait, midőn hozzáteszi, miszerint Krisztus szolgálja a Krisztus nevében járnak

követségben, mintha általok Isten maga szólna, intvén a népeket, hogy békéljenek meg Istennel, tudniillik hitbeli engedelmesség által. Ők tehát a kulcsokat akkor alkalmazzák, midőn a hitre és bűnbocsánatra figyelmeztetnek. Így békéltetnek ki az Istennel; így bocsátják meg a bűnöket; így nyitják föl a mennyországot és vezérik be a hívőket, nagyon különbözvén azoktól, akikről az Úr az evangéliomban így szólott: Jaj néktek törvénytudóknak, mert elvettétek a tudománynak kulcsát, timagatok nem mentetek be, sőt akik be akartak menni, azokat is visszatartóztattátok. (Luk. 11,52)

6. Helyesen és fogatosan oldanak fel tehát az egyházi szolgák, midőn hirdetik az evangéliomot s abban a bűnök bocsánátát, mely minden egyes hívőnek ígértetik, aminthogy mindnyájan is részesültek a keresztségben és bizonyoságot tesznek arról, hogy az mindenkit kiváltképpen érdekel. Nem is vagyunk abban a véleményben, hogy ez a föloldozás ha hatályosabbá válnék az által, ha azt kiválóláig valakinek a fülébe vagy a feje felett hemzsegik el: mindazáltal azt tartjuk, hogy a Jézus Krisztus vére által való bűnbocsánatot az embereknek szorgalmasan hirdetni, egyszersmind őket egyenként inteni kell arra, hogy a bűnbocsánat rájuk tartozik.

7. Hogy azonban a bűnbánóknak mennyire vigyázóknak és buzgóknak kell lenni az új életre törekvésben, az ó-ember megöklésében és az új ember fölébresztésében: erre evangéliomi példák tanítanak bennünket. Jézus ugyanis az általa meggyógyított gutaütött emberhez így szólt: Ímé meggyógyultál, többé ne vétkezzél, hogy gonoszabbul ne legyen dolgod. (János 5,14) Ugyanő így szól a vád alól fölmentett parázna nőhöz: Menj el és többé ne vétkezzél. (Ján. 8,11) E szavaival bizonyára nem célzott arra az eshetőségre, hogy az ember, amíg még e testben él, olykor-olykor nem vétkezik, hanem ajánlja a vigyázást és gondos buzgólkodást, hogy minden áron törekedjünk arra és könyörögjünk Istenhez, hogy vissza ne essünk a bűnökbe, amelyekből mintegy feltámadtunk és ne győzzön meg bennünket a test, a világ és a sátán. Ama vámszedő Zakeus, midőn kegyelmébe fogadta az Úr, így kiált fel az evangéliomban: Uram! íme minden jószágomnak felét a szegényeknek adom és ha valakitől valamit patvarkodással elvettem, négy annyit adok helyébe. (Luk. 19,8) Hasonlóképpen hirdetjük mi is, hogy a visszatérítés és a könyörületeség, úgyszintén az alamizsnálkodás szükséges az igazán megtérőkre nézve és általában mindenkit intünk az apostol eme szavaival: Ne uralkodjék a bűn a ti halandó testetekben, hogy engedjetez annak az ő kívánságaiban, sem pedig ne állassátok a ti tagjaitokat hamisságnak fegyvere gyanánt a bűnnek, hanem állassátok magatokat Istennek, mint a halálból megelevenítettek és a ti tagjaitokat igazságnak fegyvere gyanánt az Istennek. (Róm. 6,12-13)

8. Következésképpen rosszaljuk némelyeknek istentelen beszédeit, kik visszaélnék az evangéliom hirdetésével és azt mondogatják: Könnyű az Istenhez való visszatérés; Krisztus minden bűnt kiengesztelt; könnyű dolog a bűnbocsánat, mit árt hát az, ha vétkezünk? a bűnbánattal nem kell szerfelett törődni és így tovább. Azonban folytonosan tanítjuk, egyfelől, hogy minden bűnös előtt nyitva van az Istenhez vezető út; másfelől, hogy ő minden hívőnek megbocsátja bűneit, kivéve a Szentlélek ellen elkövetett bűnt. (Máté 12,31-32 Márk 3,29) Ennélfogva kárhoztatjuk mind a régi, mind az új novatianusokat és katharusokat. Kárhoztatjuk kiváltképpen a pápának a bűnbánatról szóló nyereszkedő tanát és simoniája ellen, nemkülönben simoni bűnbocsátásai ellen Péter apostolnak Simonról mondott amaz ítéletét alkalmazzuk: A te pénzed veled együtt vesszen el, ki azt állítottad, hogy az Isten ajándékát pénzen meg lehet venni. Nincsen neked részed, sem örökséged e dologban, mert

a te szíved nem tiszta az Isten előtt. (Csel. 8,20-21) Rosszaljuk azok felfogását is, akik azt vélik, hogy saját elégtételökkel eleget tehetnek elkövetett bűneikért. Mert mi azt tanítjuk, hogy minden bűnért egyedüli elégtétel a Krisztus szenvedése és halála, az Ő üdv szerző és engesztelő áldozata; ám, amint előbb is mondtuk, szünetlenül sürgetjük a testiség megöklését, de hozzátesszük azt is, hogy ezt nem szabad fennhézólag a bűnért való elégtétel gyanánt Isten előtt fitogtatni, sőt inkább Isten fiaihoz illőleg alázatosságban kell gyakorolni, mint új engedelmisséget, háládatosságból azért a váltságért és bűntől való tökéletes mentességért, amelyben részesültünk az Isten Fiának halála és elégtétele által.

XV. RÉSZ

A hívők valóságos megigazulásáról

1. Az apostolnak a megigazulásról szóló fejtegetése szerint, megigazítani annyit jelent, mint bűnöket megbocsátani, bűn és büntetés alól felmenteni, kegyelembe fogadni és igaznak nyilvánítani. Ugyanis a rómabeliekhez írott levelében így szól az apostol: Isten az, aki megigazít, kicsoda, aki kárhozzatna? (Róm. 8,33) Az apostolok cselekedeteiről írott könyvben ugyancsak ő így szól: Krisztus hirdeti nekünk a bűnök bocsánatát, és mindazokból, amikből a Mózes törvénye által meg nem igazulhattok, ez által mind, aki hiszen megigazul. (Csel. 13,38-39) Mert a törvényben is, a prófétáknál is ezt olvassuk: Ha per támad férfiak között és törvény elé mennek és megítélik őket: igazat adnak az igaznak és bűnösnek mondják a bűnöst. (5 Móz. 25,1) Ésaiás meg így szól: Jaj azoknak, akik a gonoszt ajándékért igaznak mondják. (Ésa. 5,23) Az pedig bizonyos dolog, hogy mindnyájan természet szerint bűnösök, hitetlenek és Isten ítélőszéke előtt a gonoszság miatt bűnhődésre és halálra méltók vagyunk; azonban megigazulunk, azaz bűn és halál alól feloldoz ama Bíró, Isten, egyedül Krisztusért, minden mi érdemünk, vagy reánk való tekintet nélkül. Mert ugyan kicsoda világosabb, mint amit Pál apostol mondott eképpen: Mindenek vétkeztek és az Isten dicsőségétől elmaradtak. Megigazulunk pedig ingyen Isten kegyelméből a Jézus Krisztusban lett váltság által. (Róm. 3,23-24)

2. Mert Krisztus a világ bűneit magára vette és elhordozta s eleget tett Isten igazságának. Isten tehát egyedül a szenvedett és feltámadott Krisztusért kegyelmes a mi bűneink iránt és azokat nem tulajdonítja nekünk, (Róm. 4,25 2 Kor. 5,19) hanem a mi igazságunknak tulajdonítja a Krisztus igazságát; úgy, hogy mi immár nemcsak a bűnökből megtisztultak azaz szentek, hanem a Krisztus igazságával is megajándékozottak és így bűn, halál és kárhozzat alól feloldozottak, ennél fogva igazak és az örök élet örökösei vagyunk. Tulajdonképpen tehát egyedül Isten igazít meg, még pedig csupáncsak Krisztusért, nem tulajdonítván nekünk a bűnöket, hanem tulajdonítván nekünk a Krisztus igazságát.

3. Mivel pedig mi ezt a megigazulást nem valamely cselekedetek, hanem az Isten irgalmasságában és a Krisztusban való hit által nyerjük meg: ez okból az apostollal együtt tanítjuk és hisszük, hogy a bűnös ember egyedül a Krisztusban való hit által, nem pedig a törvény, vagy bármely cselekedetek által igazul meg. Mert az apostol így szól: Azért úgy gondolkozunk, hogy hit által igazul meg az ember, a törvény cselekedetei nélkül. (Róm. 3,28) Más helyütt így: Ha Ábrahám cselekedeteiből igazult meg, van mivel dicsekedjék, de nem

Isten előtt. Mert mit mond az írás? Hitt Ábrahám az Istennek és tulajdonított neki igazságnak. Úgyde aki nem cselekszik, hanem hisz Abban, aki megigazítja az istentelent, annak tulajdonítatik az ő hite igazságnak. (Róm. 4,2-5) És ismét: Kegyelemből tartattatok meg hit által, és ez nem töletek van, Isten ajándéka ez; nem a cselekedetekből, hogy senki ne dicsekedjék. (Eféz. 2,8-9) Tehát, mivel a hit Krisztust fogadja el a mi igazságunknak, és mindent Isten kegyelmének tulajdonít a Krisztusban: ezért tulajdonítjuk mi a megigazulást a hitnek, főképpen Krisztusért, de nem azért, mintha az a mi munkánk volna. Mert Isten ajándéka az.

4. Egyébiránt az Úr sokféleképpen bizonyítja a János evangéliomában, (Ján. 6,27.47.58) hogy mi Krisztust hit által fogadjuk be, amidőn például az evést a hívés, a hívést pedig az evés helyett említi. Mert amiképpen az eledelt evés által vesszük magunkhoz, azonképpen hívés által leszünk Krisztus részeseivé. Mi tehát nem osztjuk szét a megigazulás jótéteményét és nem tulajdonítjuk azt részben Isten kegyelmének vagy Krisztusnak, részben önmagunknak, vagy szeretetünknek és cselekedeteinknek, vagy saját érdemünknek, hanem igenis egyesegyedül az Isten kegyelmének a Krisztusban való hit által. De nem is lehetnének kedvesek Isten előtt a mi szeretetünk és cselekedeteink, ha azok tőlünk, mint igaztalanoktól származnának; tehát előbb igazaknak kell lennünk, hogy szeressünk, vagy igaz cselekedeteket teljesítsünk. Valósággal igazakká leszünk pedig, amint mondók, a Krisztusban való hit által, Isten ingyen kegyelméből, aki nem tulajdonítja nekünk a mi bűneinket, hanem a Krisztus igazságát és így a Krisztusban való hitet tulajdonítja nekünk igazságnak. Ezenkívül az apostol a szeretetet is nyilván a hitből származtatja, midőn így szól: A parancsolatnak vége a tiszta szívből, jó lelkiismeretből és igaz hitből való szeretet. (1 Tim. 1,5)

5. Azért is mi ennél a tételnél nem valami képzelt, hiábavaló, tétlen vagy holt hitről beszélünk, hanem az élő és életet adó hitről, amely élő, és élőnek mondjuk a Krisztusért, aki élet és megeleveníti azt, akit Ő magához fogad; és ez a hit cselekedetek által bizonyul be élő hitnek. E szerint éppen nem ellenkezik ezzel a mi tudományunkkal Jakab, aki arról a hiábavaló és holt hitről szól, amellyel némelyek dicsekedtek ugyan, de Krisztus nem élt bennök hit által. (Jak. 2,24-25) Ugyanő, mikor azt mondotta, hogy cselekedetekből igazul meg az ember és nem csupán hitből: nincsen ellenmondásban Pál apostollal, (különben rosszalunk kellene őt), hanem arra mutat rá, hogy Ábrahám a maga élő és megigazító hitét cselekedetekkel mutatta meg. Így cselekszenek a hívők mindnyájan, akik mindazáltal egyedül Krisztusban bíznak, de nem a saját cselekedeteikben. Mert ismét így szól az apostol: Élek többé nem én, hanem él bennem Krisztus és amely életet most testben élek, az Isten Fiában való hitben élem, aki szeretett engem és önmagát adta érettem. Nem törölöm el az Isten kegyelmét, mert ha törvény által az igazság, tehát a Krisztus ok nélkül halt meg. (Gal. 2,20-21)

XVI. RÉSZ

A hitről és a jó cselekedetéről, ezek jutalmáról és az ember érdeméről

I. A keresztyén hit nem vélemény és emberi elhíttetés, hanem a legszilárdabb bizodalom s nyilvánvaló és állhatatos szívbeli helybenhagyás, általában az Isten igazságának - mely a

szent iratokban és az apostoli hitvallásban van előadva - sőt magának Istennek, a legfőbb jónak, és főképpen az isteni ígéretnek és minden ígéret beteljesedésének, azaz Krisztusnak legbizonyosabb elfogadása.

2. Ez a hit azonban Isten ingyen ajándéka, amelyet egyedül Ő ajándékoz kegyelméből választottainak mérték szerint, és amikor, akinek és amennyit Ő akar, még pedig a Szentlélek által, az evangéliom hirdetése és hitbuzgó imádkozás folytán. Ez a hit gyarapodik is, ami szintén Isten ajándéka, különben nem szólottak volna az apostolok eképpen: Uram, növeljed a mi hitünket! (Luk. 17,5)

3. És mindezt, amit a hitről idáig mondottunk, így tanították már az apostolok is. Mert Pál apostol szerint a hit a reménylett dolgok valósága és a nemlátott dolgokról való meggyőződés. (Zsid. 11,1) Ugyancsak ő szerinte Istennek valamennyi ígéretei a Krisztus által igenek és ámenek. (2 Kor.1,20) A filippibelieknek azt mondja, hogy nekik adatott a kegyelem, hogy higgyenek a Krisztusban. (Fil. 1,29) És Isten mindenkivel közölte a hit mértékét. (Róm. 12,3) Viszont, nem mindeneké a hit és nem mindenek engedelmeskednek az evangéliomnak. (Róm. 10,16 2 Thess. 3,2) De Lukács is bizonyosságot tesz erről, így szólván: Hittek, akik csak az örök életre rendelve valának. (Csel. 13,48) Ezért nevezi Pál apostol is a hitet Isten választottai hitének. (Tit. 1,1) Majd így szól: A hit hallásból van, a hallás pedig Isten ígéből. (Róm. 10,17) Több más helyen is gyakran parancsolja, hogy imádkozzunk a hitért.

4. Ugyanazon apostol a hitet hathatósnak és szeretet által munkálkodónak nevezi. (Gal. 5,6) Ez lecsendesíti a lelkiismeretet is, és szabad utat nyit az Istenhez, hogy bizodalommal járjunk Őhöz és megnyerjük Tőle mindazt, ami hasznos és szükséges. Ez tart meg bennünket Isten és felebarátunk iránt tartozó kötelességünkben; ez erősíti türelmünket a megpróbáltatások közepett és igazi vallástételt alkot és nyújt, szóval mindennemű jó gyümölcsöket és jó cselekedeteket hoz létre.

5. Mi ugyanis azt tanítjuk, hogy a valóságos jócselekedetek élő hitből származnak a Szentlélek által és azokat a hívők Isten akarata és ígéből szabálya szerint teljesítik. Mert Péter apostol azt mondja: Teljes igyekezeteket erre rávetvén, mutassátok föl a ti hitetekben az erényt, az erényben a belátást, a belátásban pedig a mértékletességet (2 Pét. 1,5-6) stb. Előbb pedig megmondottuk, hogy Isten törvénye, mely az Isten akarata, a jó cselekedetekre nézve útmutatást ad előnkbe. És Pál apostol így szól: Ez az Isten akarata, tudniillik a ti megszenteltetésetek, hogy megoltalmaztatok magatokat a paráznságtól és hogy senki meg ne rontsa és meg ne csalja az ő atyjafiát valami dologban. (1 Thess. 4,3-6) Mert Isten nem kedveli a cselekedeteket és a saját véleményünk szerint választott szolgálatokat, amiket Pál apostol önkarat szerint való tisztelésnek nevez. (Kol. 2,23) Erről mondja az Úr az evangéliomban: Hiába tisztelnek engemet, ha olyan tudományokat tanítanak, amelyek embereknek parancsolatai. (Máté 15,9) Rosszaljuk tehát az enemű cselekedeteket, ellenben helyeseljük azokat és törekszünk azokra, amelyek Isten akarata és parancsolata szerint valók.

6. Ilyeneknek kell is lenni, habár nem azért, hogy ezek által örök életet érdemeljünk, mert az apostol mondása szerint az örök élet Isten ajándéka; (Róm. 6,23) sem nem fitogtatás végett, melyet megvet az Úr, (Máté 6,2) sem nem nyereségvágyból, melyet hasonlóképpen kárhóztat, (Máté 23,14) hanem igenis Isten dicsőségére, hivatásunk díszére, Isten iránt való hálánk bizonyítására és felebarátunk hasznára. Mert ismét Urunk mondja az

evangéliomban: Úgy fényljék a ti világosságotok az emberek előtt, hogy lássák a ti jó cselekedeteiteket és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat. (Máté 5,16) Pál apostol még így szól: Járjatok, mint illik a ti hivatalotokhoz; (Eféz. 4,1) továbbá: Valamit tesztek beszéddel vagy cselekedettel, mindent az Úr Jézus nevében cselekedjétek, hálát adván az Istennek és az Atyának Ő általa. (Kol. 3,17) Ugyanő: Senki se keresse, ami az övé, hanem mindenki azt keresse, ami a másé. (1 Kor. 10,24 Fil. 2,4) És tanulják meg a mieink is, hogy jó cselekedetekkel járjanak elől a szükséges hasznokra, hogy ne legyenek gyümölcs nélkül valók. (Tit. 3,14)

7. Tehát, noha azt tanítjuk az apostollal, hogy az ember ingyen kegyelemből igazul meg Krisztusban való hit által és nem valamely jó cselekedetek által: mindazáltal nem kicsinyeljük és nem kárhoztatjuk a jó cselekedeteket, mert tudjuk, hogy az ember nem azért teremtett, sem nem azért született újjá a hit által, hogy tétlenkedjék, sőt inkább azért, hogy szünetlenül cselekedje, ami jó és hasznos. Mert az evangéliomban azt mondja az Úr: Minden jó fa jó gyümölcsöt terem. (Máté 7,17) Viszont: Aki énbennem marad, az jó gyümölcsöt terem. (Ján. 15,5) Az apostol meg így szól: Istennek alkotmányai vagyunk, akik teremtettünk a Krisztus Jézusban a jó cselekedetekre, melyeket készített az Isten, hogy azokban járnánk. (Eféz. 2,10) És ismét: Aki magát adta érettünk, hogy megváltson minket minden hamisságtól és tisztítson magának kiváltképpen való népet, jó cselekedetekre igyekezőt. (Tit. 2,14) Annálfogva kárhoztatjuk mindazokat, akik a jócselekedeteket megvetik, vagy dőre módon azt mondogatják, hogy azok hiábavalók és nem kell velük törődni.

8. Különben pedig, amint előbb is mondtuk, nem az a véleményünk, mintha a jó cselekedetek által idvezülnénk és mintha azok az idvességre oly szükségesek volnának, hogy nélkülök senki sem idvezülhetne; mert egyedül kegyelemből és Krisztus jósága által idvezülünk. A cselekedetek szükségképpen hitből származnak és azoknak nem sajátképpen tulajdonítatik az idvesség, mert ez tulajdonképpen kegyelmi adomány. Hiszen nagyon ismeretes az apostol ama mondása: Hogyha kegyelemből van, tehát nem cselekedetekből, mert úgy a kegyelem nem volna kegyelem; hogyha pedig cselekedetekből: tehát nem kegyelemből, mert úgy a cselekedet nem volna cselekedet. (Róm. 11,6)

9. Azokat a cselekedeteket pedig, melyeket mi hit által teljesítünk, kedveli és helyesli az Isten, minthogy Isten előtt azok a kedvesek, akik Krisztusban való hitből teljesítenek jó cselekedeteket, amelyek még ezenfelül Isten kegyelméből a Szentlélek által történnek. Mert Péter apostol így szól: Minden nemzetségben kedves neki akárki, aki Őt féli és igazságot cselekszik. (Csel. 10,34-35) Pál apostol pedig ezt mondja: Nem szűnünk meg értettek imádkozni és titeket kérni, hogy járjatok, amint az Úrhoz méltó, minden engedelemre, minden jó cselekedettel gyümölcsöt teremvén. (Kol. 1,9-10)

10. Annakokáért buzgósággal tanítjuk a valóságos, nem a hamis, vagy bölcselkedés szülte erényeket, a valósággal jó cselekedeteket és a keresztyén emberrel vele született kötelességeket és tőlünk telhető igyekezettel és odaadással oltjuk be azokat mindenekbe, rosszalván mindazoknak a tétlenségét és kétszínűségét, akik szájjal dicsérik és vallják, de erkölcstelen életökkel beszennyezik az evangéliomot. Ez okból intőleg, vigasztalólag és büntetőleg föltárjuk Istennek rettenetes fenyegetéseit, valamint magasztos ígéreteit és bőséges ajándékait is.

11. Tanítjuk továbbá, hogy Isten a jót cselekvőket gazdagon megjutalmazza ama prófétai mondás szerint: Tartóztasd meg szavadat a sírástól, mert meglesz a te cselekedetednek jutalma. (Jer. 31,16) Az evangéliomban is így szólt az Úr: Örüljete és örvendezzete, mert a ti jutalmatok bőséges mennyekben. (Máté 5,12) És: aki italt ad egynek e kicsinyek közül, csak egy pohár hideg vizet, bizony mondom nektek, nem veszi el annak jutalmát. (Máté 10,42) Mindazáltal ezt a jutalmat, melyet az Úr ad, nem az azt elfogadó ember érdemének, hanem Isten jóságának, kegyességének és igazmondóságának tulajdonítjuk, mert Ő ígérte és adta azt; aki bár nem tartozik senkinek semmivel, mégis azt ígérte, hogy hűséges tisztelőinek jutalmat ad, sőt még azt is közli velök, hogy Őt imádják. Egyébiránt igen sok cselekedet van, ami nem méltó Istenhez, sőt még a szentek cselekedeteiben is igen sok fogyatkozás található; mivel azonban Isten azokat, akik a cselekedeteket teljesítik, Krisztusért kegyelmébe fogadja és szereti: ennél fogva meg is adja nekik az ígért jutalmat. Mert máskülönb is minden mi igazságunk a megfertéztetett ruhához hasonlítottat. (Ésa. 64,6) Az Úr is így szól az evangéliomban: Ha mindazokat megcselekeszitek is, amik néktek parancsoltattak, ezt mondjátok: Haszontalan szolgák vagyunk, mert amit tartoztunk cselekedni, azt cselekedtük. (Luk. 17,10)

12. Tehát bár tanítjuk, hogy Isten a mi jó cselekedeteinket megjutalmazza: mindazáltal Augustinussal együtt azt is tanítjuk, hogy Isten mibennünk nem a mi érdemeinket, hanem saját ajándékait koronázza meg. Következésképpen minden jutalomról, amelyet nyerünk, azt mondjuk, hogy az kegyelem; még pedig inkább kegyelem, mint jutalom, amennyiben ami jót csak cselekszünk, mindazt inkább Isten által, mint önmagunk által visszük véghez, amiért Pál apostol is ekként szól: Mid van, amit nem kaptál? Ha pedig kaptad, mit kérkedel, mintha nem kaptad volna? (1 Kor. 4,7) És ebből azt következteti ama boldog vértanú Cyprianus, hogy semmivel sem kell kérkednünk, mivel semmink sincs. Kárhozzatjuk tehát azokat, akik az emberek érdemeit annyira védelmezik, hogy Isten kegyelmét feleslegessé teszik.

XVII. RÉSZ

Az Isten egyetemes és szent egyházáról és ennek egyedüli Fejéről

1. Mivel Isten eleitől fogva azt akarta, hogy az emberek idvezüljenek és az igazság megismerésére eljussanak: ebből szükségképpen következik, hogy mindig volt, van is és a világ végéig lesz egyház, azaz a hívőknek a világból elhívott és egybegyűjtött gyülekezete, vagyis minden szenteknek egysége, akik tudniillik az igaz Istent az idvezítő Krisztusban, az ige és a Szentlélek által valósággal megismerik és igazán tisztelik, azonkívül a Krisztus által ingyen ajándékozott összes javakban hit által részesülnek. Mindezek ugyanazon egy városnak polgárai, ugyanazon Úr, ugyanazon törvények alatt élnek, minden jóban egyaránt részesülnek. Ezeket az apostol így nevezi: szentek polgártársai, Istennek cselédei, (Eféz. 2,19) szenteknek nevezvén a földön levő hívőket, akiket az Isten Fiának vére szentelt meg. (1 Kor. 6,11) Reájok értendő bizonyára az apostoli hitvallás eme tétele: Hiszem a közönséges keresztyén anyaszentegyházat, a szenteknek egységét.

2. És mivel egyedül csak egy az Isten, egy a közbenjáró Isten és emberek között, Jézus a Messiás; viszont egy az egész nyáj pásztora, egy ennek a testnek a Feje, végül egy a lélek, egy

az idvesség, egy a hit, egy a testamentom vagyis a szövetség: szükségesképpen következik, hogy csakis egy az egyház, amelyet azért nevezünk közönségesnek, mert egyetemes, és a világ minden részén el van terjedve és minden időre kiterjed és sem helyhez, sem időhöz nincs kötve. Kárhoztatjuk tehát a donatistákat, akik az egyházat Afrikának tudom is én melyik szegleteibe szorították. Nem helyeseljük a római papság álláspontját sem, amely szinte egyedül a római egyházat fitogtatja egyetemesnek.

3. Különben az egyházat különböző részekre vagyis alakzatokra osztják, de nem azért, mintha önmagában elkülönítve vagy szétszaggatva volna, hanem inkább tagjainak különbözőségére való tekintetből. Némelyek ugyanis azt tartják, hogy van egy küzdő, és van egy másik, a győzedelmeskedő egyház. Amaz még küzd a földön és harcol a testiséggel, világgal és ennek fejedelmével a sátánnal, a bűnnel és halállal; emez pedig elnyervén már a pályabért, diadalmaskodik az égben mind a fölött, amit legyőzött és örvendez az Úr előtt. Mindamellet közöttük közösség, azaz kapcsolat van.

4. A földön küzdő egyházban mindig számos rész-egyház volt; ezek azonban mindannyian az egyetemes egyház egységéhez tartoznak. Másképpen alakult ez a törvény előtt az ősapák idejében; másképpen Mózes korában a törvény által és másképpen alakította Krisztus, az evangéliom által. Általában két nép jön leginkább számításba, úgymint az izraeliták és a pogányok, vagyis azok, akiket zsidókból és pogányokból gyűjtöttek össze az egyházba. Éppenúgy két, tudniillik ó és új szövetségről lehet szó. Mindezen népekre nézve azonban csakis egy közösség volt és van, egy idvesség az egy Messiásban, akiben - mint egy testnek a tagjai - egy Fő alatt egyesülnek mindnyájan, ugyanazon hitben, ugyanazon lelki eledelben és italban részesülvén. Mindamellet itt elismerjük, hogy különbözők voltak az idők, különbözők a hitvallások, a megígért és az elküldött Messiásra vonatkozólag, és hogy a szertartások eltöröltetése után tisztább világosság fénylik előttünk és dúsabb lelki ajándékokat és teljesebb szabadságot nyertünk.

5. Isten emez egyházát nevezzük az élő Isten házának, amely élő és lelki kövekből épült (1 Pét. 2,5) és mozdíthatatlan kősziklára helyezett azon az alapon, amelyen kívül mást nem lehet vetni (1 Kor. 3,11) és ezért igazság oszlopának és erősségének is nevezi az apostol. (1 Tim. 3,15) Míg az egyház ezen a kősziklán a Krisztuson és a próféták és apostolok alapján nyugszik: addig nem téved. Nem lehet azonban csodálkozni azon, ha téved, valahányszor elszakad Attól, aki egyedül az igazság. Az egyházat szűznek és Krisztus jegyesének, még pedig egyedüli és szeretett jegyesének is nevezik. Az apostol ugyanis így szól: Eljegyeztelek titeket egy férfinak, hogy tiszta szűzet állítsak a Krisztus elé. (2 Kor.11,2) Ezékiel próféta (Ezék. 34,22) és János apostol (Ján. 10,2) nevezik az egyházat juhok nyájának az egy pásztor Krisztus alatt; viszont nevezzük Krisztus testének, mivel a hívők Krisztusnak élő tagjai, kiknek fejk a Krisztus.

6. A főnek kiváló jelentősége van a testen. Belőle árad élet a testbe, szelleme igazgatja mindenkben, belőle jó növekedés és gyarapodás egyaránt. Éppen ezért a testnek csakis egy feje van és ez a testtel összhangzásban van. Ennélfogva nem lehet más feje az egyháznak, mint Krisztus. Mert valamint az egyház lelki test: úgy szükségképpen hozzáillő, bizonyára lelki fejének kell lenni. És nem is kormányozhatja más lélek, mint a Krisztus lelke. Pál apostol is ezt mondja: Ő az egyház testének Feje, aki a kezdet és a halottak közül elsőszülött, hogy mindenk között Ő legyen fő. (Kol. 1,18) Ugyanő mondja: Krisztus Feje az egyháznak és

ugyanő megtartója a testnek. (Eféz. 5,23) Viszont: Krisztus az egyház Feje, mely az Ő teste és teljessége Annak, aki mindeneket betölt mindenekkel. (Eféz. 1,22-23) És: mindenestől fogva növekedjünk Abban, aki Fő, tudniillik Krisztusban, kiből az egész test szép rendben egybeszerkesztve, növekedést vesz. (Eféz. 4,15-16)

7. Nem helyeseljük tehát a római papságnak azt a tanítását, amely saját római püspökét a földön küzdő egyház egyetemes pásztorává és legfőbb fejévé, sőt mi több: Krisztus valóságos helyettesítőjévé teszi, akinek, mint ők mondogatják, az egyházban teljes hatalma és legfőbb urasága van. Mert mi azt tanítjuk, hogy Krisztus az Úr, Ő marad az egyedüli egyetemes pásztor, a főpap az Atya Isten előtt, és az egyházban az összes főpapi vagyis főpásztori tisztet mind e világ végezetéig Ő teljesíti, annakokáért nincs szüksége semmi helyettesre, amilyenre csakis távollévőnek van szüksége. Krisztus azonban jelen van az egyházban (Máté 28,20) és annak életadó feje. Apostolainak és az apostolok utódainak igen szigorúan meg is tiltotta az egyházban való elsőbbséget és uraskodást. (Máté 20,26) Mindazokat tehát, akik e tiszta igazságnak ellenmondanak és elleneszegülnek s Krisztus egyházába ellenkező kormányzatot visznek be: kicsoda ne látná át, hogy azok közé kell sorolnunk, akiről Krisztus apostolai, Péter (2 Pét. 2,1) és Pál (Csel. 20,29-30 2 Kor. 11,3 2 Thess. 2,3) jövendölnek.

8. A római fő elvetésével azonban semmiféle rendetlenséget vagy zavart nem idézünk elő Krisztus egyházában; mert azt tanítjuk, hogy az egyháznak az apostoloktól eredő kormányzása elegendő nekünk az egyház jó rendben tartására, mert az egyház kezdetben - midőn még ilyesféle római fő nélkül volt, amilyenről most azt mondogatják, hogy az egyházat rendben tartja - egyáltalában nem volt rendetlen és rendezetlen. A római fő megőrzi ugyan zsarnokságát és az egyházba behurcolt romlottságot, de koronként meg is akadályozza, útját állja és minden erejéből megghiúsítja az egyház reformálását.

9. Azt vetik szemünkre, hogy a mi egyházainkban - miután a római egyháztól különváltak - sokféle viszálykodások és szakadások vannak, és így azok nem igazi egyházak. Mintha bezzeg a római egyházban soha semmiféle szakadások, ellenkezések és versengések nem fordultak volna elő, még pedig a vallás dolgában, és nem annyira az iskolákban, mint a szószékeken, a nép körében. Tudjuk, hogy az apostol mondta: Isten nem zavarnak, hanem békességnek Istene. (1 Kor. 14,33) És: mivelhogy ti közöttetek irigység és versengés és visszavonás van, nem testiek vagytok-e? (1 Kor. 3,3) Ám nem lehet tagadni, hogy habár az apostoli egyházban szintén voltak viszálykodások és ellenkezések, mégis az Isten vele volt az apostoli egyházzal és az apostoli egyház igazi egyház volt. Péter apostolt ugyanis megfeddi Pál apostol, (Gal. 2,11) ettől pedig elszakadt Barnabás. (Csel. 15,39) Az antiochiai egyházban komoly vita támadt azok között, akik ugyanazon Krisztust hirdették, amint azt Lukács, az apostolok cselekedeteiről írott könyv tizenötödik részében elbeszéli. Mindig voltak az egyházban súlyos viták és a legjelesebb egyházi tanítók fontos dolgok felett eltérő véleményben voltak, de azért e vitatkozások miatt az egyház nem szűnt meg az lenni, ami volt. Mert Isten az Ő tetszése szerint az egyházi viszálykodásokat nevének dicsőségére, végre az igazság felderítésére és arra használja, hogy azok, akik állhatatosak, nyilvánvalókká legyenek. (1 Kor. 11,19)

10. Egyébiránt, valamint Krisztuson kívül mást az egyház fejéül el nem ismerünk: éppenúgy nem ismerünk el bármely egyházat igaz egyháznak, amely magát igaz egyház gyanánt fitogtatja; hanem azt tanítjuk, hogy az az igaz egyház, amelyben az igaz egyház jegyei vagyis

ismertető jelei megtalálhatók. Ilyen mindenek felett az igaz és tiszta igehirdetés, amint ránk maradt a próféták és apostolok irataiban, akik mindannyian Krisztushoz vezérelnek, aki az evangéliumban ekként szólott: Az én juhaim az én szómat hallgatják és Én örök életet adok nekik; (Ján. 10,27-28) idegen pásztort nem követnek, hanem elfutnak attól, mert nem ismerik az idegeneknek szavát. (Ján. 10,5) És akik ilyenek az egyházban, azokban egy a hit, egy a lélek, ennél fogva egyedül egy Istent imádnak, egyedül Őt tisztelik lélekben és igazságban, egyedül Őt szeretik teljes szívből és minden erőből, egyedül Őt hívják segítségül az egyedüli Közbenjáró és Szószóló Krisztus által s Krisztuson és a benne való hiten kívül igazságot és életet seholsem keresnek. Mivel ők egyedül Krisztust ismerik el az egyház fejéül és alapjául és Ő reá támaszkodva, naponként való bűnbánat által megújulnak: a rájuk rakott keresztet türelemmel hordozzák, sőt tettetés nélkül való szeretet által Krisztus minden tagjával egybeköttetvén, e szeretettel bizonyítják be, hogy ők Krisztusnak tanítványai, megmaradván a béke és szent egység kötelékében. Egyszersmind részt is vesznek a Krisztustól szerzett és az apostoloktól ránk szállott sákramentomokban és azokkal nem élnek másképpen, hanem amint az Úrtól vették. Mert mindenki ismeri az apostol eme mondását: Én az Úrtól vettem, melyet néktek előtökbe is adtam. (1 Kor. 11,23) Annakokáért kárhoztatjuk azokat az egyházakat, mint a Krisztus igaz egyházától elidegenedetteket, amelyek nem olyanok, mint aminőknek lenniük kellene, bármint kérkednek is püspökeik örökösödésével, egyházuk egységével és régiségével. Sőt inkább azt parancsolják nekünk az apostolok, hogy a bálványimádást és Babilont kerüljük, ebben ne legyen részünk, hacsak azt nem akarjuk, hogy Isten csapásaiban is részünk legyen. (1 Kor. 6,9 10,7 2 Kor. 6,17 János 5,21 Jel. 18,4)

11. A Krisztus igaz egyházával való egyességet pedig oly nagyra becsüljük, hogy tagadjuk, mintha élhetnének Isten előtt azok, akik az Isten igaz egyházával közösségben nincsenek, hanem tőle elszakadnak. Mert miként Nőé bárkáján kívül sehol sem vala megtartatás, midőn a világ özönvízzel elpusztult: azonképpen azt hisszük, hogy Krisztuson kívül - aki önmagát adja oda a választottaknak megelégtetésül - sehol sem található biztos idvesség; következésképpen azt tanítjuk, hogy azoknak, akik élni akarnak, Krisztus igaz egyházától elszakadniok nem szabad.

12. Mindazáltal a felsorolt ismertető jelekkel nem szorítjuk oly szűk korlátok közé az egyházat, hogy azt állítsuk, miszerint mindazok kívül vannak az egyházon, akik vagy nem részesülnek a sákramentomokban, - bár szándéktalanul, és nem becsúrlésből, hanem inkább kikerülhetetlen szükségétől kényszerítve, akaratuk ellenére tartják távol magokat azoktól vagy nélkülözik azokat, - vagy pedig akikben a hit ottan-ottan lazul, de teljesen ki nem aluszik és meg nem szűnik, akár pedig akikben gyarlóságok és tévelygések fordulnak elő. Mert tudjuk, hogy Istennek Izráel országán kívül is voltak kedveltjei e világon. Tudjuk, mi történt Isten népével a babiloni fogságban, midőn hetven esztendeig áldozatok nélkül voltak. Tudjuk, mi történt a Krisztust megtagadó Péterrel és mint van dolguk napról-napra az Isten választott híveinek, midőn tévelyegnek és erőtelenek. Tudjuk továbbá azt is, minők voltak a galatiabeli és korinthusi egyházak az apostolok korában, melyeknél sok és súlyos bűnt ró meg az apostol és mégis Krisztus szent egyházainak nevezi őket.

13. Sőt néha az is megtörténik, hogy Isten, igaz ítéletéből, igéjének igazságát és a közös hitet s az igazi istentiszteletet annyira elhomályosulni és megrendülni engedi, hogy látszólag az egyház majdnem megsemmisül és elenyészik, amint ez, Ilyés korában és más időkben is

megtörtént. De, még az ilyen sötét időszakokban is vannak e világon, akik Istent igazán imádják és nem kevesen ám, hanem hétezeren és többen is. (1 Kir. 19,18) Mert az apostol is így kiált fel: Az Istennek erős fundamentoma megáll, melynek pecsége ez: tudja az Úr, kik az övéi. (2 Tim. 2,19) Annakokáért az egyház láthatatlannak is nevezhető, nem mintha az egyházat alkotó emberek volnának láthatatlanok, hanem mert szemünk elől bár elrejtve, de Isten előtt egyedül ismeretes levén, az emberi ítélőképességet gyakran felülmúlja.

14. Viszont nem mindnyájan szentek, élő és igaz tagok azok, akiket az egyházhoz számítanak. Mert sok képmutató van, akik Isten igéjét külsőképpen hallgatják és a sákrámentomokban nyilvánosan résztvesznek és Istent egyedül a Krisztus által segítségül hívni, Krisztusról mint egyedüli igazságukról vallást tenni, Istent tisztelni, a szeretet munkáit gyakorolni és a megpróbáltatások közepett egy ideig türelemmel kitartóknak látszanak: de belsejükben a Lélek igazi megvilágosítása, az igaz hit, a szívbeli tisztaság és a kitartó állhatatosság nincs meg. Bármik és bármik legyenek is ezek, utoljára leálcáztatnak. János apostol ugyanis így szól: Mi közülünk mentek ki, de nem közülünk valók valának; mert ha mi közülünk valók voltunk volna, megmaradtak volna velünk. (1 Ján. 2,19) Ezeket, bár nem tartoznak az egyházhoz, mégis amíg kegyességet színlelnek, az egyházhoz számlálják éppen úgy, mint a társadalom áruelőit, mielőtt felfedezik őket, a polgárokhoz számítják, és miként a búza között konkoly és polyva találtak, vagy miként az ép testen golyvák és daganatok fordulnak elő, holott valósággal inkább nyavalyái és éktelenségei a testnek, mintsem valódi tagjai. Annakokáért Isten egyházát méltán hasonlítjuk hálóhoz, amely mindenféle halat fog és szántóföldhöz, amelyen búza és gyom is találtak. (Máté 13,24.47) Itt felettébb óvakodnunk kell, hogy időnap előtt ne ítéljünk és ne iparkodjunk kizárni, kárhozzatni avagy tönkre tenni azokat, akiket az Úr nem akar kizárni és kárhozzatni, vagy akiket az egyház károsodása nélkül eltávolítanunk nem lehet. Viszont vigyázni kell arra is, hogy míg a hívek szunnyadoznak, azalatt a gonoszok eljövén, kárt ne okozzanak az egyháznak.

15. Tanítjuk továbbá, hogy buzgón kell ügyelni arra, miben áll főképpen az egyház igaz és egységes volta, hogy könnyelműen szakadásokat ne okozzunk és ne terjesszünk az egyházban. Nem a ceremóniákban és külsőleges szokásokban áll az, hanem inkább a közös hit igazságában és egységében. A közös hitet pedig nem emberi törvények adták előnkbe, hanem a szentírás, amelynek rövid tartalma az apostoli hitvallás. Olvassuk ugyan, hogy a régiéknél szertartási tekintetben sokféle különbség volt, de ez szabad volt és sohasem gondolt senki arra, hogy emiatt az egyház egysége megszűnnék. Azt mondjuk tehát, hogy az egyház valóságos egysége a hittételekben és Krisztus evangéliomának igaz, összhangzó hirdetésében és magától az Úrtól világosan rendelt szertartásokban határozódik. Amiért is kiválóan hangsúlyozzuk az apostol eme mondását: Akik csak tökéletesek vagyunk, így gondolkozzunk. De ha valamiben másképpen gondolkoztok, azt is kijelenti néktek az Isten. De amire eljutottunk, ugyanez szerint járjunk, mint szabály szerint; ugyanúgy gondolkozzunk. (Fil. 3,15-16)

XVIII. RÉSZ

Az egyház szolgálóiról, azok intézményéről és kötelességeiről

1. Isten az Ő egyházának egybegyűjtése, alapítása, kormányzása és fenntartása végett mindenkor alkalmazott szolgálókat, most is alkalmaz és alkalmazni fog ezután is mindaddig, míg az egyház a földön meglesz. Az egyházi szolgálók eredete, intézménye és működése tehát igen régi és Istentől van, nem pedig valami új, vagy emberektől való rendelkezés. Isten ugyan az Ő hatalmánál fogva közvetlenül is egybegyűjthetné az emberek közül az egyházat, de inkább akart emberekkel és emberek szolgálata által cselekedni. Következésképpen az egyházi szolgálók nem csupán szolgálók gyanánt tekintendők, hanem úgy, mint Isten szolgálói, akik által Isten az emberek idvességét munkálja.

2. Annakokáért óvatosságra intünk, hogy a megtérésünkre és oktatásunkra vonatkozó dolgokat a Szentlélek annyira rejtelmes hatályának ne tulajdonítsuk, hogy az egyházi hivatalt szükségtelenné tegyük. Mert illő dolog, hogy emlékezetben tartsuk mindenha az apostol eme szavait: Mimódon hisznek abban, aki felől nem hallottak? Mimódon hallának pedig hirdető nélkül? Azért a hit hallásból van, a hallás pedig Isten ígéje által; (Róm. 10,14.17) És azt, amit az Úr mond az evangéliomban: Bizony-bizony mondom néktek, mikor valakit elküldök, valaki azt befogadja, engem fogad be; aki pedig engem befogad, azt fogadja be, aki engem elküldött; (Ján. 13,20) továbbá azt, amit ama macedóniai férfiú, az Ázsiában működött Pál apostolhoz látomásban szólt: Jer át Macedóniába, légy segítségül nekünk. (Csel. 16,9) Másutt ugyanez az apostol így szól: Isten mellett munkálkodó szolgálók vagyunk; Isten majorsága, Isten építése vagytok. (1 Kor. 3,9) Viszont pedig óvakodni kell attól is, hogy az egyházi szolgálóknak és az egyházi hivatalnak felettébb sokat ne tulajdonítsunk, itt is az Úr szavaira gondolva, aki azt mondja az evangéliomban: Senki sem jöhet én hozzám, hanemha az én Atyám vonandja őt; (Ján. 6,44) gondolva továbbá az apostol e szavaira: Kicsoda Apollós? Szolgálók, akik által hittetek és amint kinek-kinek az Úr adta. Én plántáltam, Apollós öntözött, de Isten adta annak előmenetelét. Azért, sem aki plántál, valami, sem aki öntöz, hanem Isten aki előmenetelt ad. (1 Kor. 3,5-7) Annakokáért higgyük el, hogy Isten minket külsőképpen szolgálói által tanít ígéjében, belsőképpen pedig választottainak szívét a Szentlélek által hitre gerjeszti, úgy hogy ezen jótéteményért egyedül Istenre tér minden dicsőség. (Erről azonban ezen fejtegetés első részében már volt szó.)

3. És valóban világ kezdete óta alkalmazta Isten a földön levő legkiválóbb embereket, (habár közülök többen semmit sem értettek a világi bölcsességhez, vagy a bölcselkedéshez, de kitűnők voltak az igazi isteni tudományban), nevezetesen a pátriárkákat, akikkel nem ritkán beszélt angyalok által. Mert az ősapák koruk prófétái vagyis tanítói valának, akiket Isten azért éltetett néhány századig, hogy a világnak mintegy atyjai és világosságai legyenek. Őket követte Mózes a világhírű prófétákkal együtt. Sőt ő utánok elküldé a mennyei Atya az Ő egyszülött Fiát, a világ legtökéletesebb tanítóját, akiben van elrejtve amaz isteni bölcsesség, (Kol. 2,3) amely ránk is szállott a legszentebb, legegyszerűbb és legtökéletesebb tudomány által. Ő ugyanis tanítványokat választott magának, akiket apostolokká avatott. Ezek pedig elmenvén az egész világba, az evangéliom hirdetése által mindenütt egyházakat gyűjtöttek, aztán pedig a világ összes egyházaiba Krisztus parancsolata szerint pásztorokat és tanítókat rendeltek, akiknek utódai által tanította és igazgatta az egyházat mind e mai napiglan. Tehát valamint Isten a régi népnek pátriárkákat adott Mózesel és a prófétákkal együtt:

azonképpen az újszövetségbeli néphez elküldötte az Ő egyszülött Fiát az apostolokkal és az egyházi tanítókkal egyetemben.

4. Viszont az újszövetségbeli nép szolgálait különböző néven nevezzük; ugyanis hívjuk őket apostoloknak, prófétáknak, evangélistáknak, püspököknek, presbytereknek, lelkipásztoroknak és tanítóknak. (1 Kor. 12,28) Az apostolok nem állapodtak meg valamely biztos helyen, hanem világszerte különböző egyházakat alapítottak. Amint ezek szervezve voltak, az apostolok onnan távoztak és helyökbé léptek a lelkipásztorok, kiki a maga egyházában. A próféták, hajdan a jövő elöretudói, látnokai voltak; de az írást is magyarázták. Ily férfiak még ma is találhatóak. Evangélistáknak hívták az evangéliumi történet íróit, de a Krisztus evangéliomának hirdetőit is, amint Pál apostol Timótheusnak meghagyta, hogy az evangélista tisztét végezze. A püspökök pedig az egyház felvigyázói és őrei, akik az élelmet és egyéb szükséges dolgokat kezelik az egyházban. A presbyterek, vagy vének az egyháznak mintegy tanácsosai és atyjai, akik üdvös tanáccsal kormányoznak. A lelkipásztorok őrködnek az Úr nyája felett és ennek szükségleteiről gondoskodnak. A tanítók oktatnak és tanítják az igaz hitet és kegyességet. Tehát most is szabad az egyház szolgálait püspököknek, presbytereknek, lelkipásztoroknak és tanítóknak nevezni.

5. Az ezután következő időkben az egyház szolgálainak még több más elnevezését is bevitték az Isten egyházába. Némelyeket pátriárkákká avattak, másokat érsekekké, másokat felszentelt püspökökké. Némelyek metropoliták, főesperesek, diakonusok, aldiakonusok, gyertyahordozók, ördögűzők, éneklők, ajtónállók és ki tudná mik lettek, mint bíbornokok, prépostok, perjelek, alsóbb és felsőbb rendű atyaságok, nagyobb és kisebb rendűek. De mindezekkel mi ne törődjünk, bármik voltak hajdan és bármik jelenleg. Elegendő nekünk az egyház szolgálairól szóló apostoli tan.

6. Miután tehát bizonyosan tudjuk, hogy a szerzeteseket és a szerzetesrendeket vagyis szektákat sem Krisztus, sem az apostolok nem rendelték: ennél fogva tanítjuk, hogy azok az Isten egyházára nézve nem hasznosak, sőt veszedelmesek. Mert bár hajdan eltúrhetők valának, midőn mint remetéik élelmöket saját kezökkel keresték és senkinek terhére nem voltak, hanem az egyház szolgálainak mindenben engedelmeskedtek, mint világiak: ámde hogy most milyenek, látja és tapasztalja az egész világ. Holmi fogadástételeket fitogtatnak és fogadalmiakkal teljesen ellenkező életet élnek, úgy, hogy közülük a legjobbakat is méltán azokhoz kell számlálni, akiről az apostol így szólt: Halljuk, hogy némelyek ti közöttetek rendetlenül járnak, kik semmit sem dolgoznak, hanem nyughatatlanul cselekesznek. (2 Thess. 3,11) Ilyenek tehát nincsenek a mi egyházainkban és tanítjuk, hogy Krisztus egyházaiban nincs is rájuk semmi szükség.

7. Az egyházi hivatal tisztességét pedig senki sem bitorolhatja, azaz megvesztegetésekkel, vagy másnemű fondorkodásokkal, vagy önkényűleg magához nem ragadhatja. Az egyház szolgálait hívják meg és válasszák törvényes egyházi választással; azaz válassza őket az egyház, vagy válasszák az egyház által e végből kiküldöttek ünnepélyesen, szép rendben, háborúság, zavar és viszálykodás nélkül. De ne akárkit, hanem csakis alkalmas, kellő és tiszteletreméltó képzettséggel, kegyes ékesenszólással, természetes életbölcseességgel bíró, általában mértékletességgel és tisztességes étellel tündöklő férfiakat válasszanak meg amaz apostoli szabály szerint, amely 1. Tim. 3. és Tit. 1. részében van előadva. És akiket megválasztanak, azokat avassák föl a vének, nyilvános imádsággal és kézzrátévéssel. Itt kárhoztatjuk

mindazokat, akik saját kényök szerint futnak, (Jer. 23,21) noha nincsenek megválasztva, sem kiküldetve vagy felavatva. Kárhozzátjuk az alkalmatlan és a lelkipásztorban szükséges adományokkal föl nem ruházott egyházi szolgákat. Mindamellert elismerjük, hogy egyik-másik lelkipásztor ártatlan egyszerűsége az ő egyházban többet használt, mint némelyeknek sokoldalú, választékos, finom, de kissé felfuvalkodott tudományossága. Ahonnan ma sem vetjük meg egyeseknek kegyes egyszerűségét, feltéve, hogy az nem teljesen tudatlanságból ered.

8. Az apostolok ugyan mindazokat papoknak nevezik, akik Krisztusban hisznek, de nem a szolgálatra való tekintetből, hanem azért, mert Krisztus által minden hívő királlyá és pappá lett és mindnyájan vihetünk Istennek lelki áldozatokat. (1 Pét. 2,9 2 Móz. 19,6 Jel. 1,6) Tehát a papi hivatal és az egyházi szolgálat nagyon különbözik egymástól. Amaz ugyanis közös minden keresztyénnel, amint előbb említettük, de emez nem. Midőn azonban a pápas papságot a Krisztus egyházából kiküszöböltük: ezzel az egyházi szolgálatot nem töröltük el. Bizonyára a Krisztus új szövetségében nincs többé olyan papság, mint amilyen volt az ószövetségi népnél, melynek megvolt a külső kenete, szent öltözete és különféle ceremóniája, melyek is a Krisztus előképei voltak, aki midőn eljött a földre, azokat betöltvén, mind eltörölte, Ő az egyedüli főpap marad örökkön örökké, (Zsid. 7,3) akinek a méltóságából, hogy semmit le ne vonjunk: a pap elnevezést egyetlenegy egyházi szolgának sem adjuk meg. Mert a mi Urunk az újszövetségbeli egyházban sehohsem rendelt olyasféle papokat, akik a szentelő püspöktől nyert hatalomnál fogva naponként az ostyát, mint az Úr testét és vérét áldozzák meg élőkért és holtakért; hanem olyanokat, akik tanítsanak és a sákramentomokat kiszolgáltassák.

9. Hiszen Pál apostol egyszerűen és röviden elibünk adván, hogy mit tartsunk az újszövetségbeli, vagyis keresztyén egyház szolgálóiról és hogy mit tulajdonítsunk nekik, így szól: Úgy ítéljen mifelőlünk az ember, mint Krisztus szolgálói és az Isten titkainak sáfárai felől. (1 Kor. 4,1) Következésképpen azt akarja az apostol, hogy az egyház szolgálóit szolgálóknak tekintsük. Hyperetáknak, azaz alárendelt evezősöknek nevezte őket az apostol, akik egyedül a kormányosra figyelnek; vagyis olyan emberek, akik nem önmagoknak és saját kényök-kedvök szerint, hanem másoknak, tudniillik saját uraiknak élnek, akiknek parancsaitól függenek teljesen. Mert az egyház szolgálójának az van parancsolva, hogy mindennemű kötelességében ne a saját önkényét kövesse, hanem csakis azt végezze, amit az ő Ura parancsol. Az említett szentirati helyen ki van fejezve, hogy kicsoda az Úr, tudniillik Krisztus, akinek az egyházi szolgálat minden teendőiben alá vannak rendelve az egyházi szolgálók. És hogy minél részletesebben megmagyarázza az egyházi szolgálatot, azt teszi még hozzá, hogy az egyház szolgálói Isten titkainak sáfárai, vagyis kezelői. Pál apostol pedig Isten titkainak nevezte sok helyen, főképpen efézusi levele harmadik részének kilencedik versében, a Krisztus evangéliomát. A hajdankorban Krisztus sákramentomait is titkoknak nevezték. Következésképpen az egyház szolgálójának hivatása az, hogy a hívőknek az evangéliomot hirdessék és a sákramentomokat kiszolgáltassák. Mert másutt az evangéliomban azt olvassuk a hű és okos szolgálóról, hogy őt az Úr gondviselővé tette az ő háza népén, hogy azoknak eledelt adjon alkalmatos időben. (Luk. 12,42) Viszont másutt, az evangéliom szerint, egy messze földre induló ember, házát elhagyván és szolgálójának hatalmat adván, kinek-kinek megparancsolta az ő dolgát. (Márk 13,34)

10. Most tehát bizvást szólhatunk egyetmást az egyház szolgálóinak hatalmáról és kötelességeiről. E hatalom felett némelyek igen buzgón vitakoztak és hatalmuk alá hajtottak minden magasztost e földön, az Úr parancsa ellenére, aki övéinek megtiltotta az uralkodást és ajánlotta mindenk fölé az alázatosságot. (Máté 18,1-4 20,25-27 Luk. 22,25-26) Mindenesetre van egy más, tiszta és korlátlan hatalom, amelyet jog szerint valónak is neveznek. E hatalom szerint mindenk a mindenség Urának, Krisztusnak vannak alávetve, amiként erről önmaga bizonyosságot tett, mondván: Teljes hatalom adatott nékem mennyen és földön; (Máté 28,18) továbbá: Én vagyok amaz első és utolsó; íme élek örökkön örökké és bírok a pokolnak és halálnak kulcsaival; (Jel 1,18) viszont: Őnála van a Dávid kulcsa; ki megnyitja és senki be nem zárja, bezárja és senki meg nem nyitja. (Jel. 3,7) Ezt a hatalmat az Úr magának tartja fenn és nem ruházza át senki másra, hogy aztán Ő maga, folytonosan, a tevékeny szolgálóinak szemlélője gyanánt álldogáljon ott tétlenül. Mert Ésaiás ekként szól: Az Ő vállára adom a Dávid házának kulcsát; (Ésa. 22,22) aztán így: Kinek vállán léssen fejedelemség. (Ésa. 9,6) Mert a kormányzást nem teszi másoknak a vállaira, hanem megtartja és gyakorolja hatalmát ma is, mindeneket igazgatván.

11. Egészen más a hivatali vagy szolgáló hatalom, melyet az tart korlátok között, akié a teljes hatalom. Ez inkább hasonlít a szolgálathoz, mint az uralkodáshoz. Mert ha valamely úr, saját háza felett hatalmat ad a sáfárjának: abból az okból adja át neki a kulcsokat is, hogy azokkal bebocsássa a házba, vagy kizárja a házból azokat, akiket az úr bebocsáttatni, vagy kizárni akar. E hatalom szerint a szolgáló kötelességből cselekszi azt, amit ura parancsolt és az úr helyesli, amit szolgálója cselekszik és azt akarja, hogy ennek tettét úgy tekintsék és ismerjék el, mintha ő maga cselekedte volna. Ide vonatkoznak amaz evangéliumi mondások: Neked adom a mennyországok kulcsait és valmit megkötözenedsz vagy oldandasz a földön, megleszen kötve vagy oldva az egekben is. (Máté 16,19) Hasonlatosképpen: Valakinek megbocsátjátok bűneiket, megbocsáttatnak nekik, akiknek megtartjátok, megtartatnak. (Ján. 20,23) Ha pedig a szolgáló nem az ura parancsa szerint teljesít mindent, hanem túllép a megbízás határain: akkor ura bizonyára rosszalni fogja minden cselekedetét. Következésképpen az egyház szolgálóinak egyházi hatalma az a hivatali cselekmény, amellyel a szolgálók Isten egyházát kormányozzák ugyan, de az egyházban mindent úgy cselekesznek, amint az Úr igéjében meghagyta. Ha ezek így történnek, akkor úgy tekintsék a hívek, mintha maga az Úr cselekedte volna. A kulcs hatalomról már fentebb is szólottunk egyetmást.

12. Az egyházban pedig minden szolgáló egy és ugyanazon hatalom vagyis foglalkozás adatott. Legalább kezdetben a püspökök és presbyterek közös munkával kormányozták az egyházat; egyik sem emelkedett a másiknak felébe, azaz nem igényelt magának nagyobb hatalmat vagy uralomságot a püspöktársai felett. Mert megemlékezvén az Úr e szavairól: Aki közöttetek első akar lenni, legyen szolgáló. (Luk. 22,26) alázatosságban összetartottak és támogatták egymást kölcsönös szolgálattételekkel az egyház kormányzásában és fenntartásában.

13. A rend megtartása végett azonban az egyházi szolgálók közül valamelyik megbízott összehívta a gyülekezetet és a gyűlésben a tárgyalandó dolgokat előterjesztette, mások véleményeit egybefoglalta, általában erélyesen felügyelt arra, hogy semmi zavar ne történjék. Így cselekedett Péter, amint az apostolok cselekedeteiről írott könyvben olvasható; (Csel. 15,7) akit mindamelllett ezért nem helyeztek mások fölébe, sem a többieknél nagyobb hatalommal nem ruházták fel őt. Igen helyesen mondja Cyprianus vértanú, (De

simplicitate clericorum) hogy a többi apostol éppen az volt, mint ami Péter volt és ugyanolyan tiszteletben és hatalomban részesült, mint ő. Az elkezdés azonban egységből indul ki, hogy az egyház egynek bizonyuljon be. Hieronymus is hasonlóképpen szól Pál apostolnak Titushoz intézett leveléről írott magyarázatában: Mielőtt - úgymond - a sátán ingerlésére szakadások lettek volna a vallásban, az egyházakat a presbyterek közös tanácsa kormányozta. De midőn kiki azokat, akiket megkeresztelt, magáéinak nem pedig Krisztuséinak tartotta: elhatározták, hogy egyet a presbyterek közül kiszemelvén, őt a többiek fölibe emelik, az egyházzal való teljes gondoskodást reá bízják és így irtják ki a viszálykodások csíráit. E határozatot azonban Hieronymus nem tartja isteni eredetű gyanánt, mert azután hozzáteszi, hogy: Valamint a presbyterek tudják, hogy ők az egyház szokása szerint felebbvalóiknak alárendelve vannak: azonképpen a püspökök is tudják meg, hogy inkább szokásból, mint az Úr rendelkezéséből többek, mint a presbyterek és az egyházat azokkal együtt közösen kell kormányozniok. Így nyilatkozik Hieronymus. Annál fogva senki sem tilthatja meg jogosan az Isten egyházának, hogy ehhez az ősi alkotmányhoz visszatérjen és hogy azt fogadja el az emberi szokás helyett.

14. Az egyházi szolgák kötelességei különfélék, mindamellet azokat némelyek kétféle szorítkoztatják, minden egyebet ezekbe foglalván be, melyek is nevezetesen: a Krisztus evangéliomának tanítása és a sákramentumok helyes kiszolgáltatása. Az egyházi szolgák teendője: a szent gyülekezet egybehívása, ebben az Isten ígéjének magyarázása és az egész tanításnak az egyház felfogásához és annak hasznára való alkalmazása, hogy így a tanítás a hallgatóknak javára és a hívőknek épülésére szolgáljon. Hangsúlyozzuk, hogy az egyházi szolgáknak tiszte, hogy a tudatlanokat tanítsák, a késedelmeskedőket vagy aluszékonyokat az Úr útjában való haladásra intsek és szorgalmazzák, a csüggedezőket pedig vigasztalják, erősítsék és övezzék föl a sátán különféle kísértései ellen; továbbá a bűnösöket feddjék, a tévelygőket útbaigazítsák, az elesetteket fölemeljék, az ellenmondókat meggyőzzék, végre a farkasokat az Úr aklától elűzzék, a bűnöket és bűnösöket bölcsen és komolyan megrójják és el ne nézzék s el ne hallgassák a bűnt; egyszersmind azonban a sákramentumokat kiszolgáltassák, az azokkal való helyes éleést ajánlják és az azokban való részesüléshez józan tanítással mindenkit előkészítsenek; a hívőket szent egyességben megőrizték, a viszálykodásokat megakadályozzák, mint szintén a tudatlanokat a keresztyénségben oktassák, a szegények szükségleteit a gyülekezetnek ajánlják, a betegetek és különféle megpróbáltatásokkal terhelteket meglátogassák, oktassák és az élet útján megtartsák; ezenkívül pedig nyilvános imádkozásokat, szükség idején külön könyörgéseket tartsanak böjtteléssel azaz szent önmegtartóztatással és buzgón ügyeljenek mindarra, ami csak az egyházak nyugalma, békességére és javára szolgál. Hogy pedig az egyház szolgája mindezt annál helyesebben és könnyebben teljesíthesse, különösen megkívántatik tőle, hogy legyen istenfélő, buzgó az imádkozásban, a szentírást olvasgassa, mindenkor és mindenben ébren legyen és feddhetetlen étellel tündököljék mindenek előtt.

15. És mivel az egyházban múlhatatlanul kell lenni fegyelemnek és a régieknél hajdan szokásban volt a kizárás és Isten népénél egyházi törvényszékek is voltak, amelyekben ezt a fegyelmet bölcs és kegyes férfiak gyakorolták: tehát az is tiszte volt az egyház szolgáinak, hogy a fegyelmet az idő, közjó és szükség kívánalmi szerint a tagok épülésére alkalmazzák. Mely célból szabályul mindig szem előtt tartandó, hogy mindenek épülésre történjenek, ékesen jó renddel, zsarnokoskodás és zavar nélkül. (1 Kor. 14,40) Mert az apostol arról tesz bizonyosságot, hogy hatalmat adott neki az Isten az egyházban, nem a rombolásra pedig,

hanem az építésre. (2 Kor. 10,8) Maga az Úr is megtiltotta, hogy a konkolyt az Ő szántóföldéből kigyomlálgják, ha félni lehet attól, hogy vele együtt a búzát is kitepik. (Máté 13,29)

16. Egyébként kárhoztatjuk ezúttal a donatisták tévelygését, akik a tannak és a sákramentomok kiszolgáltatásának hatályos vagy sikertelen voltát az egyház szolgálainak jó vagy rossz élete szerint mérlegelik. Mert tudjuk, hogy Krisztus szavát még a gonosz szolgák szájából is hallgatni kell, mert maga az Úr mondja: Amelyeket nektek parancsolnak, megcselekedjétek, az ő cselekedeteik szerint pedig ne cselekedjétek. (Máté 23,2) Tudjuk, hogy a sákramentomokat Krisztus szerzése és igéje szenteli meg és azok hatása megvan a kegyesekre nézve, még ha szinte méltatlan szolgák szolgáltatják is ki azokat. E tárgyról Istennek dicsőült szolgálja Augustinus sokat vitatkozott a donatisták ellen.

17. Szükséges azonban kétségenkívül, hogy az egyház szolgálói között kellő fegyelem legyen. Ez okból azok tanítását és életét buzgón meg kell vizsgálni az egyházi gyűléseken. A hibázókat - ha megjavíthatók - a vének dorgálják meg és térítsék a jó útra; vagy, hogyha javíthatatlanok, akkor az igazi pásztorok mozdítsák el és mint farkasokat az Úr nyájától, izzaszák el őket. Ha ugyanis tévtanítók: abban az esetben teljességgel nem szabad őket megtúrni. Az egyetemes zsinatokat nem rosszaljuk, ha apostoli példa módjára az egyháznak üdvére és nem veszélyeztetésére tartják azokat.

18. Minden hű szolga, mint jó munkás, méltó a maga jutalmára és nem vétkezik egy sem, ha elfogadja a díjazást és mindazt, amire a maga és családja számára szüksége van. Mert az apostol bizonyítja, hogy ezt a gyülekezet jogosan adja és az egyház szolgálói jogosan fogadják el. (1 Kor. 9 1 Tim. 5) Az apostoli tanítás megcáfolja az újrakeresztelődőket, akik a hivatalukból élő egyházi szolgákat kárhoztatják és szidalmazták.

XIX. RÉSZ

A Krisztus egyházának sákramentomairól

1. Isten az Ő igéje hirdetésével mindjárt kezdetben egybekapcsolta egyházában a sákramentomokat, vagyis a sákramentomi jegyeket. Erről tanúskodik ugyanis az egész szentírás. A sákramentomok pedig titokzatos jegyek, azaz szent szertartások, vagy szent cselekmények, melyet Isten maga szerzett; igéjéből, jegyeiből és jelzett dolgokból állanak, amelyekkel Ő, az ember iránt megmutatott igen nagy jótéteményeit az egyházban emlékezetben tartja és ottan-ottan megújítja; amelyekkel továbbá ígéreteit megerősíti és amiket belsőképpen tesz velünk, azokat külsőképpen elibünk tárja és mintegy szemmel láthatókká teszi és eképpen hitünket Lelkének szívünkben való munkálkodása által erősíti és növeli, végre azokkal minket minden más néptől és vallástól elkülönít s egyedül magának szentel és magához köt és megjelenti, hogy mit kíván tőlünk.

2. Bizonyára mások az ó-, mások az újszövetségi nép sákramentomai. Az ószövetségi nép sákramentomai voltak: a körülmetélkedés (1 Móz. 17,10) és a húsvéti bárány, (2 Móz. 12,3) amelyet megáldoztak, amely okból azon áldozatok közé számlálták, amelyeket teljesítettek a

világ kezdete óta. Az újszövetség nép sákramentomai a keresztség (Máté 28,19) és az úrvacsora. (Máté 26,26 1 Kor. 11,24)

3. Vannak, akik az újszövetségi nép sákramentomai gyanánt hetet számlálnak, amelyek közül mi a bűnbánást, az egyházi szolgák felavatását, de nem azt a pápistást, hanem az apostolit és a házasságot elismerjük ugyan Isten hasznos intézményeiül, de sákramentomokul nem. A bérmálás és az utolsó kenet emberek találmányai, amelyek nélkül az egyház minden kár nélkül el lehet. Nincsenek is azok meg a mi egyházainkban. Mert van bennök valami olyan, amit végképpen nem helyeselhetünk. Minden úzérkedést, melyet a rómaiak a sákramentomok kiszolgáltatásánál gyakorolnak, határozottan kárhoztatunk.

4. Minden sákramentomnak egyedüli szerzője Isten, de nem az ember. Sákramentomokat emberek nem rendelhetnek, mert azok az Isten tiszteletére tartoznak. Az embereknek pedig nem az a tiszte, hogy istentiszteletet rendeljenek és alkossanak, hanem hogy az Istentől rendelt tiszteletet elfogadják és megőrizték. Ezenkívül a jegyekhez ígéretek vannak kapcsolva, amelyek megkívánják a hitet. A hit pedig egyedül Isten ígésén alapszik. Isten ígését törvénytábláknak vagy okiratoknak tartjuk, a sákramentomok pedig megannyi pecsétek, amelyeket maga Isten nyom rá az okiratokra. És valamint Isten a sákramentomok szerzője: aképpen Ő munkálkodik szünetlenül az egyházban, amelyben a sákramentomokat rendesen szolgáltatják ki; elannyira, hogy a hívők, mikor a sákramentomokat az egyház szolgáitól elfogadják, azt ismerik el, hogy Isten munkálkodik az Ő intézményében, tehát úgy fogadják a sákramentomokat, mintha magának Istennek kezéből vennék át, és nekik az egyházi szolgáló vétke (ha szinte igen nagy volna is az), ártalmukra nincs, mivel tudják, hogy a sákramentomok tisztasága az Úr szerzésétől függ. Ahonnan világosan különbséget is tesznek a sákramentomok kiszolgáltatásánál az Úr és az Ő szolgálója között, azt vallván, hogy a sákramentomok által jelzett dolgokat maga az Úr adja, a jegyeket pedig az Úr szolgálói adják.

5. A földolog egyébiránt, amelyet Isten minden sákramentomban elibünk terjeszt és amelyre figyelmeztetnek s figyelmeznék az összes hívők minden időben (amit némelyek a sákramentomok lényegének és anyagának neveznek), Krisztus a Megváltó, amaz egyetlen áldozat, (1 Kor. 5,7) vagyis Istennek ama Báránya, (Ján. 1,29) aki megöletett a világ kezdetétől fogva, és ama kőszikla, amelyből ittak minden elődeink, (1 Kor. 10,4) aki által minden választottak körülmétkednek kéz nélkül a Szentlélek által (Róm. 2,29) és megmosatnak minden bűneikből és táplálkoznak Krisztus valóságos testével és vérével az örök életre.

6. És ami a sákramentomokban levő főfő dolgot és magát a valóságot illeti, arra nézve mindkét szövetségbeli nép sákramentomai egyenlők. Mert a sákramentomokban levő főfő dolog és maga a valóság mindegyiknél Krisztus, a hívők egyedüli Közbenjárója és Megváltója. Mindegyiknél ugyanazon egy Isten a sákramentomok szerzője. Mindkét népnek jegyekül, sőt az Ő kegyelmének és ígéreteinek pecséteiül adta Isten azokat, hogy az Ő igen nagy jótéteményeire emlékeztessenek, azokat fel-felújítsák, viszont a hívőket a világ minden más vallásától megkülönböztessék, végre, hogy azokat a hívők lelkiképpen hit által fogadják és elfogadván, az egyházhoz fűződjenek és kötelességeikre ügyeljenek. Ezekben és ezekhez hasonlóknak nem különböznek mindkét szövetségbeli nép sákramentomai, ámbár azok a jegyekre nézve különbözök. Ezekre nézve pedig jelentékeny különbözöséget állapítunk meg: mert a mi sákramentomaink szilárdabbak és tartósabbak, tudniillik a világ végezetéig soha

meg nem változnak. Ezek egyszersmind beteljesedettek és befejezettek bizonyítják mindazt a dolgot és ígéretet, aminek a leendő beteljesedését amazok még csak jelezték. Viszont a mieink egyszerűbbek és kevésbé fáradságosak, kevésbé költségesek és nincsenek szertartásokba burkolva; azonkívül nagyobb népre tartoznak, amely nevezetesen az egész világon el van terjedve, és mivel világosabbak s nagyobb hitet idéznek elő a Szentlélek által, tehát bőségebb lelki áldás követi őket.

7. Bizonyára, mivel Krisztust igaz Messiásul adta nekünk az Isten és a kegyelem bőségesen kiáradott az újszövetségi népre: valósággal megsemmisültek és megszűntek az ószövetségi nép sákramentomai és helyökbe léptek az újszövetség jegyei, úgymint a körülmetékedés helyébe a keresztség és a húsvéti bárány és áldozatok helyébe az úrvacsora.

8. Miként hajdan a sákramentumok igéből, jegyből és jelzett dologból állottak: aképpen most is ugyanazon részekből vannak: mert Isten igéjével lesznek sákramentumokká, amik nem voltak azelőtt; ugyanis megszenteli őket az ige és megszentelteknek nyilvánítja Ő, aki szerzette. Megszentelni, vagy szent célra szánni ezt jelenti: valamely dolgot Istennek és szent használatra felajánlani, azaz a közönséges és mindennapi használatától elkülöníteni és szent használatra rendelni. Mert a sákramentumokban közönséges használatú, külső és látható dolgokat veszünk jegyek gyanánt; ugyanis a keresztségben jegy a víz eleme és az egyházi szolga által eszközölt látható megmosás; a jelzett dolog pedig az újjászületés és a bűnökből való megmosás. (Csel. 2,38) Az úrvacsorában pedig jegy a kenyér és bor, a közhasználatból vett eledel és ital, míg a jelzett dolog az Úrnak halálra adott teste és érettünk kiontatott vére, vagyis az Úr testének és vérének velünk való közlése. (Máté 26,27-28 1 Kor. 10,16) Következésképpen a víz, kenyér és bor, természet szerint és az isteni rendelésen meg a szent használaton kívül csupán csak az, aminek mondjuk és tapasztaljuk. Ha azonban hozzájárul az Úr beszéde, Isten nevének segítségül hívásával, meg az első szereztetés és megszentelés felújításával: akkor azok a jegyek megszenteltek és Krisztus is megszentelteknek nyilvánítja őket. Mert Krisztus első szerzése és a sákramentumok megszenteltetése mindig fogatos marad az Isten egyházában, annyira, hogy akik nem másképpen szolgáltatják ki a sákramentumokat, hanem úgy, amint azokat kezdetben az Úr szerzette: azok most is ama mindennél fenségebb első megszentelést élvezik. És ezért mondatnak el a sákramentumok kiszolgáltatásakor a Krisztus saját szavai.

9. És mivel az Isten igéjéből azt tanuljuk, hogy ezeket a jegyeket az Úr más célra szerzette, mint ahogy közönségesen élni szoktak velök: azért azt tanítjuk, hogy a jegyek most, a velök való szent éléskor a jelzett dolgok neveit viselik és többé nem csupán csak víznek, kenyérnek és bornak hívják azokat, hanem újjászületésnek, vagy megújulás fürdőjének is, viszont az Úr testének és vérének, vagyis az Úr teste és vére jegyeinek vagy sákramentomainak; ám nem azért, mintha a jegyek a jelzett dolgokká átválnának és megszűnnének azok lenni, amik természet szerint. Különben ugyanis nem volnának sákramentumok; ha csupán csak magából a jelzett dologból állnának, akkor nem volnának azoknak a jegyei. A jegyek azonban azért viselik a jelzett dolgok neveit, mivel szent dolgoknak titokzatos jegyei és mivel a jegyek és a jelzett dolgok egymással sákramentomi kapcsolatban vannak, még pedig egybekapcsolja, vagyis egyesíti őket a titokzatos jelentés és Annak akarata, vagyis célja, aki a sákramentumokat szerzette. Mert a víz, kenyér és bor nem közönséges, hanem szent jegyek. És aki a keresztség vizét szerzette, nem azzal az akarattal és céllal szerzette, hogy a hívőket a keresztség vizével csak leöntsék, és aki azt parancsolta, hogy az úrvacsorában kenyeret

együnk és bort igyunk, nem azt akarta, hogy a hívők csak kenyeret és bort vegyenek magukhoz, titokzatosság nélkül, amint odahaza kenyeret esznek: hanem, hogy a jelzett dolgokban is lelkiképpen részesüljenek és hit által valósággal megmosassanak bűneikből és Krisztussal egyesüljenek.

10. Annakokáért éppen nem helyeseljük azok vélekedését, akik a sákramentomok megszentelését tudom is én micsoda sajátosságoknak és a megszentelést végző, vagy a megszentelést végezni szándékozó egyéntől hangoztatott szavak elmondásának vagy erejének, vagy más mellékes dolgoknak tulajdonítják, melyek sem Krisztus, sem az apostolok beszéde vagy példája révén nem szállottak reánk. Nem helyeseljük azok tanítását sem, akik a sákramentomokról, mint valami közönséges, nem megszentelt vagy foganatos jegyekről beszélnek. Nem helyeseljük azok nézetét sem, akik a láthatatlanokért megvetik a sákramentomokban levő látható dolgokat és általában azt hiszik, hogy e jegyek rájuk nézve feleslegesek, mivel azt gondolják, hogy a jelzett dolgokban már részök van. Ilyeneknek tartották a messalianusokat. De nem hagyjuk helybe azok tanítását sem, akik azt mondják, hogy a kegyelem és a jelzett dolgok oly szoros kapcsolatban vannak a jegyekkel, hogy akik külsőképpen részesülnek a jegyekben, azok a kegyelemben és a jelzett dolgokban belsőképpen szintén részesek, bármilyenek is ők magok.

11. Ám, valamint a sákramentomok hatását nem az egyházi szolgák méltó vagy méltatlan volta szerint, úgy nem is az azokban részesülőők állapota szerint értékeljük, mivel elismerjük, hogy a sákramentomok hatása a hittől, jelesen Isten igazságától és merő jóságától függ. Mert miképpen Isten igéje Isten igéje marad, melyben nemcsak pusztá szavakat mondanak el, amikor azt hirdetik, hanem benne egyszersmind a szavak által jelzett vagy jelentett dolgokat is ajánlja az Isten, noha az istentelenek vagy hitetlenek a szavakat hallják és értik ugyan, de a jelzett dolgokban nem részesülnek, mivel azokat igaz hittel el nem fogadják: azonképpen az igéből, jegyekből és jelzett dolgokból álló sákramentomok is igaz és hathatós sákramentomok maradnak, melyek nemcsak jelzik a szent dolgokat, hanem Isten ajánlása folytán meg is vannak bennök a jelzett dolgok, habár a hitetlenek nem fogadják is el az ajánlott dolgokat. Ennek nem Isten az oka, aki ad és ajánl, hanem oka ennek az emberek bűne, akik hit nélkül és méltatlanul veszik el a jegyeket, akiknek hitetlensége az Isten hűségét nem semmisíti meg. (Róm. 3,3)

12. Mivel már a sákramentomok mivoltát mindjárt elől előadtuk, egyszersmind közben azt is megmagyaráztuk, hogy mi végre szereztettek: nem szükséges az egyszer már mondottakat unalomig ismételtetni; következésképpen szólunk egyenként az újszövetségi nép sákramentomairól.

XX. RÉSZ

A szent keresztségről

I. A keresztséget Isten szerzette és szentelte meg. Először keresztelt János, aki Krisztust a Jordán vizébe bemerítette. (Máté 3,6-16) Innen ment az által az apostolokra, akik szintén vízzel kereszteltek. Az Úr határozottan megparancsolta nekik, hogy az evangéliomot

hirdessék és kereszteljének az Atyának és a Fiúnak és a Szentléleknek nevébe. (Máté 28,19 Márk 16,15-16) És mikor a zsidók azt kérdezték Pétertől, hogy mit cselekedjenek, ő így szólt: Keresztelkedjete meg mindnyájan a Jézus Krisztus nevébe, a bűnöknek bocsánatára és veszitek a Szentléleknek ajándékát. (Csel. 2,38) Ezért némelyek a keresztséget az Isten népe közé felavató jegynek nevezték, amellyel tudniillik Isten választottai felavattatnak az Istennek.

2. Isten egyházában csupán csak egy keresztség van (Eféz. 4,5) és elég is egyszer megkeresztelkedni, vagyis Istennek szenteltetni. Az egyszer elfogadott keresztség pedig az egész életen keresztül tart, és ez, az Isten gyermekeivé való fogadtatásunknak örök pecsége. Mert a Krisztus nevébe való megkeresztelkedés annyi, mint az Isten fiainak szövetségébe és családjába, tehát örökségébe való beírás, felavatás és befogadás, sőt már most, az Isten nevéből való elnevezés, azaz hogy Isten fiának nevezés, úgyszintén a bűnök szennyétől való megtisztulás és az új és ártatlan életre Isten különféle kegyelmével való megajándékoztatás. (Zsid. 10,22-23 1 Pét. 3,21) A keresztség e szerint emlékezetben tartja és megújítja Istennek a halandók nemzetsége iránt megbizonyított igen nagy jótéteményét. (Róm. 5,8-9) Mert mindnyájan bűnök szennyjében születünk (Zsolt. 51,7) és harag fia vagyunk; Isten pedig, aki gazdag az irgalmasságban, (Eféz. 2,4) megtisztít minket a bűnökből, ingyen, az Ő Fiának vére által (1 Kor. 6,11) és Ő benne minket fiaivá fogad és így minket szent szövetséggel magához csatol s különféle ajándékaival gazdagít, hogy új életet élhessünk. (Tit. 3,5)

3. Mindezeket megpecsételi a keresztség. Mert Isten a Szentlélek által belsőképpen újjászül, megtisztít és megújít bennünket, külsőképpen pedig a legnagyobb ajándékok megpecsételését nyerjük a vízben, amely azokat a nagy jótéteményeket is megjeleníti és mintegy szemmel láthatóan feltárja előttünk. Ezért keresztelkedünk meg, azaz mosatunk vagyis hintetünk meg látható vízzel. A víz ugyanis a szennyet lemossa, az elalélt és felhevült testeket felüdíti és megfrissíti. Isten kegyelme pedig ezeket a jótéteményeket nyújtja a lelkeknek még pedig láthatatlan, vagyis lelki módon.

4. Viszont a keresztség jegye által elkülönít minket Isten minden másféle vallástól és néptől és önmagának szentel tulajdonul. Annakokáért mi, mikor megkeresztelkedünk, vallást teszünk hitünkről és kötelezzük magunkat Isten iránt való engedelmességre és a testiségnek megöklésére, új életre; és így Krisztus vitézkedő seregébe beíratunk, hogy életünk egész folyama alatt harcoljunk a világ, a sátán és saját testünk ellen. (Róm. 6,2-4) Ezenkívül az egyház egy testül keresztelkedünk meg, (Gal. 3,27-28) hogy az egyház minden tagjával egyugyanazon vallásban és egymás iránt való kölcsönös kötelelességekben szépen megegyezünk. (1 Kor. 12,13)

5. Hisszük, hogy a keresztségnek legtökéletesebb alakja az, mellyel maga Krisztus megkeresztelkedett és amellyel kereszteltek az apostolok. Tehát, amiket azután emberi találmányból hozzáadtak és alkalmaztak az egyházban, azokat nem tartjuk szükségeseknek a keresztség tökéletes voltára nézve; ilyesfélék: az ördögűzés, aztán az égő gyertya, olaj, só, nyál és egyéb hasonló dolgok, valamint az is, hogy a keresztséget évenként kétszer többféle ceremóniával megszentelik. Mert mi azt hisszük, hogy az egyháznak egyetlen keresztségét Isten az első szerezteskor megszentelte és az ige által megszenteli s most is fogatos az, az Isten első megáldása következtében.

6. Tanítjuk, hogy az egyházban a keresztséget nem szabad asszonyoknak vagy bábáknak kiszolgáltatni, mert Pál apostol eltiltotta az asszonyokat az egyházi szolgálatoktól, (1 Kor. 14,34) már pedig a keresztség az egyházi szolgálatokhoz tartozik.

7. Kárhoztatjuk az anabaptistákat, akik tagadják, hogy a hívőktől született kisdedeket meg kell keresztelni. Minthogy már az evangéliumi tudomány szerint ezeké a mennyeknek országa és ők az Isten szövetségében bennevannak: ugyan miért ne közölnök velök az Isten szövetségének jegyét? Miért ne avatnók fel őket a szent keresztség által, holott ők bennevannak az Isten egyházában és Istennek tulajdonai? Kárhoztatjuk az anabaptistákat más egyéb tanítmányaikért is, amelyek az Isten igéjével merőben ellenkeznek. Mi tehát nem vagyunk anabaptisták és nincs is velök semmi közünk semmiféle dolgukban.

XXI. RÉSZ

Az Úr szent vacsorájáról

1. Az Úr vacsoráját, (1 Kor. 11,20) melyet az írás Úr asztalának és eucharistiának azaz hálaadásnak (Máté 26,26 Márk 14,23) is nevez, azért hívjuk általában vacsorának, mert azt Krisztus amaz Ő utolsó vacsorázása alkalmával szerette és most is azt jeleníti meg előttünk és abban a hívők lelki eledellel és itallal táplálkoznak. Az úrvacsorának szerzője ugyanis nem angyal, avagy ember, hanem maga az Isten Fia, a mi Urunk Jézus Krisztus, aki azt legelőször szentelte egyháza számára. Ama megszentelés vagy megáldás pedig megmarad még most is mindazoknál, akik nem más vacsorát szolgáltatnak ki, hanem magát azt, amelyet az Úr szerzett, amelynél az Úr vacsorája szerzettetési igéit hangoztatják és igaz hittel minden tekintetben egyedül Krisztusra néznek, akinek mintegy a kezeiből veszik mindazt, amiben az egyház szolgálata szolgálatát folytatja részeseülnek.

2. E szent szertartással az Úr élénk emlékezetben akarja tartani a halandó emberi nemzetség iránt tanúsított igen nagy jótéteményét, nevezetesen azt, hogy Ő, aki testének halálra adásával és vérének kiontatásával minden bűnünket megbocsátotta és az örök haláltól és a sátán hatalmából minket megváltott, most már saját testével táplál és vérével itat, amelyek - ha azokat igaz hittel, lelkiképpen élvezzük - az örök életre táplálnak bennünket. És ez a nagy jótétemény mindannyiszor megújul, valahányszor az Úr vacsoráját kiszolgáltatják. Mert az Úr mondá: Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre. (Luk. 22,19) E szent vacsora egyszersmind tanúbizonyság arról, hogy az Úr teste valósággal halálra adatott érettünk és az Ő vére a mi bűneink bocsánatára ontatott ki, hogy hitünk ne ingadozzon.

3. És csakugyan ebben a sákramentomban az Úr szolgálja látható módon, külsőképpen megjeleníti és mintegy szemmel láthatóvá teszi azt, amit belsőképpen, láthatatlan módon maga a Szentlélek teljesít lelkünkben. Külsőképpen osztja az Úr szolgálja a kenyeret, e szavakat mondván: Vegyétek, egyétek, ez az én testem; vegyétek és osszátok el egymás között; igyatok ebből mindnyájan, ez az én vérem. (Márk 14,22-25) A hívők tehát azt fogadják el, amit az Úr szolgálja ad nekik és eszik az Úr kenyerét és isznak az Úr poharából; azonközben belsőképpen Krisztusnak a Szentlélek által való munkálkodása következtében magokhoz veszik az Úr testét és vérével s azokkal táplálkoznak az örök életre. (János 6,55)

Mert Krisztus teste és vére valóságos étel és ital az örök életre, és az úrvacsorában a legfőbb őmaga Krisztus, amennyiben Ő adatott halálra érettünk és Ő a mi Megváltónk. Nem is tőrjünk, hogy az Ő helyébe valami egyebet tegyenek.

4. Hogy pedig minél helyesebben és világosabban megértse kiki, hogy Krisztus teste és vére mimódon étele és itala a hívőknek, és hogy miként fogadják azt a hívők az örök életre: még ezt a néhány szót ide iktatjuk. Az evésnek nemcsak egy módja van; nevezetesen van testi evés, mikor az ember az eledelt szájába veszi, fogaival megrágja és lenyeli. Az evésnek eme módja szerint a kapernaumbeliek egykor azt hitték, hogy így kell majd enniök az Úr testét. De az Úr megcáfolta őket. (Ján. 6,63) Mert valamint a Krisztus testét, bűn és iszonyatosság nélkül testiképpen megenni nem lehet: azonképpen nem is testnek való eledel az. Ezt mindenki kénytelen bevallani. Mi tehát helytelenítjük a pápák határozmányai között az ide vonatkozó kánont, (Ego Berengarius de consecrat. distinct. 2.) mert az ő hívők nem hitték, és mi sem hisszük, hogy Krisztus testét testi szájjal, testiképpen és valósággal kell enni.

5. Van a Krisztus testének lelkiéppen való evése is; de arról nem úgy kell vélekedni, mintha maga az eledel változnék át lélekké, hanem úgy, hogy az Úr teste és vére, megtartván a maga lényegét és tulajdonságát, lelkiéppen közöletik velünk, teljességgel nem testi, hanem lelki módon, a Szentlélek által, aki tudniillik az Úr testének és véreinek érettünk történt halálra adásával szerzett javakat: a bűnbocsánatot, a megváltást és az örök életet sajátunkká teszi és velünk közli, úgy hogy Krisztus él bennünk és mi élünk Őbenne, és azt cselekszi, hogy igaz hit által részeseivé leszünk Annak, aki lelkünknek eledele és itala, azaz a mi életünk. Mert miképpen a testi eledel és ital nemcsak üdíti és erősíti, hanem életben is megtartja testünket: aképpen Krisztusnak érettünk halálra adott teste és érettünk kiontatott vére lelkünket nemcsak erősíti és üdíti, hanem életben is megtartja; ám nem amennyiben testiképpen esszük, illetőleg isszuk, hanem amennyiben Istennek Lelke lelkiéppen közli velünk azokat; mert az Úr mondja: A kenyér, melyet Én adok, az Én testem, melyet adok e világ életéért; (Ján. 6,51) továbbá: A test (tudniillik testiképpen véve) nem használ semmit, a lélek az, mely megelevenít. A beszédek, melyeket Én szólok nektek, lélek és élet. (Ján. 6,63)

6. És valamint az eledelt evés által kell magunkhoz venni, hogy bennünk hasson és sikerét rajtunk megmutassa, mivel ha félretesszük, akkor nincs hasznunkra: éppenígy Krisztust is hittal kell elfogadnunk, hogy a miénk legyen s bennünk éljen és mi Őbenne. Mert maga mondja: Én vagyok az életnek ama kenyere, aki Énhozzám jó, semmiképpen meg nem éhezik és aki hiszen Énbennem, nem szomjuhozik meg soha. (Ján. 6,35) Viszont: Aki engemet ejénd, él az is Én általam és az Énbennem lakozik és én is abban. (Ján. 6,56-57) Mindezekből világos, hogy mi nem valami képzelt eledelt értünk a lelki eledel alatt, hanem igenis magát az Úrnak érettünk halálra adott testét, melyben azonban a hívők nem testiképpen, hanem lelkiéppen hit által részesülnek. E dologra vonatkozólag a mi Megváltó Krisztus Urunk tanítását követjük minden tekintetben, amint meg van írva János evangélioma hatodik részében.

7. És az Úr testének ilyenmó evése és véreinek illetén való ivása annyira szükséges az idvességre, hogy nélküle senki meg nem tartathatik. Ez a lelkiéppen való evés és ivás azonban az úrvacsorán kívül is történik, amikor és ahol az ember hisz a Krisztusban. Erre céloz valószínűleg Augustinus eme kifejezése: Mit készíted fogadat és gyomrodát? Higgy és ettél.

8. Az említett lelki evésen kívül van sákramentomi evése is az Úr testének, amikor a hívő nemcsak lelkiképpen és belsőleg részesül az Úr valóságos testében és vérében, hanem az Úr asztalához járulván, külsőképpen is elfogadja az Úr testének és vérének látható sákramentomát. A hívő ugyanis már előbb, mikor hitt, részesült az életet adó táplálékban és továbbra is élvezi azt; de még egyebet is nyer, mikor a sákramentomot elfogadja. Mert az Úr testével és vérével való egyesülés folytonosságában előbb halad és így hite hovatovább lánggra gyúl, gyarapodik és a lelki eledellel felüdül. Mert míg élünk, a hit folytonosan gyarapodik. És aki a sákramentomot külsőképpen igaz hittel veszi: az nem csupán jegyet vesz magához, hanem amint mondtuk, magában a jelzett dologban is részesül. Emellett engedelmeskedik az Úr rendelkezésének és parancsának; vidám szívvel ad hálát úgy a saját maga, mint az egész emberi nemzetség megváltásáért; az Úr halálának hű emlékezetét átéli és az egyház előtt bizonyoságot tesz arról, hogy mely testnek a tagja; viszont a sákramentomban részesülők biztosítékot nyernek afelől, hogy nem csupán általában adatott halálra az emberekért az Úr teste és ontatott ki az Ő vére, hanem különösbbe is minden egyes hívőért, aki a sákramentomban részesül, akinek is az, az örök életre való eledel és ital. (Gal. 2,20)

9. Egyébiránt, aki hit nélkül járul az Úr e szent asztalához, az csak a (külső) sákramentomban részesül, de nincs része a sákramentom lényegében, melyben élet és idvesség van. Az ilyenek méltatlanul esznek az Úr asztaláról. Akik pedig méltatlanul esznek az Úr kenyeréből és úgy isznak az Ő poharából, vétkeznek az Úr teste és vére ellen és ítéletet esznek és isznak önmagoknak. (1 Kor. 11,27-28) Mert nem igaz hittel járulnak oda, gyalázzal illetik Krisztus halálát s ennél fogva kárhozatot esznek és isznak önmagoknak.

10. Krisztus testét és vérének tehát nem olyan módon kötjük össze a kenyérral és borral, hogy azt mondjuk, miszerint maga a kenyér a Krisztus teste, ha szinte sákramentomi vonatkozásban az; vagy hogy azt mondjuk, hogy a kenyér színe alatt a Krisztus teste testiképpen ott lappang, úgy hogy Őt a kenyér színe alatt is kell imádni; avagy pedig, hogy aki a jegyet elfogadja, az részesül magában a jelzett dologban is. Krisztus teste az égben van az Atyának jobbján. (Márk 16,19 Zsid. 8,1 12,2) Oda fel kell tehát emelkedni a szíveknek és nem a kenyeren csüggeni és az Urat nem a kenyérben kell imádni. Mindamellett az Úr nincs távol az úrvacsorát ünneplő egyházától. A nap bár távol van tőlünk az égen: mégis hatásában jelen van közöttünk; mennyivel inkább jelen van közöttünk Krisztus, az igazság napja. (Mal. 4,2) Jóllehet testére nézve tőlünk távol az égben van, de jelen van velünk, (Máté 28,20 Gal. 4,6) nem testileg ugyan, de lelkileg az Ő életet adó munkálkodása által, amiképpen utolsó vacsorázása alkalmával kijelentette, hogy velünk leend. (Ján. 14,16-17) Ebből következik, hogy a mi úrvacsoránk nem Krisztus nélkül való, hanem igenis vér nélküli és titokzatos vacsora, ahogy azt az egyetemes űs egyház nevezte.

11. Az úrvacsora kiszolgáltatása alkalmával továbbá arra intetünk, hogy megemlékezzünk arról, mely testnek lettünk a tagjaivá és ezért egyező értelemben legyünk minden atyánkfiával, szentül éljünk és sem bűnökkel, sem idegen bálványimádással magunkat be ne szennyezzük; hanem életünk végéig megmaradván az igaz hitben, szent étellel tündökölni törekedjünk.

12. Annakokáért illő, hogy midőn az úrvacsorához járulni akarunk, az apostol intése szerint magunkat előbb megvizsgáljuk, (1 Kor. 11,28 2 Kor. 13,5) főképpen arra nézve, hogy minémű

a mi hitünk? Ha vajon hisszük-e, hogy Krisztus a bűnösök megváltása és megtérésre hívása végett jött e világra? Ha vajon kiki hiszi-e, hogy azok közé tartozik, akiket Krisztus megváltván, idvezített? Vajon kiki szilárdan elhatározta-e magát, hogy bűnös életét megváltoztatja, szentül él és az Úr segédelmével megmarad az igaz vallásban és atyafiaival való egységben és méltó hálát ad Istennek a megváltásért?

13. Az úrvacsora kiszolgáltatásának legegyszerűbb és legkiválóbb rendje, módja és alakja véleményünk szerint az, amely az Úr szerzésének és az apostoli tanításnak pontosan megfelel, (Csel. 2,42) amely nevezetesen áll az Isten igéje hirdetéséből, buzgó imádságokból, az Úr szerzési igéinek ismétléséből, teste evéséből s vére ivásából, az Úr haláláról való üdvös megemlékezésből, hitbuzgó hálaadásból és az egyház testével való szent egyesülésből.

14. Helytelenítjük tehát azok eljárását, akik az úrvacsora egyik alkotó részét, nevezetesen az Úrnak poharát a hívóktól elvonták. Mert ők súlyosan vétkeznek az Úr rendelése ellen, aki így szól: Igyatok ebből mindnyájan, (Máté 16,27) amit a kenyérről nem mondott oly határozottsággal.

15. Hogy a mise vajon milyen volt hajdan az ősoknél, vajon tűrhető-e avagy nem? azt most nem vitatjuk. Ezt azonban bátran kinyilatkoztatjuk, hogy a mise, amint az manapság az egyetemes római egyháznál gyakorlatban van, a mi egyházainkban igen sok és igen helyes oknál fogva - melyeket rövidség kedvéért egyenként most nem részletezünk - eltöröltetett. Bizonyára nem helyeselhetjük, hogy az áldásos cselekményből hiábavaló látványosság lett, amely szintén fizetéses, vagy bérért végzett dolog, és hogy azt mondogatják, hogy abban a pap magát az Úr testét teremti elő és azt áldozza meg valósággal élők és holtak bűneinek bocsánatáért, sőt mi több, az égben lakó szentek tiszteletére és magasztalására vagy emlékezetére stb.

XXII. RÉSZ

A szent és egyházi gyülekezetekről

1. Ámbár mindenkinek szabad a szentírást otthon magánosan olvasgatni és az igaz vallásban való oktatás folytán kölcsönösen épülni: mégis bizonyára szükség van a hívók szent gyülekezeteire, vagyis egyházi összejöveteleire, avégett, hogy Isten igéjét a népnek rendesen hirdessék, nyilvánosan könyörgéseket és imádkozásokat tartsanak, továbbá a sákramentumokat rendesen kiszolgáltassák és a szegények számára és az egyház minden megkívántató költségének vagy szükségletének fedezésére gyűjtéseket eszközöljenek. Mert bizonyos dolog, hogy az apostoli és első egyházban az ilyen nemű gyülekezeteket minden hívó buzgón látogatta. Akik ezeket becsmérik és tőlök elszakadnak: azok megvetik az igaz vallást; az ilyeneket a lekipásztorok és istenfélő hatóságok szorgalmazzák, hogy továbbra is konokul el ne zárkózzanak és a szent gyülekezeteket ne kerüljék.

2. Az egyházi gyülekezetek azonban ne legyenek titkosak és elrejtettek, hanem nyilvánosak és gyakoriak, hacsak a Krisztus és az egyház ellenségeinek üldözése a nyilvánosságot nem

akadályozza. Mert tudjuk, hogy hajdan, a római fejedelmek zsarnoksága alatt, az első egyház rejtékhelyeken tartott gyülekezései milyenek voltak.

3. A hívők egybegyülekezési helyei pedig tisztességesek és az Isten egyházához minden tekintetben méltók legyenek. Válasszanak tehát e célra tágas épületeket vagy templomokat, de távolítsanak el azokból minden olyas dolgot, ami az egyházhoz nem illik. Szereljék föl mindennel, az illedelem, a szükséglet és a kegyes tisztességhez képest, hogy ne hiányozzék semmi, ami az istentisztelethez és az egyházi használatra szükséges.

4. Amiképpen pedig hisszük, hogy Isten nem lakozik kézzel csinált templomokban, (1 Kir. 8,27 Csel. 17,24) azonképpen azt is tudjuk, hogy az Istennek és az Ő imadására szentelt helyek, Isten igéjére és a szent használatra való tekintetből nem közönséges, hanem szent helyek, és akik azokban megfordulnak, tartoznak magokat tiszteletteljesen és szerényen viselni, mint akik szent helyen, Istennek és szent angyalainak színe előtt vannak.

5. Távol kell tehát tartani a keresztyének templomaitól és imaházaitól minden öltözködési fényűzést, minden kevélységet és mindazt, ami a keresztyén alázatossághoz, fegyelemhez és szerénységhez nem illik. A templomok igazi ékessége nem az elefántcsont, nem az arany és drágakövek, hanem azoknak az egyszerűsége, kegyessége és erényei, akik a templomban forgolódnak.

6. Minden pedig illendően és rendben történjék az egyházban; általában épülésre legyen minden. (1 Kor. 14,26.40) Némuljon el tehát minden idegen nyelv a szent gyülekezetekben. Mindent a közönség nyelvén adjanak elő, amelyet az azon helybeli emberek a gyülekezetben megértenek.

XXIII. RÉSZ

Az egyházi könyörgésekről, az éneklésről és a kánoni órákról

1. Bizonyára mindenkinek szabad imádkozni magánosan bármely nyelven, amelyet ért; (Márk 11,24 Ján. 14,13-14 Jak. 1,5) ámde a nyilvános könyörgéseket a szent gyülekezetekben, közönséges, azaz mindenki előtt ismeretes nyelven kell tartani. A hívők minden imádsága, egyedül Krisztus közbenjárása által egyedül Istenhez szálljon fel, hitből és szeretetből. Krisztus Urunk főpapi tiszte és az igaz vallás megtiltja égi szentek segítségül hívását, vagy ezeknek közbenjárókul való felhasználását. Könyörögni kell pedig a polgári hatóságért, a királyokért és minden méltóságban levőkért, (1 Tim. 2,2) az egyház szolgálóiért és az egyházak minden szükségletéért. A háborúságok közepett pedig, főképpen ha azok az egyházat sújtják, mind magánosan, mind nyilvánosán szünetlenül kell könyörögni.

2. Viszont szabad akaratból kell könyörögni, nem kényszerűségből, nem is valamely bérért. Az sem illő dolog, hogy az imádkozást babonáságból helyhez kössék, mintha másutt nem volna szabad imádkozni, csakis a templomban. Nem szükséges az sem, hogy a közönséges könyörgések alakra és időre nézve minden egyházban egyformák legyenek. Minden egyház ugyanis éljen a maga szabadságával. Sokrates az ő egyháztörténelmében azt írja, hogy egy

vidéken sem találhatsz sehol két olyan egyházat, amely az imádkozásra nézve teljesen egyező volna egymással. Azt vélem, - úgymond - hogy az ilyenféle különbözőségnek okozói azok, akik váltakozó időkben előjárói voltak az egyházaknak. (Hist. Eccl. Lib. 5., c. 22.) Ha mégis vannak e tekintetben összehangzó egyházak, akkor ez nagyon ajánlandó és úgy látszik, hogy a többiek szintén utánozhatják.

3. De mint akármely dologban, úgy a nyilvános könyörgésekben is mértéket kell tartani, hogy azok felette hosszadalmasak és fárasztók ne legyenek. A szent gyülekezetekben tehát az evangéliumi tudományra kell legtöbb időt fordítani és vigyázni kell arra, hogy a közönség a gyülekezetben el ne fáradjon a szerfelett hosszadalmas imádságok miatt, nehogy mikor az evangéliom hirdetését kellene hallgatni: vagy távozni kívánkozzanak, vagy az elfáradás miatt általában a gyülekezet széteszlását óhajtsák. Az ilyeneknek az egyházi beszédben az is szerfelett hosszadalmasnak tűnik fel, ami különben eléggé össze van vonva. Illő tehát, hogy a prédikátorok is mértéket tartsanak.

4. Éppenígy az éneklésben is, ahol ez a gyülekezetben szokásos, mértéket kell tartani. Az úgynevezett Gergely-féle éneklésben nagyon sok képtelenség van; ezért úgy a mi egyházaink, mint több más egyház, méltán elvetette azt. Ha vannak olyan egyházak, melyekben a hitbuzgó rendes imádkozás megvan, de az éneklés hiányzik: ezért azokat nem kell hibáztatni; mert nincs módjában mindenik egyháznak, hogy az éneklést állandósítsa. És az ősi egyház tanúságai szerint bizonyos, hogy valamint a keleti egyházakban az éneklés régóta gyakorlatban volt: úgy a nyugati egyházak is csak későbbben fogadták azt el.

5. A kánoni órákat, azaz a nap bizonyos óráira szerkesztett és a katolikusok által énekelt vagy elmondott imádságokat nem ismerte az ősi egyház, amit ezekből az órarend szerint való imádságokból és több más bizonyító okokkal is igazolni lehet. De - hogy egyebet ne mondjunk - sok érthetlenség is van azokban; annál fogva helyesen mellőzik a gyülekezetek, helyettesítvén olyan dolgokkal, melyek az Isten egyetemes egyházára nézve üdvösek.

XXIV. RÉSZ

Az ünnepekről, a böjtökről és az eledelekben való válogatásról

1. Ámbár az istentiszteletet időhöz nem kötjük, mindazáltal az idő helyes megválasztása és elrendelése nélkül nem ápolhatjuk és nem gyakorolhatjuk azt. Mindenik egyház tehát választ bizonyos időt a nyilvános könyörgésekre és az evangéliom hirdetésére, valamint a sákramentomok kiszolgáltatására. Az egyház ezen rendelkezését nem szabad senkinek a maga tetszése szerint felforgatni. Ám ha a vallás külső gyakorlására kellő időt nem engedünk, bizonyára elvonják attól az embereket a foglalkozásaik.

2. Ahonnan azt látjuk, hogy az ősi egyházakban nemcsak bizonyos órák voltak megállapítva a hetenként való egybegyülekezésekre, hanem magát az Úrnak napját, az apostoli korszaktól kezdve, ugyannerre a célra és szent nyugalomra szentelték, amit az istentisztelet és keresztyén szeretet szempontjából ma is méltán tartanak meg a mi egyházaink. A zsidó szokásra és babonáságokra ezúttal ügyet sem vetünk, amennyiben sem azt nem hisszük,

hogy egyik nap szentebb a másiknál, sem nem vélekedünk úgy, mintha a nyugalom magában véve kedves volna Isten előtt, sőt az Úrnak napját sem úgy ünnepeljük, mint szombatot, hanem szabad választás szerint.

3. Teljesen helyeseljük továbbá, ha az egyházak a keresztyén szabadság szerint az Úr születése, körülméletetése, szenvedése, feltámadása és mennybemenetele, valamint a Szentléleknek a tanítványokhoz történt elküldése emlékezetét kegyesen megünnepelik. Az embereknek vagy a szenteknek rendelt ünnepeket azonban nem helyeseljük. Mert az ünnepnapok bizonyára a törvény első táblájára vonatkoznak és egyedül Istent illetik: a szenteknek rendelt és általunk eltörölt ünnepekben pedig általában igen sok érthetetlen, haszontalan és túrhetetlen dolog van. Egyébiránt megengedjük, hogy nem haszontalan dolog az, ha a szentek emlékezetét, a maga helyén és idején, egyházi beszédekben a népnek ajánlják és az ő jó példáikat utáztás végett mindenkinek felmutatják.

4. Mennél súlyosabban kárhoztatja Krisztus egyháza a dobzódást, részegeskedést, mindennemű fajtalanságot és mértékletlenséget: annál nyomatékosabban ajánlja nekünk a keresztyén böjtöt. Mert a böjt nem egyéb, mint a kegyesek önmegtartóztatása és mértékletessége, sőt testünknek fegyelmezése, megőrizése és fékezése az időszerű szükségesség kívánalma szerint, hogy Isten előtt megalázkodjunk, a testiségtől az ápolást megvonjuk, hogy az annál könnyebben és készebben engedelmeskedjék a léleknek. Következésképpen nem böjtölnek azok, akik azokkal a dolgokkal mit sem törődnek, hanem azt hiszik, hogy akkor böjtölnek, ha napjában egyszer megtöltik a hasukat és bizonyos kiszabott időben bizonyos ételektől tartózkodnak, azt vélvén, hogy magáért e cselekedet végzéséért kedvesek az Isten előtt és ezzel valami jó dolgot cselekesznek. A böjt a kegyesek könyörgésének és minden erénynek gyámola. A próféták irataiból látható, hogy Isten előtt nem volt kedves az olyan böjt, mellyel a zsidók böjtöltek az ételtől, de a bűnöktől nem. (Ésa. 1,11 58,4-5 Jer. 14,12 Jóel 2,12 Zak. 7,5)

5. Van nyilvános és van magános böjt. Válságos időkben és az egyházra nézve siralmas körülmények közepett hajdan nyilvános böjtöt tartottak. Visszatartóztatták magokat teljesen az eledeltől egészen estig. Ezt az egész időt buzgó könyörgésekre, istentiszteletre és bűnbánatra fordították. Kevésbé különböztek ezek a gyászolástól. A próféták gyakran emlegetik ezeket, főképpen Jóel, a próféciája második részében. Ilyenforma böjtölést ma is kell tartani az egyház komor körülményei között. Magános böjtöt bárki is tarthat közülünk, a szerint, amint érzi, hogy a lélek süllyedez a jóban; addig az illető a testtől megvonja a rosszra ingerlő táplálékokat.

6. Minden böjtölésnek szabad, kész és valósággal alázatos lélekből kell származni, nem pedig az emberek tetszésének vagy kegyének megnyerése céljából, még kevésbé azért, hogy azok által az ember megigazolást akarjon kiérdemelni. böjtöljön kiki azért, hogy a testiséget féken tartsa és annál buzgóbban szolgáljon Istennek. (Máté 6,16-18)

7. A negyven napi böjtre nézve vannak ugyan bizonyságok a régi korban, de éppenséggel nincsenek ám az apostolok irataiban: tehát nem kell és nem is lehet ezt a hívőkre ráerőszakolni. Hogy hajdan a böjtölésre vonatkozólag különféle módok és szokások voltak, az bizonyos; ezért szól így Irenaeus, amaz igen régi író: Némelyek úgy vélekednek - úgymond, - hogy csakis egy nap, mások hogy két nap, mások hogy több, sőt némelyek hogy negyven nap kell böjtölni. Ez a szokásbeli különbség nem a mi korunkban kezdődött, hanem nálunknál

sokkal előbb, amint gondolom, azoknál, akik nem tartván meg egyszerűen azt, amit kezdettől fogva elibök adtak: hanyagságból vagy tudatlanságból más szokást kaptak fel. (Eusebiusnál hist. eccl. lib. 5., c. 29.) De Sokrates történetíró is azt mondja, hogy: mivel erről semmi régi feljegyzés nincs, azt vélem, hogy az apostolok kinek-kinek saját vélekedésére bízták, hogy cselekedje azt, ami jó, nem félelemből és nem kényszerítésből. (Hist. eccl. lib. 5., c. 22.)

8. Ami pedig az eledelekben való válogatást illeti, azt gondoljuk, hogy a böjtöléskor mindazt el kell vonni a testtől, ami a féltelenséget növeli, amiben felettébb kedvét leli és ami kénye szerint táplálja, legyenek azok akár halak, akár húsfélék, vagy fűszerek, csemegék, avagy kitűnő borok. Egyébiránt tudjuk, hogy Istennek minden teremtménye az ember hasznára és szolgálatára van alkotva. Minden, amit Isten teremtett, jó, (1 Móz. 1,31) és válogatás nélkül lehet azt élvezni isteni félelemmel és kellő mérsékléssel. Az apostol ugyanis azt mondja: Mindenek tiszták a tisztáknak. (Tit. 1,15) aztán: Valamit a mézárszékben árulnak, megegyétek, semmit sem tudakozván felőle a lelkiismeretért. (1 Kor. 10,25) Ugyanez az apostol azok tanítását, akik az eledelektől való tartózkodást sürgetik, gonosz lelkek tudományának nevezi. Mert az eledeleket Isten teremtette, hogy hálaadással élvezzék a hívők és azok, akik megismerték az igazságot. Mert Istennek minden teremtett állata jó és egy sem megvetendő, ha hálaadással élnek azzal. (1 Tim. 4,1-4) Ugyanő a kolossebeliekhez írott levelében (Kol. 2,18-23) rosszalja azok eljárását, akik túlságos nélkülözéssel akarják a szentség látszatát megszerezni. Annálfogva mi teljességgel rosszaljuk Tatianus követőit és az enkratitákat, továbbá Eustathius minden tanítványát, akik ellen hivatott össze a gangrai zsinat.

XXV. RÉSZ

Az ifjúság vallási oktatásáról és a betegek látogatásáról és vigasztalásáról

1. Az Úr az Ő ószövetségi népének lelkére kötötte, hogy az ifjúságot a legnagyobb gonddal és idejekorán helyesen tanítsák, sőt határozottan megparancsolta, hogy azt az Ő törvényére oktassák és neki a sákramentumok titkait megmagyarázzák. (2 Móz. 12,26-27 13,14 5 Móz. 4,9-10 6,7) Mivel pedig az evangéliomi és apostoli iratokból világos, hogy Isten az Ő újszövetségbeli népére is nem kevésbé ügyel, amennyiben nyilván bizonyosságot tesz erről, eképpen szólván: Engedjétek hozzám jőni a kis gyermekeket, mert ilyeneké a mennyeknek országa: (Márk 10,14) tehát igen helyesen cselekesznek az egyházak lelkipásztorai, akik az ifjú nemzedéket korán és szorgalmasan oktatják, lerakván a hit első alapját és híven tanítván vallásunk elemeit, megmagyarázva Isten tíz parancsolatát, az apostoli hitvallást, az úri imádságot, a sákramentumok lényegét és vallásunk más ilyenmű alapelveit és főbb hittételeit. Az egyház pedig ebben a tekintetben mutassa meg a hitét és buzgóságát azzal, hogy a gyermekeket a kátéba bevezeti, örömmel óhajtván, hogy a gyermekei kellő oktatásban részesüljenek.

2. Mivel pedig az emberek soha sincsenek nagyobb megpróbáltatásoknak kitéve, mint amikor erőtlenség miatt gyötrődnek vagy betegeskednek, amidőn úgy a test, mint a lélek a betegségek miatt elgyengül: tehát az egyházak lelkipásztorainak soha sem illik gondosabban

örködni nyájaik boldogsága fölött, mint éppen az ilyen betegségek és gyengélkedések alkalmával.

3. Látogassák meg tehát idejekorán a betegeket, viszont a betegek is kellő időben hívják el őket magokhoz, ha ugyan éppen a körülmény megkívánja; vigasztalják pedig őket és erősítsék az igaz hitben, általában gyámolítsák a sátán veszedelmes háborgatásai ellen, továbbá tartsanak a beteg mellett házi könyörgéseket, és ha szükséges, könyörögjenek a beteg egészségéért a nyilvános gyülekezetben is és legyen gondjuk arra, hogy boldogan költözzék el e világból. A pápistás beteglátogatást az utolsó kenettel egyben nem helyeseljük, mert az képtelenség és a szentírás sem helyesli.

XXVI. RÉSZ

A hívők eltemetéséről, a holtak körül való gondoskodásról, a tisztító tűzről és a szellemek megjelenéséről

1. A hívők teste, mint a Szentlélek templomai, melyek - amint helyesen hisszük - az utolsó napon fel fognak támadni, a szentírás parancsolata szerint tisztességesen és babonáskodás nélkül temetendőek el; egyszersmind azonban tartozunk az Úrban boldogan elhunytakról tisztességesen megemlékezni és hátramaradott övéik, nevezetesen özvegyeik és árváik iránt a kegyelet minden kötelességét teljesíteni. A holtak körül való másnemű gondoskodásról nem tanítunk. Helytelenítjük tehát főképpen a cynikusokat, akik a holtak hulláit elhanyagolják, akár annyiban, hogy azokat közönyösen és tiszteletlenül a földbe hányva, az elhunytakról soha egy jó szót sem szólnak, akár annyiban, hogy az ő hátramaradott hozzátartozóikkal legkevésbé sem törődnek.

2. Viszont helytelenítjük azok eljárását is, akik a holtakkal szerfelett és fonák módon foglalkoznak, akik a pogányok módjára halottaik felett jajgatnak, (a mérsékelt gyászt, melyet az apostol szintén megenged, (1 Thess. 4,13) nem rosszaljuk és embertelen dolognak ítéljük, ha valaki éppen semmi fájdalmat sem érez), továbbá a holtakért áldozatokat visznek és bérért bizonyos imádságokat mormognak el, abban a téves hiedelemben lévén, hogy ilyes szolgálatukkal és halotti siránkozásukkal megszabadítják övéiket azoktól a kínoktól, amelyekbe azok a halál folytán jutottak.

3. Mert azt hisszük, hogy a hívők a testi halál után azonnal Krisztushoz költöznek, annál fogva ők teljességgel nem szorulnak az élőknek a holtakért való tisztességtételeire vagy könyörgéseire, általában semminemű szolgálataira. Hasonlóképpen hisszük, hogy a hitetlenek egyenesen a pokolba vettetnek, ahonnan az istentelenek előtt nem nyílik fel a kivezető út, az élők bárminemű szolgálataiért sem.

4. Amit pedig némelyek a tisztító tűzről tanítanak, az ellenkezik ezzel a keresztyéni hittel: Hiszem bűneimnek bocsánatát és az örök életet; továbbá ellenkezik a Krisztus által való tökéletes megtisztulással és az Úr következő mondásaival: Bizony, bizony mondom nektek, aki az én beszédemet hallgatja és hiszen Annak, aki engem elbocsátott, örök élete legyen és kárhozatra nem megy, hanem átalment a halálból az örök életre; (Ján. 5,24) továbbá: Aki

megfürdött, nem szükség, hanem csak hogy lábait mossa meg, mert mindenestől tiszta; ti is tiszták vagytok. (Ján. 13,10)

5. Amit meg a szellemekről, vagy a megholtak lelkeiről mondogatnak, hogy koronként az embereknek megjelennek és ezektől olyan szolgálatokat kérnek, amelyekért megszabaduljanak: az ilyesféle megjelenéseket a sátán gúnyolódásai, cselei és csalásai közé számítjuk, aki miként átváltoztathatja magát világosság angyalává: úgy arra is törekszik, hogy az igaz hitet felforgassa, vagy kétségessé tegye. Az Úr megtiltotta az ó-szövetségben az igazságnak holtaktól való tudakozását és a szellemekkel való bárminemű közlekedést. (5 Móz. 18,11) Ama gazdagnak pedig, midőn kínlódott, megtagadtatott az atyafiaihoz való visszatérés, amint az evangéliom elbeszéli, mert az isteni szózat világosan mondja: Vannak Mózesök és prófétáik, hallgassák őket. Ha Mózesre és a prófétákra nem hallgatnak, annak sem hisznek, ha valaki a holtak közül feltámadna is. (Luk. 16,29-31)

XXVII. RÉSZ

Az istentiszteleti szertartásokról, a vallásos szokásokról és a közömbös dolgokról

1. Az ószövetségi nép számára hajdan vallásos szokások voltak rendelve, mint bizonyos nevelési eszköz azok részére, kik a törvény alatt, mint nevelő és gyám alatt őriztettek. (Gal. 3,23) De minekutána eljött a Megváltó Krisztus és eltörölte a törvényt: mi hívők nem vagyunk többé a törvény alatt (Gal. 3,25) és megszűntek a vallásos szokások, a ceremóniák is, amelyeket az apostolok úgyanhogy nem akartak a Krisztus egyházában megtartani avagy megújítani, hogy határozottan kijelentették, miszerint semminemű terhet nem akarnak rárakni az egyházra. (Csel. 15,10) Ha tehát a Krisztus egyházában az ószövetségi egyház módjára szaporítanók a vallásos szokásokat és szertartásokat, bizonyára úgy tűnnék föl, mintha a zsidós intézményt hoznók be, vagy állítanók vissza. Éppen ezért legkevésbé sem helyeseljük azok véleményét, akik azt látták szükségesnek, hogy Krisztus egyházát sokféle és különböző szertartásokkal, mint valami nevelési eszközzel korlátozzák. Mert, ha már az apostolok az isteni rendeltetésű vallásos szokásokat és szertartásokat sem akarták a keresztyén népre rárakni: vajon okos ember ráerőszakolhatná-e arra az emberi találmányokat? Minél inkább szaporodik az egyházban a szertartások száma: annál nagyobb csorbát szenved nemcsak a keresztyén szabadság, hanem maga Krisztus és a benne való hit is; amennyiben a köznép a szertartásokban keresi azt, amit egyedül Isten Fiában a Jézus Krisztusban kellene hit által keresnie. Elégséges tehát a hívőknek néhány egyszerű, józan és Isten igéjével nem ellenkező szertartás.

2. Hogyha pedig az egyházakban különböző szertartások fordulnak elő: abból ám ne következtesse senki, hogy az egyházak ellenkezésben vannak egymással. Sokrates azt mondja, hogy lehetetlen volna összeírni városenként és tartományonként az egyházaknak minden szertartását. Egy vallásfelekezet sem tartja szem előtt ugyanazokat a szertartásokat, még ha rájuk vonatkozólag ugyanazt a tant fogadja is el. Mert azok, akik ugyanazon hiten vannak, eltérnek egymástól a szertartások tekintetében. (Hist. eccl. lib. V., c. 22.) Manapság

is a mi egyházainkban eltérő szertartások vannak az úrvacsora kiszolgáltatására és némely más dologra nézve: ámde a tanra és hitre nézve nem különbözünk egymástól, sem emiatt egyházaink egysége és közössége nem bomlik fel. Az efféle szertartásokat, mint közömbös dolgokat illetőleg, mindig szabadsággal jártak el az egyházak. Ezt cselekszük ma mi is.

3. De óvatosságra figyelmeztetünk mindenkit, hogy közömbös dolognak ne tekintse a misét és a képeknek templomban való tartását, mint ahogy némelyek szokták, holott azok valósággal nem közömbös dolgok. Közömbös dolog az (mondja Hieronymus Augustinusnak), ami sem nem jó, sem nem rossz, úgy hogy, akár teszed, akár nem teszed, azért abból sem igazzá, sem igaztalanná nem leszesz. Mihelyest tehát a közömbös dolgokat erőnek erejével a hitvallástételre vonatkoztatják: azok megszűnnek szabadok lenni; amiként Pál apostol magyarázza, hogy szabad húst enni, hogyha valaki nem figyelmeztet rá, hogy az a bálványoknak van szánva, ellenkező esetben nem szabad, (1 Kor. 8,10 10,27-28) mert aki azt eszi, már az evéssel úgy tűnik föl, mint aki a bálványimádást helyesli.

XXVIII. RÉSZ

Az egyház javairól

1. Krisztus egyházának vannak javai a fejedelmek bőkezűségéből és a hívek adakozásából, akik vagyonukat az egyháznak adományozták. Vagyonra ugyanis szüksége van az egyháznak és eleitől fogva volt vagyona, az egyházi szükségletek fedezése végett. Ám az egyház javainak helyes felhasználása hajdan az volt és most is az, nevezetesen: az iskolákban és szent gyülekezetekben a tanításnak, meg a közönséges istentiszteletnek, a szertartásoknak, és a szent épületeknek fenntartása, továbbá a tanítóknak, tanulóknak és szolgáknak minden szükséges dologgal való ellátása és főképpen a szegények segítése és gondozása. Válasszanak azonban istenfélő, okos és a gazdálkodásban gyakorlott férfiakat, akik az egyházi javakat kellőképpen kezeljék.

2. Ha pedig az egyház vagyona mostoha időjárás és egyesek vakmerősége, tudatlansága vagy kapzsisága következtében veszendőbe jutna: kegyes és értelmes férfiak térítsék azt vissza a szent cél javára. Mert az egyházfosztogató visszaélést nem szabad megtűrni. Tanítjuk tehát, hogy a tudomány, az istentisztelet és az erkölcsiség tekintetében megromlott iskolákat és intézeteket javítani, reformálni és a szegények segélyezését buzgósággal, lelkiismeretesen és bölcsen rendezni kell.

XXIX. RÉSZ

A nőtlenségről, házasságról és háztartásról

I. Akiknél megvan a nőtlenség rendkívüli adománya, úgy hogy szívvel-lélekkel tiszták és önmegtartóztatók s szerfelett nem is gerjedelmesek: ám szolgáljanak abban a hivatásban az

Úrnak, ameddig érzik, hogy megvan bennök az az isteni ajándék; de másokkal szemben ne kérkedjenek, hanem szolgáljanak az Úrnak állhatatosan, egyszerűségben és alázatosságban. Az ilyenek az isteni dolgok ellátására alkalmasabbak, mint azok, akiket a család magánügyei akadályoznak. De viszont, ha ez az adomány elvétetvén tőlük, folytonosan vágyat éreznének magokban, gondoljanak amaz apostoli szavakra: Jobb házasságban élni, mint égni. (1 Kor. 7,9)

2. Mert a házasságot (mint a mértékletlenség gyógyító szerét, sőt mint magát az önmegtartóztatást), Isten rendelte, (Máté 19,5-6) aki azt dúsan meg is áldotta, (1 Móz. 1,28) azt akarván, hogy a férfi és nő elválhatatlanul, kölcsönösen ragaszkodjanak egymáshoz és a legbensőbb szeretetben és egyetértésben éljenek együtt. Ezért mondotta az apostol is: Tisztességes minden tekintetben a házasság és a szeplőtlen házasság. (Zsid. 13,4) És másutt így szól: Ha férjhez megy is a szűz, nem vétkezik. (1 Kor. 7,28) Kárhozzátjuk tehát a többnejűséget és azokat, akik a másodszer való házasságra lépést rosszalják.

3. Tanítjuk, hogy a házasságot az Úr félelmében, törvényszerűen kell kötni és nem azoknak a törvényeknek ellenére, melyek bizonyos íziglen megtiltják azt, hogy vérfertőztető egybekelés ne történjék. A házasságot a szülék vagy az ő helyetteseik beleegyezésével kell kötni és kiválóan arra a célra, amelyre az Úr a házasságot szerette; továbbá tartsák szentnek azt a házaspárt, az ő legbensőbb hűségökkel, kegyességökkel, szeretetökkel és tisztaságukkal. Annálfogva kerülni kell a viszálykodást, egyenetlenséget, bujaságot és házasságtörést.

4. Az egyházban bíróságokat és feddhetetlen bírákat kell rendszeresíteni, akik a házasság felett őrökdenek és mindennemű szemérmertlenséget megfékezzenek s minden házassági viszálykodást elintézzenek.

5. A szülék gyermekeiket az Úr félelmében neveljék; gondoskodjanak róluk, megemlékezvén az apostoli intésről: Ha valaki az övéire s főképpen a házanépére gondot nem visel: az a hitet megtagadta és alábbvaló a hitetlennél. (1 Tim. 5,8) Kiváltképpen tanítsák az övéiket tisztességes mesterségekre, hogy magokat eltarthassák; tartsák távol őket a henyeségtől és ápolják bennök az Isten iránt való bizodalmat, hogy se bizodalmatlanságba, se helytelen önbiztonságba, se rút fősvénységbe ne merüljenek, hogy aztán e miatt jó gyümölcsöt ne teremjenek.

6. És kétségtelen dolog, hogy azok a cselekedetek, amelyeket a szülék igaz hittel, házassági frigyök és háztartási tisztök szerint visznek véghez: mindezek Isten előtt szent és valósággal jó cselekedetek és éppen oly kedvesek Ő előtt, mint az imádkozás, böjtölés és alamizsnálkodás. Mert így tanítja ezt Pál apostol is, különösen Timótheushoz és Titushoz írott leveleiben.

7. Ugyanezen apostollal együtt, a sátáni tanítmányokhoz számítjuk azoknak a tanítását, akik a házasságot megtiltják, vagy nyilvánosan gyalázzák, vagy alattomban gúnyolják, mintha az nem volna szent és tiszta dolog. Megvetjük a tisztátalan nőtlenséget, a képmutatók titkos és nyilvános bujálkodásait és paráználkodásait, akik önmegtartóztatást színlelnek, holott a legkicsapongóbbak. - Mindezeket mégítéli az Isten. A gazdagságot és gazdagokat, ha kegyesek és gazdagságukkal helyesen sáfárkodnak, nem vetjük meg. De megvetjük az apostolikusok szerzetét.

XXX. RÉSZ

A hatóságról

1. Mindennemű hatóságot Isten maga rendelt, az emberi nemzetség békessége és nyugalma céljából, még pedig úgy, hogy az az első helyet foglalja el a világon. Ha a hatóság az egyháznak ellenfele, akkor igen sok akadályt és zavart okozhat, ha azonban barátja, sőt tagja az egyháznak, akkor ennek leghasznosabb és legkiválóbb tagja, amely igen sokat használhat és általában hathatós támogatást nyújthat.

2. Kiválóan kötelessége a közbékességre és nyugalomra való felügyelet és annak fenntartása. Ezt bizonyára soha sikeresebben nem éri el, mintha maga is valósággal istenfélő és vallásos, aki tudniillik az Isten népe kegyeséletű királyainak és fejedelmeinek példája szerint az igazság hirdetését és a józan hitet előmozdítja, a hazugságokat és minden babonát mindenféle hitetlenséggel és bálványimádással együtt kiirtja és az Isten egyházát megoltalmazza. Általában véve azt tanítjuk, hogy a vallásról való gondoskodás főképpen a kegyes érzelmű hatóságokra tartozik. Annakokáért tartsa kezében Isten igéjét és gondoskodjék arról, hogy ezzel ellenkező dolgot ne tanítsanak; viszont Isten igéje szerint szerkesztett jó törvényekkel igazgassa és a fegyelemben, kötelességben és engedelmisségben tartsa meg az Istentől reá bízott népet. Igazságos ítélettel szolgáljon igazságot, ne legyen személyválogató és ajándékokat ne fogadjon el; az özvegyeket, árvákat és szorongatottakat védelmezze; tartsa féken, sőt irtsa ki az igazságtalanokat, csalókat és erőszakoskodókat. Mert nem ok nélkül hordja a fegyvert. (Róm. 13,4) Emelje föl hát Istennek eme fegyverét minden gonosztevő, lázongó, rabló, avagy gyilkos, jogtipró, káromló, hamisan esküvő és mindazok ellen, akiket Isten megbüntetni, sőt halálbüntetéssel lakolni parancsolt. Fékezze meg a javíthatatlan eretnekeket is (akik tudniillik igazán eretnekek), akik Isten szent Felségének káromlásával és az Isten egyháza felforgatásával, sőt annak rombolásával fel nem hagynak. Ha szükséges volna, hogy a nép jólétét háborúval mentse meg, ám indítson háborút az Úr nevében, de csak akkor, ha előbb minden módon békességre törekedett és másképpen nem tarthatja meg övéit, hanem csakis a háború által. És midőn a hatóság ezeket hittel cselekszi: ezekkel a valóságos jó cselekedetekkel Istennek szolgál és áldást nyer az Úrtól.

3. Kárhoztatjuk az újrakeresztelőket, akik miként tagadják azt, hogy keresztyén ember hatósági tisztet teljesíthet: aképpen tagadják azt is, hogy a hatóság jogosan büntethet halállal, vagy hogy háborút folytathat, vagy hogy a hatóság előtt esküt kell tenni, és így tovább.

4. Mert valamint Isten az Ő népe jólétét a hatóság által akarja munkálni, melyet atyául adott a világnak: úgy azt parancsolja, hogy a hatóságban minden alattvaló Isten jótéteményét ismerje el. Annakokáért tiszteljék és becsüljék a hatóságot, mint Isten szolgáját, szeressék őt, hallgassanak reá és imádkozzanak érette mint atyjukért; továbbá engedelmeskedjenek minden jogos és méltányos parancsolatának, végül pedig az adókat, illetékeket és más ilyenmű tartozásokat híven és készséggel fizessék. És ha a haza közös java és az igazság úgy kívánja, hogy a hatóság kényszerűségből háborút viseljen: akkor életüket is áldozzák föl és

véröket is ontsák a közjóért és a hatóságért, még pedig az Isten nevében, készséggel, vitézül és elszántan. Mert aki a hatóságnak ellenszegül: az Isten súlyos haragját vonja magára.

5. Kárhozzátjuk tehát a hatóság minden lenézőjét, a lázongókat, a haza ellenségeit, a veszekedő csendháborítókat és általában mindazokat, akik tartozó kötelességök teljesítése alól nyilván vagy csellel kibúvnak.

Könyörgünk Istenhez, a mi kegyelmes mennyei Atyánkhoz, hogy a nép feljebbvalóira és mi reánk és összes népeire árássa áldását a mi egyedüli Megváltónk az Úr Jézus Krisztus által, akinek legyen dicséret, dicsőség és hálaadás örökkön-örökké. Ámen.